

אומר, כּוֹס הַיָּה מִמַּלֵּא מַדָּם הַתְּעֲרוּבוֹת, זָרְקוּ
זְרִיקָה אַחַת עַל גְּבֵי הַמְּזֻבָּח, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֻכְמִים.

[ט] **בִּיצֵד** תּוֹלִין וּמִפְּשִׁיטִין, אֲנָקְלִיּוֹת שֶׁל
בְּרֹזֶל הָיוּ קְבוּעִים בַּפְּתָלִים
וּבְעֲמוּדִים שֶׁבָּהֶן תּוֹלִין וּמִפְּשִׁיטִין. וְכָל מִי

[דף סד, א]

ר' עובדיה מברטנורא

רלפה של שיש היתה כולה] ואחר כך פותחין הנקב והמים יולאים: מדם התערובות. המוטל על
הרלפה. ואין הלכה כרבי יהודה: (ט) אונקליות. מסמרים שראשיהן כפופים למטלה: ובעמודים.
שהיו קבועין בצית המטבחים בעזרה עמודים קטנים נקראים ננסים:

ביאור

פעולות שיש בהם צורך לעבודת המקדש, אך פעולות האסורות מדרבנן ואין בהם כלל צורך
לעבודה לא הותרו בבית המקדש. לפיכך אסור לדעתם להדיח את העזרה בשבת, כיון שאין
בהדחה זו צורך לעבודת בית המקדש (תו"ט; תפא"י על פי הגמרא שם).

[לשון המשנה "אלא ש... מתפרש כך: בין מעשהו בחול למעשהו בשבת לא היה הבדל, אולם היה זה
משום שעשו שלא ברצון חכמים. אילו היו עושים ברצון חכמים, היה הבדל בין חול לשבת בענין זה של
הדחת העזרה, שבימות החול היו מדיחים את העזרה ובשבת לא היו מדיחים אותה (פירוש הרמב"ם)].

[T] **רבי יהודה אומר: כּוֹס הַיָּה מִמַּלֵּא מַדָּם הַתְּעֲרוּבוֹת זָרְקוּ זְרִיקָה אַחַת עַל גְּבֵי
הַמְּזֻבָּח.** רבי יהודה מעלה חשש, שמא בזמן שחיתת הפסחים, מחמת הבהילות להקריב
את כל הפסחים המרובים בזמן קצר, נשפך דמו של אחד מהקרבנות על הארץ ולא נזרק על
המזבח, ונפסל הקרבן, ובעליו לא יצאו ידי חובת קרבן פסח. כדי לתקן אפשרות כזו, אומר
רבי יהודה שהכהן היה אוסף דם בכלי שרת מרצפת העזרה וזורקו על המזבח. ומאחר שבדם
זה שבכלי מעורבים מדמי כל הפסחים, תועיל זריקה זו להכשיר את הקרבן שנשפך דמו
(רע"ב ותו"ט)^[2].

[תקון זה מבוסס על הנחה ש"שיש בילה (בלילה) בלח". כלומר: כאשר יש לפנינו תערובת
של נוזלים מכמה מקורות, אנו מניחים בתורת ודאי שכל הנוזלים נתערבו לגמרי, וכל טיפה
מעורבת מכולם (ראה זבחים פ, א, ורש"י שם ד"ה בשלמא רבנן). בנוסף לכך, אין שיעור
לזריקה, ודי בזריקת טיפה אחת של דם על המזבח להכשיר את הקרבן (פסקי הרי"ד; ראה גם
רש"י סה, ב ד"ה אלא רבי יהודה).

[ה] **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֻכְמִים.** חכמים סוברים שאין תועלת בזריקה על המזבח מהדם שעל
רצפת העזרה, שכן רק "דם הנפש" ראוי לזריקה, והוא הדם היוצא בקילוח אחר השחיטה,
שביציאתו יוצאת נפשה של הבהמה. אך "דם התמצית" – שמתמצה ונסחט מהבהמה לאחר
מכן – אינו כשר לזריקה (גמרא סה, א). ומאחר שרוב הדם שעל גבי רצפת העזרה הוא מדם

עיונים

מותרת, ולא זריקה כזו שנעשית רק מחמת
הספק שמא מעורב בה דם של קרבן שלא נזרק
דמו. לדבריו, זאת הסיבה שדברי רבי יהודה נשנו
במשנה כעת לאחר שביארה המשנה ש"כמעשהו
בחול כך מעשהו בשבת", על דברים אלו מוסיף
רבי יהודה ואומר שהיה שינוי בין עשייתו בחול
לעשייתו בשבת, שכן בחול אספו מהדם שעל
הרצפה וזרקוהו אך בשבת לא עשו כן.

חילוק בין יום חול לשבת, ומאחר שנתבאר לעיל
(משנה ו) שהשחיטה נעשית גם על ידי ישראל,
מוכח אפוא שהישראל יכול לשחוט גם בשבת.
2. הצ"ח מחדש שרק בימות החול אספו –
לדעת רבי יהודה – מהדם שעל הרצפה וזרקוהו
על המזבח, אך בשבת לא עשו זאת. שכן זריקת
הדם על גבי המזבח בשבת יש בה משום איסור
צובע, ורק זריקה כזו שהיא בוודאי "עבודה"

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֵאחַר שֶׁגִּמְרוּ לִשְׁחוֹט וּלְהַקְרִיב אֶת כָּל הַפְּסָחִים, כּוֹס הַיָּהּ הַכֹּהֵן מְמַלֵּא מִדַּם הַתְּעֲרוּבוֹת – מִן הַדָּם שֶׁהִיָּה עַל רִצְפַת הָעוֹזֵרָה, שֶׁהִיָּה תְעֲרוּבוֹת דָּמָם שֶׁל כָּל הַפְּסָחִים, וּזְרָקוֹ זְרִיקָה אַחַת עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ[ד]. וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֻכְמִים בּוֹה[ה].

מִשְׁנָה ט

לֵאחַר גָּמַר עֲבוּדוֹת הַדָּם, מִפְּשִׁיטִים אֶת עוֹר הַקֶּרֶבֶן כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת הַחֲלָקִים שִׁישׁ לְהַקְטִירָם עַל הַמִּזְבֵּחַ ("אִימֹרִין"), וְכְדֵי שִׁהִיָּה אִפְשָׁר לְצַלּוֹת אֶת בֶּשֶׂר הַקֶּרֶבֶן. מִשְׁנַתְּנו מִבְּאֵרֶת אֶת סֵדֶר הַהִפְשָׁטָה.

בְּיַצֵּד תּוֹלִין אֶת הַבְּהֵמוֹת לֵאחַר שֶׁחִיטַתָּן, וּמִפְּשִׁיטִין אֶת עוֹרָן? **אֲנֶקְלִיֹּת** (וּוִיִּם) **שֶׁל בְּרוֹל הָיוּ קְבוּעִים בְּפִתְלִים** שֶׁל הָעוֹזֵרָה וּבְעֵמֹדִים שֶׁעֲמְדוּ בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים שֶׁבְּעוֹזֵרָה[א], **שֶׁבְּהֵן הָיוּ תּוֹלִין** אֶת הַבְּהֵמוֹת וּמִפְּשִׁיטִין אֶת עוֹרָן[ב]. **וְכָל מִי**

ביאור

הַתְּמַצִּית, שֶׁכֵּן אֶת רוֹב דָּם הַנֶּפֶשׁ קָבְלוּ בְּכָלִי שֶׁרֶת לְזוֹרְקוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, אִפִּילוּ אִם יֵשׁ עַל רִצְפַת הָעוֹזֵרָה גַּם מִדָּם הַנֶּפֶשׁ שֶׁל אֶחָד מֵהַקֶּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא נִזְרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ, הוּא כִּבֵּר בְּטַל בְּרוֹב דָּם הַתְּמַצִּית, וְאִין תּוֹעֵלֶת לֵאסוֹף מֵהַדָּם וּלְזוֹרְקוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ.

בְּגִמְרָא (סוה, ב) מְבֹאֵר שֶׁמִּחֲלֻקְתָּם שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה וְחַכְמִים הִיא לְשִׁיטָתָם בְּמִסַּכַּת זִבְחִים (ח, ו) שֶׁנֶּחֱלְקוּ שֵׁם הָאֵם דָּם מִבְּטַל דָּם אַחַר שֶׁמְעוֹרֵב בּוֹ אוֹ לֹא. לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה בִּיטוּל שֶׁל מִיעוּט בְּרוֹב הוּא רַק בְּתְעֲרוּבוֹת שֶׁל מִינִים שׁוֹנִים, אֶךְ "מִין בְּמִינוֹ", כְּגוֹן דָּם הַמְעוֹרֵב בְּדָם אַחַר, אִינוֹ בְּטַל. וְלִכֵּן לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה גַּם מִיעוּט דָּם הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הַקֶּרֶבֶן שֶׁדְּמוֹ נִשְׁפָּךְ, אִינוֹ מִתְּבַטֵּל בְּרוֹב דָּם הַתְּמַצִּית שֶׁל שָׂאֵר הַקֶּרְבָּנוֹת, וְיֵשׁ תּוֹעֵלֶת בְּאִיסוֹף הַדָּם מֵעַל הַרִצְפָּה וּבִזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ. חַכְמִים לְעוֹמֵת זֹאת סוֹבְרִים שֶׁ"מִין בְּמִינוֹ" בְּטַל, וְלִכֵּן גַּם כֵּאֵן מִיעוּט דָּם הַנֶּפֶשׁ בְּטַל בְּרוֹב דָּם הַתְּמַצִּית שֶׁל שָׂאֵר הַקֶּרְבָּנוֹת, וְאִין תּוֹעֵלֶת בְּאִיסוֹף הַדָּם וּבִזְרִיקָתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ [טַעַם הַמִּחֲלֻקָּתָה מְבֹאֵר בְּמִנְחוֹת (כב, א - כב, ב) שֶׁרַבִּי יְהוּדָה לּוֹמֵד מִפְּסוֹק שְׁמִין בְּמִינוֹ אִינוֹ בְּטַל, וְחַכְמִים לּוֹמְדִים אֶת הַפְּסוֹק בְּאוֹפֵן אַחֵר]. וְאִין הִלְכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה (רַע"ב).

בְּגִמְרָא (שם) מְבֹאֵר שֶׁבְּזִמְנֵי הַקֶּרֶבֶת הַפְּסָחִים הָיוּ פּוֹקְקִים אֶת נֶקֶב כְּנִיסַת אִמַּת הַמִּים שֶׁעֲבָרָה בְּעוֹזֵרָה וְאֵת נֶקֶב יְצִיאָתָהּ, כְּדֵי שֶׁכָּל הַדָּם יִשָּׂאֵר בְּעוֹזֵרָה עַד סוֹף הַהֶקְרָבָה (רֵאָה עוֹזֵרָת כְּהַנִּים עַל מִסַּכַּת מְדוֹת ג, ד אוֹת ג). לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה הַקְּפִידוֹ עַל כֵּךְ כְּדֵי שֶׁבְּסִיּוּם הַהֶקְרָבָה יוֹכְלוּ לֵאסוֹף מֵהַדָּם, עַל מִנַּת לְתַקֵּן אֶת הַקֶּרֶבֶן שֶׁדְּמוֹ נִשְׁפָּךְ. וְלְדַעַת חַכְמִים נִהְגוּ כֵךְ מִשּׁוּם שִׁישׁ בּוֹה שֶׁבַח לְבָנֵי אַהֲרֹן הַכְּהֵנִים שִׁיעֲבָדוּ אֶת עֲבוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ כְּאִשֶּׁר הֵם שְׁקוּעִים עַד בְּרִכְיָהֶם בְּדָם הַקֶּרְבָּנוֹת (וְרֵאָה עוֹד בְּגִמְרָא שֶׁם בְּאֵלוֹ עֲבוּדוֹת הִלְכוּ כֵךְ בְּתוֹךְ הַדָּם, כִּיֵּצֵד לֹא הִתְלַכְּכוּ בְּגִדֵיהֶם מֵהַדָּם, וּמְדוּעַ לֹא הִיָּה הַדָּם נֹחֵשֵׁב כְּחִצִּיצָה בֵּין רַגְלֵי הַכְּהֵנִים לְרִצְפַת הָעוֹזֵרָה).

מִשְׁנָה ט

[א] **אֲנֶקְלִיֹּת שֶׁל בְּרוֹל הָיוּ קְבוּעִים בְּפִתְלִים וּבְעֵמֹדִים**. בְּצִפּוֹן הָעוֹזֵרָה הִיָּה מְקוֹם הַנִּקְרָא "בֵּית הַמִּטְבָּחִים", שֵׁם הָיוּ שׁוֹחֲטִים אֶת הַקֶּרְבָּנוֹת וּמִפְּשִׁיטִים מֵהֶם אֶת עוֹרָם. מְקוֹם זֶה הִיָּה מוֹקֵף שְׁמוֹנָה עֲמוּדִים קְטָנִים וְעֲלֵיהֶם הוֹנְחוּ קוֹרוֹת שֶׁל אֲרוֹז מְעֻמָּד לְעֻמּוֹד. בְּכָל קוֹרָה הָיוּ קְבוּעוֹת שְׁלֹשׁ שׁוֹרוֹת שֶׁל וּוִיִּם שְׂרָאשִׁיָּהֶם כְּפּוֹפִים שֶׁבָּהֶם תּוֹלִים אֶת הַקֶּרְבָּנוֹת כְּדֵי לְהַפְּשִׁיטָם (רַע"ב; רַש"י; אוֹלַם רֵאָה מֵאִירִי). וּוִיִּם נּוֹסְפִים הָיוּ קְבוּעִים גַּם בְּכַתְלֵי הָעוֹזֵרָה בְּמְקוֹם בֵּית הַמִּטְבָּחִים לְאוֹתָהּ מִטְרָה (תַּפְּא"י).

[ב] **שֶׁבְּהֵן תּוֹלִין וּמִפְּשִׁיטִין**. הָיוּ נּוֹקְבִים אֶת שְׁתֵּי רַגְלֵיהֶם הָאֲחֹרִיּוֹת שֶׁל הַבְּהֵמָה בֵּין הַגִּידִים לְעַצְמָם, וְתוֹלִים אוֹתָהּ עַל הָאוֹנְקְלִיּוֹת כְּאִשֶּׁר רַגְלֵיהֶם הָאֲחֹרִיּוֹת לְמַעַלָּה וְרֵאָשָׁה לְמַטָּה, וּמִפְּשִׁיטִים מִצַּד הַרְגְלִים כְּלִפֵּי הָרֵאֵשׁ (רֵאָה תְּמִיד ד, ב, וּבְתוּוִי"ט שֵׁם; גְּמָרָא יוֹמָא כה, ב).

[141] **משניות / פסחים** – פרק ה: **תמיד נשחט**

שָׁאִין לוֹ מְקוֹם לְתִלּוֹת וּלְהַפְשִׁיט, מְקָלוֹת
דְּקִיּוֹת חֲלָקִים הָיוּ שָׁם, וּמְנִיחַ עַל כְּתָפוֹ וְעַל
כְּתֵף חֲבֵרוֹ, וְתוֹלֵה וּמַפְשִׁיט. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
אֲרַבְּעָה עָשָׂר שָׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת, מְנִיחַ יָדוֹ
עַל כְּתֵף חֲבֵרוֹ, וְיָד חֲבֵרוֹ עַל כְּתָפוֹ, וְתוֹלֵה
וּמַפְשִׁיט.

[דף סד, ב] **[י] קָרְעוּ** וְהוֹצִיא אִמּוּרָיו, נִתְּנוּ בַּמָּגֵס
וְהִקְטִירָן עַל גְּבֵי הַמְּזֻבָּח.

ר' עובדיה מברטנורא

חלקים. מפוללות קליפתן: שחל להיות בשבת. ואין יכול לטלטל המקלות: ידו על כתף חבירו. ותולה אותו בגידי ארכוזותיו בזרועו. ואין הלכה כרבי אליעזר, שמתיר לטלטל אותן המקלות דאין שבות במקדש: (ו) אימוריו. החלצים הקרצים על גבי המזבח: במגיס. זקטרה. תרגום קטרתו מגיסוהי:

ביאור

הפשטת העור נצרכה כדי להוציא מהקרבנות את החלבים והאיברים הפנימיים שצריך להקטירם על המזבח [הנקראים "אימורים", ראה להלן משנה י], וכן כדי שיוכלו לצלות את בשר הקרבנות [הפשטה זו אינה חלק מה"עבודה", ואינה צריכה להעשות דוקא על ידי כהן (רש"י סה, ב, ד"ה והקטירן), ומשום טרדת הכהנים היא היתה נעשית בדרך כלל על ידי הבעלים (מאירי)].

[ג] רבי אליעזר אומר: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מניח ידו על כתף חברו וידו על כתפו, ותולה ומפשיט. כלומר, לדעת רבי אליעזר בשבת לא היו משתמשים במקלות לצורך הפשטת העור, אלא אלה שלא היה להם מקום לתלות על גבי הווים, היו עומדים זה מול זה, וכל אחד מהם מניח את ידו השמאלית על גבי כתף חבירו הימנית, כאשר הפסח תלוי על הזרוע, וביד הימנית הפנויה הפשיטו את העור (רע"ב, תוי"ט). המקלות שבהם השתמשו לצורך הפשטת העורות אסורים בטלטול בשבת מדרבנן, שכן הם "כלים שמלאכתם לאיסור", שהרי הם מיועדים להפשטת עור הבהמות שהיא מלאכה האסורה בשבת (רע"ב וראה גמרא שבת קכג, ב, אולם ראה רש"י). לפיכך סובר רבי אליעזר שאף על פי שהקרבנות הפסח דוחה את השבת ומותר גם להפשיט את עור הבהמה בשבת לצורך הוצאת האימורין, על כל פנים אין לטלטל לשם כך את המקלות.

תנא קמא ("חכמים") לעומת זאת סובר ש"אין שבות במקדש", כלומר איסורי חכמים בענין שבת, אינם נוהגים בבית המקדש, ולכן גם בשבת השתמשו במקלות אלו (רע"ב; פירוש הרמב"ם). גם רבי אליעזר מודה לכלל זה ש"אין שבות במקדש", אלא שלדעתו במקום שאפשר באופן המותר, אסרו גם במקדש, וכיון שאפשר להפשיט את הקרבנות ללא שימוש במקלות, לא התירו את טלטולם (תוי"ט)^[1].

עיונים

1. במסכת שבת (קטז, ב) נחלקו תנאים עד אימוריו בנקיות ולהקטירם, אך אין גומרים את ההפשטה בשבת. כיון שהמשך ההפשטה אינו לצורך עבודת ההקרבה, אלא לצורך הצליה הנעשית במוצאי שבת. לדעת חכמים

שָׁאִין לוֹ מְקוֹם לְתִלּוֹת וּלְהַפְשִׁיט בְּאוֹתָם הַיּוֹם, מְקָלוֹת שֶׁל עַץ דְּקִים חֲלָקִים — מְקוֹלְפִים מְקַלִּיפְתָם הָיוּ שָׁם בְּעוֹרָה, וּמְנִיחַ אֶת הַמְקַל עַל כְּתָפוֹ וְעַל כְּתָף חֲבֵרוֹ, וְתוֹלָה אֶת הַבְּהֵמָה עַל הַמְקַל, וּמְפָשִׁיט אֶת עוֹרָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר: אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן שָׁחַל לַהֲיוֹת בַּשַּׁבָּת, וְאִינוּ יָכוֹל לְטַלְטֵל אֶת הַמְקָלוֹת מִפְּנֵי אִיסוּר מוֹקְצָה, מְנִיחַ יָדוֹ עַל כְּתָף חֲבֵרוֹ וְיָד חֲבֵרוֹ עַל כְּתָפוֹ, וְתוֹלָה אֶת הַבְּהֵמָה בּוֹרְעוֹ וּמְפָשִׁיט אֶת הָעוֹר [ג].

מִשְׁנָה י

הַמְשָׁנָה מִמְשִׁיכָה לְתֵאֵר אֶת סֹדֵר הַקְּרֵבַת הַפֶּסַח. קָרְעוּ — קָרַע בְּעַל הַקְּרֵבָן אֶת בֶּטֶן קְרֵבָן הַפֶּסַח, וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אֶת אֲמוֹרָיו — הַחֲלָבִים וְהָאֵיבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לְהַקְטִירָם עַל הַמִּזְבֵּחַ [א]. נְתַנּוּ [ב] בְּמַגָּס — הֵנִיחַ אֶת הָאֵימּוֹרִים בַּקְּעָרָה שֶׁל כְּלֵי שֵׁרֶת, עַד שֶׁבָּא הַכֹּהֵן וְהַקְטִירָן עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ [ג]. הַמְשָׁנָה מֵתֵאֵרֵת מָה הָיוּ עוֹשִׂים לְאַחַר הַהִקְרָבָה בְּעֶרְבַּ פֶּסַח שֶׁחָל לַהֲיוֹת בַּשַּׁבָּת, כִּשְׁלֹא יִכְלוּ לְהוֹלִיךְ אֶת פֶּסְחֵיהֶם לְבִתְיָהֶם מִבְּעוֹד יוֹם.

בִּיאוּר

חֲכָמִים הִתִּירוּ לְטַלְטֵל כְּלֵי שְׂמֵלֶאכְתּוֹ לְאִיסוּר לְצוֹרֵךְ שִׁימוּשׁ שֶׁל הֵיטֵר (רָאָה גִמְרָא שַׁבַּת שָׁם), אֶךְ בְּתַחִילָה הִיטָה גְזִירַת חֲכָמִים שֶׁלֹּא לְטַלְטֵל כְּלָל כְּלִים אֱלוֹ, וְרַק בְּתַקּוּפָה מְאוּחֶרֶת הִתִּירוּ אֶת הַדְּבָר. מִשְׁנַתְנּוּ נִשְׁתַּנָּה בְּתַקּוּפָה הַרְשׁוּנָה, וְלִכֵּן לְדַעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָיָה אִסוּר לְטַלְטֵל אֶת הַמְקָלוֹת אֲפִילוֹ לְצוֹרֵךְ הַפֶּשֶׁטָה זוֹ הַמּוֹתֶרֶת בַּשַּׁבָּת (מִלֵּאכְתָּ שְׁלֵמָה עַל פִּי הַגְּמָרָא בַּשַּׁבָּת שָׁם). הַלְכָה כַּחֲכָמִים (רַע"ב).

מִשְׁנָה י

[א] וְהוֹצִיא אֲמוֹרָיו. חֲלָקֵי הַקְּרֵבָן הַמּוֹקְטָרִים עַל הַמִּזְבֵּחַ הֵם הַחֲלָב הַמְכַסֶּה עַל הַקְּרֵב, חֲלָב הַקִּיבָה, וְהַחֲלָב אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים (הַמּוֹתְנִיִּים) וְשַׁעַל הַכְּלִיּוֹת. הַכְּלִיּוֹת עֲצֻמָּן, יוֹתֵרֶת הַכְּבֵד וּמַעֲטָ מִן הַכְּבֵד עֲצֻמוֹ, וּבְכַבְּשִׁים גַּם הָאֵלִיָּה (רַע"ב; תו"ט, וְרָאָה וִיקְרָא ג, גִּד). הוֹצֵאת הָאֵימּוֹרִים כִּשְׂרָה גַם עַל יְדֵי זֶר (רַש"י סה, ב, ד"ה וְהַקְטִירָן). חֲלָקִים אֱלוֹ נִקְרָאִים "אֵימּוֹרִים" מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה וְצִיּוּי, שֶׁהַקְּב"ה צִיּוּוֹה לְהַקְטִירָם (תו"ט מִפִּירוּשׁ הַרְמַב"ם, הַקְּדָמָה לְסֹדֵר קִדְשִׁים). וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים מִלְּשׁוֹן "מְרוֹת", עַל שֵׁם שְׂאִיבָרִים אֱלוֹ הֵם "מְרִים וְאֲדוּנִים" עַל שֶׁאֵר הָאֵיבָרִים, וְהֵם עוֹלִים עַל הַמִּזְבֵּחַ לְחֲלֵק הַקְּב"ה שֶׁהוּא אֲדוֹן הָעוֹלָם (תַּפְּא"י בִּשְׁם הָעֵרוֹךְ). לְבִיאוּר נוֹסֵף רָאָה מְשָׁנָה לְמַלְךְ הַלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקְּרֵבָנוֹת א, יח.

[ב] נְתַנּוּ. בַּמְשָׁנָה שְׁבִירוּשְׁלָמִי וּבַכְּמָה דְּפוֹסִים יִשְׁנִים הַגִּירְסָא הִיא נְתַנָּם (בְּלִשׁוֹן רַבִּים), וּמִסְתַּבֵּר שֶׁזוֹ הַגִּירְסָא הַנְּכוֹנָה (רָאָה דְּקִדּוּקֵי סוֹפְרִים).

[ג] וְהַקְטִירָן עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ. הַקְטִירָת הָאֵימּוֹרִים הִיא חֵלֶק מִעֲבוּדַת הַהִקְרָבָה, הַכְּשֵׁרָה רַק עַל יְדֵי כֹהֵן (תו"ט מִגְּמָרָא, סה, ב).

קְרֵבָן פֶּסַח הוּא כְּלָל הַקְּרֵבָנוֹת, שְׂאִימּוֹרֵיהֶם נִקְטָרִים עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ, שְׂנֵאֲמַר (בְּמִדְבָר יח, יז): "וְיָאֵת חֲלָבֶם תִּקְטִיר". כְּתוּב זֶה נֹאמַר לְגַבִּי בְּכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אֶךְ מוֹזָה שֶׁהַתּוֹרָה נִקְטָה כֹּאן בְּלִשׁוֹן רַבִּים — "חֲלָבֶם" — דוֹרֶשֶׁת הַגְּמָרָא (סד, ב) שֶׁהַפְּסוּק בֹּא לְרַבּוֹת מִצּוֹת הַקְטִירָת אֵימּוֹרִים גַּם בַּקְּרֵבָנוֹת נוֹסְפִים, שֶׁלֹּא נֹאמְרָה בָּהֶם מִצְוָה זוֹ.

עִיּוּנִים

לְעוֹמֵת זֹאת, מִפְּשִׁיטִים אוֹתוֹ לְגַמְרֵי גַם בַּשַּׁבָּת, כְּדִי לְמַנוּעַ בְּזִיוּן הַקְּדָשִׁים שֶׁלֹּא יֵרָאוּ מוֹטְלִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִתְחַמֵּם הַבָּשָׂר בְּתוֹךְ הָעוֹר וְיִסְרִית, אוֹ כְּנַבִּילָה.

משניות / פסחים — פרק ה: תמיד נשחט [143]

יְצַתָּה כֶּת רְאוּשׁוֹנָה וַיִּשְׁבָּה לָּהּ בְּהַר הַבֵּית, שְׁנִיָּה בַּחֹל, וְהִשְׁלִישִׁית בְּמִקוֹמָה עוֹמֶדֶת. חֲשִׁכָה, יֵצְאוּ וְצָלוּ אֶת פְּסָחֵיהֶן.

ר' עובדיה מברטנורא

ישבה לה בהר הבית. בשבת קאמר, שאין יכולין להוליך פסחיהן; בחיל. צין הסורג לחומת העזרה
אל נשים בתחלת עליית הצית: חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן. שאין לליית הפסח דומה לת השבת:

ביאור

[T] יְצַתָּה כֶּת רְאוּשׁוֹנָה וַיִּשְׁבָּה לָּהּ בְּהַר הַבֵּית. בדרך כלל לאחר גמר הקרבת הפסח,
היה כל אחד מוליך את פסחו לביתו בירושלים, וצולה אותו כדי לאוכלו בלילה. אולם כשחל
י"ד בניסן בשבת לא יכלו להוליכו לבתיהם מפני איסור טלטול (רע"ב; רש"י)^[1], ולא לצלותו
בהר הבית, שכן עלייתו אינה דוחה את השבת (רע"ב, וראה להלן ו, א). לפיכך המתינו עמו
בשטח הר הבית עד צאת השבת. בני הכת הראשונה יצאו מהעזרה והמתינו בשולי הר הבית
(מה"חיל" והלאה, ראה להלן ביאור ה), שהיה מוקף מחיצות ודינו כרשות היחיד, ולכן היה
מותר להוציא לשם את הפסחים מתוך העזרה (מאירי; וראה תוי"ט מדות ב, ג).

[ה] שְׁנִיָּה בַּחֹל. מסביב לחומת העזרה [מזרחית לעזרת הנשים] היה שטח ברוחב עשר
אמות, מוקף מחיצת קנים נמוכה ("סורג"), שנקרא "חל" (רע"ב; רש"י, וראה מדות ב, ג). בני
הכת השניה יצאו מהעזרה לאחר גמר הקרבת פסחיהם והמתינו ב"חל" עד צאת השבת.

[1] וְהִשְׁלִישִׁית בְּמִקוֹמָה עוֹמֶדֶת. בני הכת השלישית המתינו במקום ההקרבה בעזרה,
עד צאת השבת.

[יש להבחין שלגבי הכת השלישית אמרה המשנה "במקומה עומדת", לעומת הראשונות
שלגביהן אמרה המשנה "ישבה לה בהר הבית ושניה בחיל". הסיבה לכך היא שהכת
השלישית נשארה בעזרה, ואין הישיבה בעזרה מותרת אלא למלכי בית דוד בלבד (ראה
יומא כה, א), אך בחיל ובהר הבית מותר היה לשבת (תוס' רעק"א).

עיונים

1. המאירי מפרש שירושלים לא היתה נחשבת
רשות הרבים מן התורה, מכיון שהיתה מוקפת
חומה, ודלתות החומה היו ננעלות בלילה
(ראה עירובין ו, ב, וקא, א). אך היתה נחשבת
"כרמלית", כלומר מקום שמדרבנן אסור
לטלטל בו כמו ברשות הרבים (ראה גמרא
עירובין שם וברש"י ד"ה ומהדרו. ועיין עוד להלן
ו, א, ובתוי"ט שם) [ואף על פי שבדרך כלל "אין
שבות במקדש" (ראה לעיל ט), מכל מקום לאחר
שיצאו המקריבים מהעזרה כבר חלו עליהם
גם איסורים שמשום שבות], וראה עוד תוי"ט
ומלאכת שלמה.

המשנה בהלכה לפרק ה

משנה א

□ זמן שחיטת התמיד של בין הערביים הוא משש שעות ומחצה מתחילת היום, עד
סוף היום (רמב"ם הלכות תמידין ומוספין א, ג; וראה הלכות קרבן פסח א, ד, ומגן
אברהם תנח, א, וחק יעקב שם, א). אולם בכל יום היו מאחרים ושוחטים אותו
בשמונה שעות ומחצה ומקריבים אותו בתשע ומחצה כדי שיספיקו להקריב לפניו
את כל הקרבנות של היחידים ושל הציבור, שהלא אין שוחטים שום קרבן אחר
תמיד של בין הערביים [חוץ מקרבן פסח]. (רמב"ם הלכות תמידין ומוספין שם; וראה
רמב"ם שם הלכה ד, לענין הקרבת קרבנם של מחוסרי כפורים לאחר התמיד ביום
י"ד ניסן).

יְצִתָּהּ כַּת שְׁנֵי לאחר גמר הקרבת פסחיהם, **וַיִּשְׁכְּהָ לָּהּ בְּהַר הַבַּיִת** [ד]; וכשיצתה כת **שְׁנֵי** לאחר גמר הקרבת פסחיהם, הלכה וישבה **בְּחַל**, הוא השטח של הר הבית שלפני עזרת נשים [ה]; **וְהִכַּת הַשְּׁלִישִׁית בְּמִקְוָמָה עוֹמְדָת** – נשארה בעזרה במקום שחיטת הפסחים [ו]. **חֲשֵׁכָה** – כשהחשיך היום ויצאה השבת, **וַיָּצְאוּ** כולם לבתיהם **וַיָּצְלוּ אֶת פְּסָחֵיהֶן**.

□ בערב פסח, בין שחל בחול ובין שחל בשבת, היו מקדימים לשחוט את התמיד בשבע ומחצה ומקריבים אותו בשמונה ומחצה כדי שיהיה להם פנאי לאחר מכן לשחוט ולהקריב את פסחיהם. ואם חל ערב פסח להיות בערב שבת, היו שוחטים אותו בתחילת זמנו, דהיינו, בשש ומחצה, ומקריבים אותו בשבע ומחצה, כדי שיספיקו גם לצלות את פסחיהם לפני כניסת השבת, [שאינן צליית הפסח דוחה שבת] (רמב"ם שם, ה).

משנה ב

□ כל קרבן, חוץ מפסח וחטאת, שהמקריבו עשה במזיד את אחת מארבע עבודות דָּמוּ [שחיטה, קבלה, הולכה וזריקה] (ראה רמב"ם פסולי המוקדשין יג, ד, וכאן ביאור א) שלא לשמו, דהיינו, שחשב בשעת העבודה שעושה אותה לשם קרבן אחר; או לשם מי שאינו בעל הקרבן; או ש"חשב מעבודה לעבודה", דהיינו שבעת עבודה אחת חשב שיעשה עבודה אחרת שלא לשמה, הקרבן כשר, אלא שלא עלה לבעליו לשם חובה (רמב"ם שם טו, א ו-י, ועיון 3; וראה ערוך השולחן העתיד קדשים קמו, י, שיש סוברים שמחשבת "שינוי בעלים" אינה "פוסלת" אלא בזריקת הדם בלבד, או כאשר חשב בשעת אחת העבודות האחרות לזרוק את הדם שלא לשם הבעלים).

□ אולם המקריב קרבן פסח, שעשה אחת מעבודות דמו שלא לשמו [באחד מהאופנים שנתבארו לעיל], או שבאחת מעבודות הדם חשב המקריב גם מחשבת לשמו וגם מחשבת שלא לשמו [לשם פסח ולשם שלמים], בין אם הקדים את מחשבת הלשמו ובין אם הקדים את מחשבת השלא לשמו, הפסח פסול (ליקוטי הלכות, תורת הקדשים ח, וראה רמב"ם שם, י-יא; לענין שינוי בעלים בשחיטת קרבן פסח ראה להלן משנה ג). לטעם החילוק שבין קרבן פסח לשאר קרבנות בענין דין "לשמו" ראה רמב"ם שם, יא וביאור ד.

משנה ג

□ אין שוחטין את הפסח אלא למנויו, כלומר, כדי שיאכלוהו חבורת האנשים שנמנו עליו לפני שחיטתו, ולא חבורה אחרת (רמב"ם הלכות קרבן פסח ב, א; ראה ערוך השולחן העתיד קדשים קפד, יח, שהיינו מחשבת "שינוי בעלים" הפוסלת בקרבן פסח גם בשחיטה לדברי הכל – ראה רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין טו, א).

□ אם שחט את הפסח שלא למנויו, או לשם טמאים או ערלים האסורים באכילת הפסח, או לשם חבורה שאפילו אחד ממנה אינו יכול לאכול ממנו כזית בשר, הפסח פסול. אבל אם שחטו למנויו ושלא למנויו, או לערלים ולמולים, לטמאים ולטהורים או לשם חבורה שהיה בה לפחות אדם אחד שיכול לאכול ממנו כזית, הקרבן כשר בדיעבד, שאלו הראויים לאכול אוכלים, והאחרים נחשבים כאילו לא חשב עליהם (רמב"ם הלכות קרבן פסח ב, ה; זבח תודה פסחים צא, א ד"ה אין). לענין מחשבת "למנויו ושלא למנויו" [שהיינו מחשבת בעלים אחרים] ו"שלא לאוכליו" או "למולין ולא למולין" בשאר עבודות הפסח ראה ביאור ה ועיון 4, וערוך השולחן העתיד קדשים קפד, יח ו-כ. □ זמן שחיטת הפסח הוא אחר חצות היום, לאחר הקרבת תמיד של בין הערביים ואחר שאר עבודות בין הערבים [דהיינו, אחר הקטרת הקטורת והטבת הנרות] (רמב"ם שם א, ד; ראה לעיל משנה א).

□ אם שחט את הפסח קודם חצות, הרי הוא פסול. אולם, אם שחטו לאחר חצות אבל לפני שחיטת התמיד של בין הערבים, הפסח כשר, ויהיה אחד ממרס בדם הפסח עד שיזרק דם התמיד, ולאחר מכן יזרוק את דם הפסח. ואם זרקו את דם הפסח לפני שזרקו את דם התמיד, הפסח כשר (רמב"ם שם).

משנה ד

□ אסור לשחוט את קרבן הפסח, לזרוק את דמו או להקטיר את אימוריו כאשר יש ברשותו או ברשות אחד מבני החבורה חמץ (ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה קטו). העובר על איסור זה ושחט את הפסח בזמן הראוי להקרבנו, או שזרק את דמו או שהקטיר את אימוריו על החמץ, מי שברשותו היה החמץ לוקה, והפסח כשר (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, ה כפי שפירשו ליקוטי הלכות סג, א, זבח תודה ד"ה הנך; וראה שם לדעות אחרות מי הוא הלוקה).

משנה ה

□ הפסח נשחט בשלש כתות, ואין פחות משלשים אנשים בכל כת. וכיצד הוא נשחט? תחילה נכנסת הכת הראשונה עד שמתמלאת העזרה, ונועלים את דלתותיה, ומתחילים לשחוט את פסחיהם (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, ט, יא).

□ בשעת שחיטת הפסח והקרבנו קוראים הלויים את ההלל [ראה משנה ז], ועל כל קריאה וקריאה של הלל תוקעין שלש תקיעות בחצוצרות, תקיעה תרועה ותקיעה. ומכיון שבשאר קרבנות ציבור של חובה תוקעים בעת ניסוך היין, בקרבן פסח, מאחר שאין לו נסכים, תוקעין בשעת שחיטתו [והקרבנו] (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יא, יב).

□ הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם מזרקי כסף ומזרקי זהב. שורה שכולה כסף, כסף, ושורה שכולה זהב זהב, ולא היו מעורבים, שכך נאה יותר. ולא היו למזרקים שוליים, כדי שלא יניחום ויקרש הדם (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יג).

משנה ו

□ שחט השוחט [אפילו הוא זר – רמב"ם הלכות ביאת המקדש ט, ו] וקיבל הכהן את הדם בבזך ונותנו לחברו, וחבירו לחבירו, כדי שיתעסקו רבים במצוה, עד שמגיע הבזך עם הדם לכהן הקרוב למזבח. אותו כהן שופכו שפיכה אחת באחת מזויות המזבח כנגד היסוד [דהיינו, בכל קרן שירצה חוץ מקרן דרומית מזרחית, שלא היה לה יסוד (מדות ג, א)] (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יד; ראה רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות ה, יז ועיון 5). הכהן העומד סמוך למזבח היה מקבל מזרק נוסף מלא ולאחר מכן היה מחזיר את הריק (רמב"ם הלכות קרבן פסח שם; ראה עיון 4).

□ בשעה שהכהן מעביר את הדם הוא צריך לנוע מעט ממקומו עם הדם כלפי המזבח, כדי שההולכה תיחשב כ"הולכה ברגל" (לחם משנה שם על פי הרמב"ם הלכות פסולי המוקדשין א, כג; ראה עיון 3 אם כל הכהנים העומדים בשורה צריכים לנהוג כן, או רק הכהן האחרון הזורק את הדם, וכיצד צריכים לנוע).

משנה ז

□ לאחר שהשלימה הכת הראשונה את הקרבת פסחיה, היו פותחין את דלתות העזרה והיא יוצאת. לאחר מכן נכנסת השניה, וכשהיא גומרת את הקרבת פסחיה ויוצאת נכנסת השלישית. כמעשה הכת הראשונה, כך עשו גם השנייה והשלישית (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, טו).

□ כל זמן שחיטת הפסח והקרבנו קוראים הלויים את ההלל. אם גמרו את ההלל ועדיין לא גמרה הכת את הקרבת פסחיה, היו שונים, ואם שנו ועדיין לא גמרו היו משלשים.

אלא שמעולם לא שלשו את ההלל, [מכיון שהכהנים היו רבים והקריבו את הפסחים בזריזות] (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יא).

משנה ח

□ חל ערב פסח להיות בשבת, היו מקריבים את הפסח כסדר עשייתו בימות החול. גם בשבת היו רוחצים את העזרה לאחר שהשלימו את הקרבת כל הפסחים, ששטיפת הריצפה אינה אסורה אלא מדרבנן ["שבות"] (ראה ביאור ב, ואין איסור "שבות" במקדש אפילו בדבר שאינו צורך עבודה, כי "שבות" במקדש היתר הוא (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, טז).

משנה ט

□ לאחר זריקת הדם על המזבח היו תולים את הבהמה ומפשיטים את עורה. כיצד תולין ומפשיטין? מסמרות של ברזל היו קבועין בכתלים ובעמודים, שבהן תולים ומפשיטים. וכל מי שלא מצא מקום לתלות, היה לוקח מן המקלות הדקים והחלקים שהיו שם, ומניח ראשו אחד של המקל על כתפו, וראשו השני על כתף חברו והיה תולה ומפשיט את הפסח עליו (רמב"ם שם, יד).

משנה י

□ לאחר שגמר [בעל הקרבן] להפשיט את פסחו היה קורע את בטנו ומוציא ממנו את האימורים ונותנם בכלי שרת ומולחם, והכהן מקטיר אותם על גבי המזבח (רמב"ם שם; וראה ביאור ב).

□ בערב פסח שחל בשבת, לא היו יכולים להוליך את פסחיהם לבתיהם לאחר הקרבתם, מפני איסור טלטול ברשות הרבים [וראה ביאור ד ועיון 1], אלא כת הראשונה היתה יוצאת מן העזרה עם פסחיה ויושבת בהר הבית, והכת השנייה היתה יוצאת עם פסחיה ויושבת בחיל, והשלישית היתה עומדת במקומה בעזרה, ושוהים כולם עד מוצאי שבת, ואז הולכים כל אחד עם פסחו לביתו (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יז).

פרק ששי

[א] אלו דברים בפסח דוחין את השבת,
שחיטתו וזריקת דמו ומחוי קרביו
והקטר חלביו, אבל צלייתו והדחת קרביו אינן
דוחין את השבת. הרבבתו והבאתו מחוץ לתחום,

ר' עובדיה מברטנורא

פרק ששי – ואלו דברים. (א) ואלו דברים בפסח דוחין את השבת. פסח דוחה את השבת, הנאמר מועדו בפסח (צמדבר ט, ז) ויעשו בני ישראל את הפסח כמועדו, ונאמר מועדו בתמיד (שם כח, ז) על עולת התמיד, מה מועדו האמור בפסח דוחה את השבת שנאמר (שם פסוק י) על עולת התמיד, חף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת: שחיטתו וזריקת דמו. אי אפשר לעשותו זלילה דכתיב (ויקרא ז, לח) זיוס לוותו להקריב, זיוס ולא זלילה: מחוי. קינח, כמו (משלי ל, כ) אכלה ומתה פיה. מחוי קרביו דוחה את השבת, שלא יסריחו: צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין. דאפשר משתחשך: הרבבתו. על כתפו להציאו דרך רשות הרצים לעזרה חף על פי שאין זו אלא איסור שבות, שהחי נושא את עלמו, אין דוחה, דהוה ליה למעצדה מאתמול. וכן הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יצלתו של קרבן פסח להסיר מומו, חף על פי שאין זו אלא איסור שבות, שחתיכתו צנינו או צידו, אינן דוחים. והא דתנן בשלהי עירובין חותכין יצלת במקדש, הריא ציבשה דמפרך פרכה, ומתניתין דהכא בלחה. ואף על פי דכשחתיכתו צנינו או צידו כלאחר יד הוא, אפילו הכי אסור בלחה דהוה ליה למעצדה מאתמול:

ביאור

מושנה א

[א] אלו דברים בפסח דוחין את השבת. הגמרא (סו, א) לומדת בגזירה שוה "במועדו" "במועדו", שהקרבן הפסח דוחה את השבת: לגבי קרבן פסח נאמר (במדבר ט, ב): "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", ולגבי קרבן התמיד נאמר (שם כח, ב): "תשקרו להקריב לי במועדו", ללמדנו, שכשם שהקרבן הפסח דוחה את השבת, שנאמר (שם, י): "עלת שבת בשבתו על עלת התמיד", כך הקרבן הפסח דוחה את השבת (רע"ב). היתר זה נוהג בדברים הנעשים לצורך הקרבן שזמנם בערב פסח, והמשנה תפרט כעת אלו דברים נכללים בהגדרה זו.

[ב] שחיטתו וזריקת דמו. הריגת בעל חיים היא מלאכה האסורה בשבת מן התורה (ראה שבת ז, ב). אולם שחיטת הפסח אינה כשרה אלא ביום, שנאמר (ויקרא ז, לח): "ביום צותו... להקריב את קרבניהם", לפיכך היא דוחה את השבת (רע"ב; רש"י). בזריקת הדם על גבי המזבח בשבת אין כל איסור, ולא הוזכרה כאן זריקה אלא אגב שחיטה (תוספות ד"ה אלו) [1].

[ג] ומחוי קרביו. "מחוי" הוא לשון קינוח [ניקוי], שנאמר (משלי ל, ב): "אכלה ומחתה פיה" (רע"ב). מחוי המעיים בשבת אסור מדרבנן, משום שהוא דומה למלאכת "דש" שעניינה הפרדת פסולת מתוך אוכל (תפא"י), אולם מאחר שאם ימתין עד הלילה יסריחו המעיים [ואין זה כבוד שיהיה הקרבן מגואל (גמרא שבת קטז, ב)] היתירו למחותם בשבת (רע"ב; רש"י).

עיונים

1. ויש מפרשים שמאחר שהזריקה מתירה את נחשבת כ'תיקון' האסור בשבת מדרבנן (תוספות הבשר [לאכילה] ואת האימורים [להקרבה], היא הרשב"א; עיין תוספות נזיר כח, ב, ד"ה כבשי).

משנה א

בפרק הקודם (משנה ח) שנינו שהקרבת הפסח דוחה את השבת, דהיינו שאם ערב פסח חל בשבת מקריבים את הפסח כבכל שנה. פרק זה עוסק בדיני הקרבת הפסח בשבת, והמשנה הראשונה מפרטת אלו דברים בעשיית הפסח דוחים את השבת:

אָלוּ דְבָרִים בְּעֵשִׂית קֶרְבֵּן הַפֶּסַח דּוֹחִין אֶת הַשְּׁבֵת, שאף על פי שבדרך כלל אסור לעשותם בשבת, מכל מקום אם חל ערב פסח בשבת מותר לעשותם לצורך הקרבת הפסח [א]: **שְׁחִיטָתוֹ** של הפסח, **וְזְרִיקַת דָּמוֹ** על המזבח [ב], **וּמַחֲוֵי קֶרְבָּיו** – ניקוי מעיו מן הפרש שבתוכם [ג], **וְהִקְטֵר חֲלָבָיו** – הקטרת אימוריו על גבי המזבח [ד]. דברים אלו זמנם ביום, ולפיכך הם דוחים את השבת. **אָבָל צְלִיָּתוֹ** – צליית הפסח **וְהִדְחַת קֶרְבָּיו** – רחיצת מעיו כדי לנקותם משיירי הפרש שהיה בתוכם **אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשְּׁבֵת**, משום שניתן לעשותן במוצאי שבת [ה].
המשנה מפרטת דברים נוספים שאינם דוחים את השבת:

הִרְפָּתוֹ של הפסח על הכתף דרך רשות הרבים כדי להביאו לעזרה [ו], **וְהִבָּאתוֹ** לירושלים **מִחוּץ לְתַחֲוֹם** – מחוץ לאלפיים אמה מגבולות העיר [ז].

ביאור

[T] **וְהִקְטֵר חֲלָבָיו**. הביטוי "חלבים" כולל את כל חלקי הפסח הקרבים למזבח (עיין תוי"ט לעיל ה, י). הקטרת החלבים דוחה את השבת, ואף על פי שהיא כשרה גם בלילה שלאחר השחיטה (ראה מגילה ב, ו) מכל מקום לכתחילה זמנה ביום, ומפני חביבות קיום מצוה בשעתה היא דוחה את השבת (תוי"ט מגמרא סח, ב; מאירי)^[2].

הגמרא במנחות (עב, ב) מבארת, ש'חביבות מצוה בשעתה' דוחה את השבת, רק משום שהשבת כבר נדחתה מפני השחיטה, וכיון שניתנה השבת להידחות מפני השחיטה, נדחית היא גם מפני הקטרה. אולם במקום שהשבת לא נדחתה קודם לכן, אין חביבות מצוה בשעתה מועילה לדחותה (תוי"ט).

[ה] **צְלִיָּתוֹ וְהִדְחַת קֶרְבָּיו אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשְּׁבֵת**. צליית הפסח בשבת אסורה משום 'מבשל', והדחת קרביו מן הפרש הדבוק בהם אסורה משום 'בורר'^[3]. מאחר שאפשר לעשות מלאכות אלו במוצאי שבת [שהרי צליית הפסח כשרה לכתחילה גם בלילה, והפרש המועט שנותר לאחר המיחוי אינו מסריח את המעיים (מאירי)], לפיכך אין דוחים מחמתן את השבת (רע"ב; רש"י).

[1] **הִרְפָּתוֹ**. הרכבת הפסח על הכתפים דרך רשות הרבים אסורה מדרבנן משום 'הוצאה'. ואין בזה איסור מן התורה, משום ש'חי נושא את עצמו' [כלומר, החי מיקל עצמו כשנושאים אותו, ואין נשיאתו דומה לנשיאה שהיתה במשכן (תוספות שבת צד, א ד"ה שהחי) (רע"ב; רש"י; עיין להלן סוף אות י)].

[T] **וְהִבָּאתוֹ מִחוּץ לְתַחֲוֹם**. אסור לאדם לצאת בשבת וביום טוב מחוץ ל'תחום שבת', דהיינו מעבר לאלפיים אמה לכל צד מהמקום שבו שָׁבֵת בכניסת שְׁבֵת או יום טוב. [אם שבת

עיונים

2. גם הפשט עור הפסח דוחה את השבת, כמו ששנינו לעיל (ה, ט), ולא הוצרך התנא לשנות זאת משום שהדבר כלול ב'הקטר חלבו'. שהרי אי אפשר להוציא את החלבים ולהקטירם בלא להפשיט קודם לכן את עור הקרבן (תוספות ד"ה אלו; עיין תוי"ט ותפא"י ב).

3. ובדומה לכך שנינו במסכת שבת (כ, ג): "אין שורין את הכרשינין ולא שפין אותן [כדי להסיר את הלכלוך הדבוק בהם]" (לנידון אם ברירה זו אסורה מן התורה עיין ביאור הלכה שיט, ח ד"ה דהו"ל כבורר).

וְחִתִּיכֶת יִבְלְתוּ, אֵין דּוֹחִין אֶת הַשֶּׁבֶת. רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, דּוֹחִין.

[דף סה, ב]

[ב] אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהֵלֵא דִין הוּא, מָה
אִם שְׁחִיטָה שְׁהִיא מְשוּם מְלֶאכָה
דּוֹחָה אֶת הַשֶּׁבֶת, אֵלוּ שְׁהֵן מְשוּם שְׁבוּת לֹא יִדְחוּ
אֶת הַשֶּׁבֶת. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, יוֹם טוֹב יוֹכִיחַ,
שְׁהִתִּירוּ בּוֹ מְשוּם מְלֶאכָה, וְאָסְרוּ בּוֹ מְשוּם שְׁבוּת.

ר' עובדיה מברטנורא

רבי אליעזר אומר דוחין. לסצר מכשירי מלוה דוחים את השבת, במסכת שבת: (ב) שחיטה שהיא. אסורה בחולין בשבת משום איסור מלאכה גמורה, אף על פי כן דוחה את השבת בפסח: אלו שהם משום שבות לא ידחו. צתמיה: יום טוב יוכיח. שהתירו זו שחיטה וצישול שהוא אצ מלאכה ומותרין להדיוט, ואסרו זו להציא דצר מחוץ לתחום ולאכלו, הואיל והיה אפשר לו מאתמול, ואף על גב דתחומים מדרבנן:

ביאור

בשדה, מקום שביתתו הוא ארבע אמות לכל צד, ואם שבת בעיר נחשבת כל העיר כמקום שביתתו] (ראה עירובין פרק ה). תחומו של אדם חל גם על חפציו, ולפיכך אסור לשום אדם להוליך או להביא חפצים בשבת או ביום טוב מחוץ לתחום בעליהם, ואם החפצים נמצאים מחוץ לתחום בעליהם אסור להוליכם יותר מארבע אמות (ראה ביצה ה, ג). בדומה לאיסור הקודם (הרכבתו) אף איסור תחומין, לדעת התנא של משנתנו, אינו אלא מדרבנן (רע"ב; רש"י; עיין להלן סוף אות י).

[ח] וְחִתִּיכֶת יִבְלְתוּ. יבלת היא אחד מן המומים הפוסלים בהמה לקרבן (ראה ויקרא כב, כב; גמרא בכורות מ, ב). חתיכת היבלת בכלי אסורה בשבת מן התורה משום 'גזוז' (עיין רש"י עירובין קג, א ד"ה אם בכלי), אולם משנתנו מתיחסת לחתיכת היבלת בידו או בשיניו שאין בה אלא איסור שבות מדרבנן, משום שהיא מלאכה 'כלאחר יד' [שלא כדרכה] (רע"ב; רש"י; עיין להלן סוף אות י).

[ט] אֵין דּוֹחִין אֶת הַשֶּׁבֶת. אף על פי שאין בדברים אלו אלא איסור שבות דרבנן אין הם דוחים את השבת, משום שאפשר היה לעשותם מבעוד יום (רע"ב; רש"י; עיין להלן סוף אות י).

[י] רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: דּוֹחִין. רבי אליעזר סובר שמכשירי מצוה [דברים הנצרכים לקיום המצוה] דוחים את השבת אף על פי שאפשר היה לעשותם מבעוד יום (רע"ב). ולדעתו אף מכשירין שיש בהם איסור מן התורה דוחים את השבת, כמבואר במסכת שבת (יט, א) לענין מכשירי מילה [כגון הבאת סכין למילה דרך רשות הרבים] (תוי"ט; עיין תוספות סח, ב ד"ה ומה).

בארנו שהרכבתו, הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו של הפסח אינם אסורים אלא מדרבנן על פי רע"ב ורש"י. ולדבריהם משנתנו שנויה כדעת בן בתירה (לעיל ד, ג) שהכלל 'חי נושא את עצמו' אמור לא רק באדם אלא גם בבעלי חיים (תוי"ט; עיין שם ביאור אות ה), וכן כדעת חכמים (גמרא שבת סט, א) שאיסור תחומין אינו אלא מדרבנן. אולם הרמב"ם מפרש שבדבר זה נחלקו תנא קמא ורבי אליעזר. שלדעת דעת תנא קמא דברים אלו אסורים מן התורה [משום שהכלל 'חי נושא את עצמו' לא נאמר אלא באדם, כדעת חכמים (לעיל ד, ג), ואיסור תחומין אף של אלפיים אמה הוא מן התורה, כדעת רבי עקיבא

וְחִתִּיכַת יִבְלְתוּ כדי להכשירו להקרבה[ח] **אֵין דוּחִין אֶת הַשְּׁבֵת**, לפי שדברים אלו אינם אלא מכשירי מצוה (הכנה למצוה) ואפשר היה לעשותם מבעוד יום[ט]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר**: הרכבתו, הבאתו וחתיכת יבלתו של הפסח **דוּחִין** את השבת, שכשם ששחיטת הפסח דוחה את השבת כך מכשיריה דוחים את השבת, אף על פי שאפשר היה לעשותם מבעוד יום[י].

משנה ב

משנתנו ממשיכה לעסוק במחלוקת התנאים שבסוף המשנה הקודמת: **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וְהֵלֵא דִין הוּא** – הרי יש ללמוד בקל וחומר שהרכבתו של הפסח, הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו דוחות את השבת: **מָה אִם שְׁחִיטָה שְׁהִיא אִסוּרָה** בשבת בחולין **מְשוּם מְלֹאכָה** גמורה, מכל מקום לצורך הקרבת הפסח היא **דוּחָה אֶת הַשְּׁבֵת**, מלאכות **אֵלוֹ שֶׁהֵן** אסורות בשבת רק **מְשוּם שְׁבוֹת** דרבנן, **לֹא יִדְחוּ אֶת הַשְּׁבֵת** לצורך הקרבת הפסח[א]! רבי יהושע דוחה את הקל וחומר:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לרבי אליעזר: **יוֹם טוֹב יוֹכִיחַ** שאין לדון קל וחומר זה, **שְׁהִירֵי הַתִּירוֹ בּוֹ מְלֹאכַת אוֹכַל נֶפֶשׁ אֶפִּילוֹ** בדברים שיש בהם **מְשוּם מְלֹאכָה** גמורה, כגון שחיטה ובישול[ב], **וְאֵף עַל פִּי כֵן אָסְרוּ בּוֹ** דברים האסורים **מְשוּם שְׁבוֹת** דרבנן, אפילו לצורך אוכל נפש, אם אפשר היה לעשותם מערב יום טוב, כגון להביא אוכל מחוץ לתחום[ג]. ואף לגבי פסח יש לומר כן, שאף על פי ששחיטתו דוחה את השבת מכשיריו אינם דוחים אותה, אף אם אין בהם אלא איסור שבות דרבנן, משום שאפשר היה לעשותם מערב שבת.

ביאור

(סוטה ה, ג), ולגבי חתיכת יבלת מדובר שחוטכה בכלי, ואיסור מן התורה שאפשר היה לעשותו מבעוד יום אינו דוחה את השבת, אולם רבי אליעזר סובר שאין בדברים אלו אלא איסור שבות מדרבנן, ולפיכך אף על פי שאפשר היה לעשותם מבעוד יום הרי הם דוחים את השבת.

משנה ב

[א] **אֵלוֹ שֶׁהֵן מְשוּם שְׁבוֹת לֹא יִדְחוּ אֶת הַשְּׁבֵת**. רבי אליעזר טוען לחכמים, שאף לשיטתם - שמכשירי מצוה שהם מלאכה גמורה אינם דוחים את השבת, משום שאפשר היה לעשותם מערב שבת, מכל מקום אותם מכשירי הפסח שאין בהם אלא איסור שבות דרבנן ודאי דוחים את השבת, ויש ללמוד זאת בקל וחומר משחיטה. שמאחר שהקרבת הפסח דוחה את השבת אפילו בדבר שהוא מלאכה גמורה, ודאי לא העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה זו אפילו בדברים שאפשר היה לעשותם מערב שבת. אבל רבי אליעזר עצמו אינו זקוק לקל וחומר זה, משום שלשיטתו אפילו מכשירי מצוה שהם מלאכה גמורה דוחים את השבת, כמבואר במסכת שבת (יט, א) לגבי מכשירי מילה (תוספות סח, ב ד"ה ומה שחיטה; ראה לעיל משנה א ביאור ו).

[ב] **שְׁהִירֵי בּוֹ מְשוּם מְלֹאכָה**. התורה התירה לעשות ביום טוב מלאכות גמורות לצורך אוכל נפש, שנאמר (שמות יב, טז): **"אֵף אֶשֶׁר יֶאֱכַל לְכֹל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָּכֶם"** (ראה מגילה א, ה).

[ג] **וְאָסְרוּ בּוֹ מְשוּם שְׁבוֹת**. חכמים אסרו לעשות ביום טוב מכשירי אוכל נפש שאפשר היה לעשותם מבעוד יום, אף על פי שאינם אלא איסור שבות (ראה גמרא ביצה כח, ב).

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה זֶה, יְהוֹשֻׁעַ, מָה
רְאִיָּה רְשׁוֹת לְמִצְוָה. הִשְׁיֵב רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר,
הַנְּזָא תוֹכִיחַ, שֶׁהִיא מִצְוָה וְהִיא מְשׁוּם שְׁבוֹת
וְאִינָה דוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת. אַף אַתָּה אַל תִּתְמָה
עַל אֱלוֹ, שְׂאָף עַל פִּי שֶׁהֵן מִצְוָה וְהֵן מְשׁוּם
שְׁבוֹת, לֹא יִדְחוּ אֶת הַשְּׁבֵת. אָמַר לוֹ רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר, וְעָלֶיךָ אָנִי דָן, וּמָה אִם שְׁחִיטָה שֶׁהִיא
מְשׁוּם מְלָאכָה, דוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת. הַנְּזָא שֶׁהִיא
מְשׁוּם שְׁבוֹת, אֵינֶנוּ דִּין שְׁדוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת.
אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אוֹ חֲלוּף, מָה אִם הַנְּזָא

ר' עובדיה מברטנורא

מה ראייה רשות למצוה. אכילת הדיוט רשות הוא, ולורך גזוה מלוה היא, ואם העמידו חכמים
איסור שבות שלהן במקום רשות, יעמידוהו הם אף במקום מלוה. ורבי יהושע סבר כל שמחת יום טוב
מלוה היא, ואפילו הכי אינה דוחה שבות: הזאה תוכיח שהיא מצוה. בטמא מת שחל שביעי שלו
להיות בשבת ערב הפסח, שאם לא יזה לא יעשה פסחו, ואפילו הכי אינה דוחה דהכי קים ליה לרבי
עקיבא דלא דחיא. והזאה שבות היא דמיחזי כמאן דמתקן גזרא: ועליה אני דן. וגם על ההזאה אני
חולק וחומר שתדחה ולא תעכבה מפסח, מקל וחומר זה בעלמו: אמר לו רבי עקיבא או חלוף.
או אני אחליף את הדין. דפשיטא ליה דהזאה מעכבא וילפינן בקל וחומר מינה לשחיטה [שתעכבא]:

ביאור

לדוגמא: חכמים אסרו להביא פירות מחוץ לתחום ביום טוב, אף על פי שאיסור תחומין אינו
אלא מדרבנן (רע"ב; רש"י; ראה לעיל משנה א ביאור ז).

[T] מָה רְאִיָּה רְשׁוֹת לְמִצְוָה. לדעת רבי אליעזר שמחת יום טוב היא רשות, ואין ראייה
אפוא ממה שאסרו חכמים שבות במקום שמחת יום טוב, שאף לגבי הקרבת הפסח העמידו
חכמים את דבריהם [ואסרו שבות שאפשר היה לעשותה מבעוד יום]. אולם רבי יהושע סובר
ששמחת יום טוב היא מצוה, ולפיכך אמר "יום טוב יוכיח" שאף במקום מצוה אסרו חכמים
שבות שאפשר היה לעשותה מבעוד יום (רע"ב מגמרא סח, ב) [1].

[ה] הַנְּזָא תוֹכִיחַ שֶׁהִיא מִצְוָה. אדם שנטמא במת טעון הזאת מי חטאת (מים חיים
שנתנו בהם אפר פרה אדומה) ביום השלישי וביום השביעי לטומאתו, ולאחר מכן הוא טובל
במקוה ונטהר בהערב שמש (ראה במדבר יט, יד-יט). הזאה על טמא מת שהיום השביעי שלו
חל בערב פסח היא מצוה, לפי שהיא מתירה לו להביא את פסחו (רע"ב; רש"י). ואף על פי

עיונים

1. לגבי שביעי של פסח נאמר (דברים טז, ח): "עֲצַרְתָּ לֵה' אֶלְהֶיךָ", ומשמע שיום טוב צריך להיות מוקדש לעבודת ה', ואילו לגבי שמיני עצרת נאמר (במדבר כט, לה): "עֲצַרְתָּ תְהִיָּה לְכֶם", ומשמע שיום טוב ניתן "לכם", דהיינו לאכילה ולשתיה. רבי אליעזר הסיק מכך שאדם רשאי לנהוג ביום טוב באחד משני אופנים: או "כולו לה'" בלימוד תורה או "כולו לכם" באכילה ובשתיה, ולדבריו נמצא ששמחת יום טוב היא רשות. ואילו רבי יהושע הסיק מכך, שיש לחלק כל יום טוב "חציו לה' וחציו לכם", ולדעתו שמחת יום טוב היא מצוה (גמרא סח, ב).

רבי אליעזר מיישב פירכא זו:

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מַה "יוֹכִיחַ" הוּא זֶה יְהוֹשֻׁעַ! וְכִי מָה רָאִיָּה יֵשׁ מְרֻשּׁוֹת לְמִצְוָה? שְׁאֵכִילַת הַדְּיוּט בְּיוֹם טוֹב הִיא רְשׁוּת וְאִילוּ הַקְּרַבַּת הַפֶּסַח הִיא מִצְוָה, וְאִם הַעֲמִידוֹ חֻכְמִים אִיסוּר שְׁבוֹת שְׁלֵהֶם בְּמִקּוֹם דְּבַר הַרְשׁוּת יַעֲמִידוּהוּ אִף בְּמִקּוֹם מִצְוָה [ד].

רבי עקיבא דוחה את הקל וחומר באופן אחר:

הַשֵּׁיב רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: הַזָּאָה עַל טֵמָא מַת שְׁהִיּוּם הַשְּׁבִיעִי שְׁלוֹ הַגִּיעַ בְּעַרְבַּ פֶּסַח שְׁחַל בְּשַׁבַּת, הִיא תּוֹכִיחַ שְׁאִין לְדוֹן קַל וְחוֹמֵר זֶה. שְׁהִרִי הַזָּאָה זֶה הִיא מִצְוָה, לְפִי שֶׁהִיא מִתִּירָה לוֹ לְהַבִּיא אֶת פֶּסַח [ה], וְהִיא אִסוּרָה בְּשַׁבַּת רַק מִשּׁוּם שְׁבוֹת דְּרַבְּנָן [ו], וְאִף עַל פִּי כֵן אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשְּׁבִת [ז]. וְאִף אִתָּה אֶל תִּתְּמָה עַל מְלָאכָה אֱלוֹ (הַרְכַּבְתּוּ, הַבְּאֵתוּ מִחוּץ לְתַחוּם וְחִתִּיכַת יִבְלָתוּ), שְׁאִף עַל פִּי שְׁהֵן מִצְוָה וְהֵן אִסוּרוֹת רַק מִשּׁוּם שְׁבוֹת, שְׁלֵא יִדְחוּ אֶת הַשְּׁבִת! תְּשׁוּבַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר:

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וְעָלֶיָּהּ — עַל הַהִזָּאָה עֲצֻמָּה אֲנִי דָן קַל וְחוֹמֵר שֶׁתְּהֵא דוֹחָה אֶת הַשְּׁבִת: וְמָה אִם שְׁחִיטָה שְׁהִיא אִסוּרָה בְּשַׁבַּת מִשּׁוּם מְלָאכָה גְּמוּרָה הִרִי הִיא דוֹחָה אֶת הַשְּׁבִת לְצוּרֵךְ הַקְּרַבַּת הַפֶּסַח, אִם כֵּן הַזָּאָה שְׁהִיא אִסוּרָה רַק מִשּׁוּם שְׁבוֹת דְּרַבְּנָן הֵאֵם אֵינּוּ דִּין שְׁתְּהֵא דוֹחָה אֶת הַשְּׁבִת לְצוּרֵךְ הַקְּרַבַּת הַפֶּסַח?

תשובת רבי עקיבא:

אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִו חֲלוּף — או שמא נדון קל וחומר הפוך! וְמָה אִם הַזָּאָה

ביאור

שבשעת שחיטת הפסח עדיין הוא "טבול יום", ואינו נטהר לגמרי עד הערב שמש, מכל מקום לאחר שהוזה וטבל יכול הוא להביא את פסחו, משום שכשיגיע זמן אכילת הפסח [בליל ט"ז בניסן] כבר יהיה טהור לגמרי (ראה גמרא צ, א - צ, ב; אולם עיין רמב"ם הלכות קרבן פסח ו, ב ר"ו).

[1] **וְהִיא מִשּׁוּם שְׁבוֹת.** הזאה אינה מלאכה, אולם חכמים אסרוה בשבת משום שהמזה נראה כ'מתקן' את הטמא^[2] (רע"ב; רש"י).

בגמרא (סט, א) מבאר רבה, שהאיסור להזות בשבת הוא משום חשש שמא יעביר את מי החטאת ארבע אמות ברשות הרבים. רבה הולך בזה לשיטתו במסכת ביצה (יז, ב-יח, א), שהאיסור לטבול כלים בשבת הוא משום חשש שמא יעבירם ארבע אמות ברשות הרבים. אולם רש"י ורע"ב נוקטים כדעת רבא (שם), שהאיסור הוא משום שהוא נראה כמתקן (מרומי שדה; עיין גם תפא"י וצל"ח).

[2] **וְאֵינָה דוֹחָה אֶת הַשְּׁבִת.** להלכה זו אין מקור מפורש, אולם כך קיבל רבי עקיבא מרבו (רבי אליעזר), שהזאה אינה דוחה את השבת אף שאין בה אלא איסור שבות דרבנן (רע"ב; עיין להלן ביאור ח).

עיונים

2. במסכת ביצה (שם) אוסר רבא לטבול כלים בשבת וביום טוב "מפני שנראה כמתקן כלי" [שהוא תולדה של מלאכת 'מכה בפטיש' (מנחת חינוך מוסף השבת כז, ב)]. ונתבאר שם שאיסור זה שייך גם באדם, אלא שמכל מקום התיירו לו

לטבול בשבת וביום טוב משום שאין ניכר שהוא עושה זאת כדי להיטהר, שהרי יתכן שטבל כדי לצנן את גופו, אולם הזאת מי חטאת ודאי אסורה משום שניכר שעושה זאת כדי להיטהר (מרומי שדה).

שְׁהִיא מְשׁוּם שְׁבוּת, אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת.
 שְׁחִיטָה שְׁהִיא מְשׁוּם מְלֶאכָה, אֵינּוּ דִין שְׁלֵא
 תְּדַחֵה אֶת הַשְּׁבֵת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עֲקִיבָא,
 עֲקֶרֶת מָה שְׁכָתוּב בְּתוֹרָה, "בֵּין הָעֲרֵבִים ...
 בְּמוֹעֲדוֹ", בֵּין בְּחַל בֵּין בְּשֵׁבֶת. אָמַר לוֹ, רַבִּי, הֲבֵא
 לִי מוֹעֵד לְאֵלּוּ בְּמוֹעֵד לְשְׁחִיטָה. כָּלֵל אָמַר רַבִּי
 עֲקִיבָא, כָּל מְלֶאכָה שְׁאֵפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב
 שְׁבֵת, אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת. שְׁחִיטָה שְׁאֵי
 אֵפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שְׁבֵת, דוֹחָה אֶת הַשְּׁבֵת.

[ג] **אֵימַתִּי** מֵבִיא חֲגִיגָה עִמּוֹ, בְּזִמְן שֶׁהוּא בָּא
 בְּחַל בְּטַהֲרָה וּבְמַעַט. וּבְזִמְן שֶׁהוּא

ר' עובדיה מברטנורא

במועדו. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט, ז): הבא לי מועד לאלו. שיהא להם זמן קבוע, כמו שקצב לשחיטה, הילכך כיון שלא קצב להם זמן ומלי למעבד מאתמול, לא דחיא, והזאה נמי לאו מגופיה דפסח היא ולא כתיב זה במועדו. והלכה כרבי עקיבא: (ג) אימתי מביאים עמו חגיגה. עס הפסח ז"ד בניסן: בזמן שהוא בא בחול בטהרה. דאף על גב דפסח דחי שבת וטומאה, חגיגה לא דחיא שבת: ובמועט. שיהי פסח מועט לאכילת בני חצורה, ואוכלין החגיגה

ביאור

[ח] אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא אוֹ חֲלוּף . . . לרבי עקיבא פשוט שהזאה אינה דוחה את השבת, ולפיכך הוא טען לרבי אליעזר שאילו ניתן היה לדרוש כאן קל וחומר יתכן היה לדורשו הפוך וללמוד ממנו שאין שחיטה דוחה את השבת (רע"ב; רש"י). אלא בהכרח קל וחומר זה מופרך, ואין ללמוד לא משחיטה להזאה ולא מהזאה לשחיטה (ראה גמרא סו, א). בגמרא (סט, א) מבואר, שרבי אליעזר עצמו לימד את רבי עקיבא שאין הזאה דוחה את השבת, אלא שהדבר נשכח ממנו [מחמת חולי (מאירי)]. מפני כבודו של רבי אליעזר לא רצה רבי עקיבא לומר לו זאת בפירוש, ולפיכך דן לפניו את הקל וחומר שממנו עולה שהזאה אינה דוחה שבת, בתקוה שמתוך כך יזכר רבי אליעזר במה שלימדו (תוס' רעק"א).

[ט] הֲבֵא לִי מוֹעֵד לְאֵלּוּ בְּמוֹעֵד לְשְׁחִיטָה. כלומר, אין לדון קל וחומר משחיטה למכשירי הפסח, משום שיש לפרוך שדוקא שחיטה שיש לה מועד קבוע, אפשר ללמוד מ"בְּמוֹעֲדוֹ" שהיא דוחה את השבת, אולם מכשירין אלו שאין להם מועד קבוע, ואפשר היה לעשותם מאתמול, אין ללמוד מ"בְּמוֹעֲדוֹ". ואף הזאה אינה כלולה בלימוד מ"בְּמוֹעֲדוֹ" [על אף שאי אפשר היה לעשותה מאתמול] משום שאינה מעבודות הפסח עצמו (רע"ב; רש"י; עיין תפא"י).

משנה ג

[א] הקדמה: חגיגה הבאה עם הפסח: כשמקריבים את הפסח בי"ד בניסן מקריבים עמו גם קרבן שלמים הקרוי "חגיגה הבאה עם הפסח" או "חגיגת ארבעה עשר" [להבדיל מ"חגיגת חמשה עשר" הקרבה ביום טוב ראשון של פסח (ראה חגיגה א, ו)]. קרבן זה אינו

[156] משניות / פסחים – פרק ו: אלו דברים

שְׁהִיא אסורה רק משום שְׁבוֹת דרבנן אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, שְׁחִיטָה שְׁהִיא אסורה מִשּׁוּם מְלֶאכֶה גמורה האם אֵינּוּ דִין שְׁלֹא תִדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת [ח]?
רבי אליעזר דוחה טענה זו:

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עֵקִיבָא! אִם אַתָּה דִן כִּךְ עֵקֶרְתָּ מֵה שְׁפָתוֹב בְּתוֹרָה (במדבר ט, ב): "בֵּין הָעֲרָבִים) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ", שְׁהִיא מִ"בְּמוֹעֲדוֹ" לַמְדַּנּוּ שֶׁהַפֶּסַח קָרֵב בֵּין בְּחַל בֵּין בְּשַׁבָּת, וּבּוֹדָאֵי אֵין עוֹקְרִים הַלְכָה מְפוֹרֶשֶׁת מִכַּח קַל וְחוֹמֵר!
רבי עקיבא מבאר את שיטתו:

אָמַר לוֹ רַבִּי עֵקִיבָא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: רַבִּי! הֲבֵיא לִי מוֹעֵד לְאֵלוֹ – הֲרָאָה לִי שִׁישׁ זִמָּן קְבוּעַ לְמִלְאכּוֹת אֵלוֹ בְּמוֹעֵד לְשְׁחִיטָה – כִּמוֹ שִׁישׁ זִמָּן קְבוּעַ לְשְׁחִיטַת הַפֶּסַח, וְאִז אֲסֻכִּים לְדַבְרִיךְ. כְּלוּמַר, רַק דָּבָר שִׁישׁ לוֹ מוֹעֵד קְבוּעַ [כְּגוֹן שְׁחִיטָה שׁוּמְנָה בִּי"ד בְּנִיסָן] דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אִוְלָם לְמַכְשִׁירֵי הַפֶּסַח אֵין מוֹעֵד קְבוּעַ, שְׁהִיא אֲפֻשָׁר לַעֲשׂוֹתָם גַּם בִּי"ג בְּנִיסָן, וּלְפִיכֶךְ הֵם אֵינָם דוֹחִים אֶת הַשַּׁבָּת [ט].
סיכום דעתו של רבי עקיבא:

כָּלֵל אָמַר רַבִּי עֵקִיבָא: כָּל מְלֶאכֶה הַנִּצְרַכָּת לְהַקְרַבַת הַפֶּסַח שְׁאֲפֻשָׁר הִיא לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֲרָב שַׁבָּת וְלֹא עֲשָׂאָה, אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. וְאֵילוֹ שְׁחִיטָה, וְכֹל מְלֶאכֶה כִּיּוֹצֵא בָּהּ, שְׂאֵי אֲפֻשָׁר הִיא לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֲרָב שַׁבָּת, דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת.

כּוֹשֵׁנָה ג

הַמְשַׁנָּה עוֹסֶקֶת בְּדִינֵי קֶרְבֵן חֲגִיגָה הֵבֵא עִם הַפֶּסַח שְׂאֵף הַקְרַבְתּוֹ אֵינָה דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת [א]:

אֵימָתִי מִבֵּיא אָדָם קֶרְבֵן חֲגִיגָה עִמוֹ – עִם קֶרְבֵן הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַה עֶשֶׂר בְּנִיסָן? בּוֹזֵמָן שְׁהוּא (הַפֶּסַח) בָּא בְּחַל – בְּיוֹם חוֹל, דִּהֵינּוּ כְּשֶׁאַרְבַּעַה עֶשֶׂר בְּנִיסָן חַל בְּיוֹם חוֹל, וּבּוֹזֵמָן שְׁהוּא בֹא בְּטְהָרָה – כְּשֶׁהִקְהֵל וְהִכְהִנִים טְהוּרִים וְנִעֲשָׂה הַפֶּסַח בְּטְהָרָה, וּבּוֹזֵמָן שְׁהוּא בֹא בְּמַעֲט – כְּשֶׁאֲכִילְתּוֹ מוֹעֲטָת וְאֵין בָּהּ כֹּדִי לְהַשְׁבִּיעַ אֶת כָּל בְּנֵי הַחֲבוּרָה, וְכֹדִי שִׁיחָה הַפֶּסַח נֹאכַל עַל הַשׁוּבַע, מִבֵּיאִים עִמוֹ קֶרְבֵן חֲגִיגָה וְאוֹכְלִים אוֹתוֹ תַּחֲלִילָה [ב]. וּבּוֹזֵמָן שְׁהוּא (הַפֶּסַח)

ביאור

מְפוֹרֶשֶׁת בְּתוֹרָה, אִוְלָם חֲכָמִים דְּרִישׁוּ זֹאת מִן הַכְּתוּב (דְּבָרִים טו, ב): "וַיִּבְחַתְּ פֶּסַח לָהּ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר" - צֹאן לַפֶּסַח וּבָקָר לְחֲגִיגָה [שְׁהִיא הַפֶּסַח אֵינּוּ בֹא מִן הַבָּקָר!] (רַמְבַּ"ם הַלְכוֹת קֶרְבֵן פֶּסַח י, יב; רֵאָה גִמְרָא ע, ב). חֲגִיגָה זֹו קֶרְבָּה בִּי"ד בְּנִיסָן בֵּין הָעֲרָבִיִּים, שְׁנֹאמֵר (דְּבָרִים טו, ד): "וְלֹא יִלִּין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֲרָב", וּבְחֲגִיגַת אַרְבַּעַה עֶשֶׂר הַכְּתוּב מְדַבֵּר (רֵאָה רִשׁוֹ עֵא, א ד"ה אֲשֶׁר תִּזְבַּח), אִוְלָם בְּשׁוּנָה מִקְרָבֵן פֶּסַח הַקֶּרֶב לְאַחַר תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֲרָבִיִּים (עֵינָן לְעִיל ה, א) חֲגִיגָה זֹו קֶרְבָּה לְפָנֵי הַתְּמִיד, כִּמוֹ שְׁשִׁנִּינוּ בְּבִרְיִיתָא (נֵט, א): "אֵין לָךְ דָּבָר שְׁמַתְעַכֵּב אַחַר תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֲרָבִיִּים אִלֵּא קֶטְרֵת וְנִרוֹת וּפֶסַח" (מְשַׁנָּה לְמַלְךְ הַלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ ו, ט; אִוְלָם עֵינָן תּוֹסְפוֹת רִי"ד).

לְדַעַת הַתְּנַא שֶׁל מְשַׁנְתָּנוּ חֲגִיגַת אַרְבַּעַה עֶשֶׂר אֵינָה חוֹבָה, וְאֵין מִבֵּיאִים אוֹתָהּ אִלֵּא כֹּדִי שִׁיאֲכִלוּ מִמֶּנָּה לְפָנֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח, וְיִהְיֶה הַפֶּסַח נֹאכַל עַל הַשׁוּבַע (רֵאָה לְהֵלֵן בִּיאוֹר ב).

[ב] וּבְמַעֲט. קֶרְבֵן פֶּסַח אֵינּוּ בֹא אִלֵּא "שֶׁה תְּמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה" (שְׁמוֹת יב, ה), וּמֵאַחַר שְׁשֶׁה

משניות / פסחים – פרק ו: אלו דברים [157]

בָּא בַשֶּׁבֶת בְּמִרְכָּה וּבְטִמְאָה, אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ
חֲגִיגָה.

[ד] חֲגִיגָה הֵיטָה בָּאָה מִן הַצֵּאן, מִן הַבֶּקֶר,
מִן הַכֶּבֶשִׁים וּמִן הָעֵזִים, מִן
הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקִבּוֹת. וְנֶאֱכָלֶת לְשָׁנֵי יָמִים וְלֵילָה
אֶחָד.

ר' עובדיה מברטנורא

תחלה כדי שיהיה הפסח גמר שזיעתן: במרובה. שהיתה החזרה מועטת ודי להן צפסח לצדו:
ובטומאה. שרוב לצור טמאין: אין מביאין עמו חגיגה. שחגיגת יוס י"ד רשות היא ולא חובה:
(ד) מן הבקר. מה שאין כן צפסח שאינו צא לא מן הבקר ולא מן הנקבות:

ביאור

כזה אינו מצוי כל כך היו רבים נמנים על פסח אחד, ופעמים שלא היה בו לכל אחד אלא
אכילה מועטת (מאירי). חגיגת י"ד אינה באה אלא כשאין בבשר הפסח כדי להשביע את
כל בני החבורה, וכדי שתהא אכילת הפסח גמר שביעתם [ותחשב 'אכילה חשובה' שיש בה
הנאה] היו מביאים חגיגה ואוכלים מבשרה תחילה (רע"ב; רש"י; ראה גם רש"י ע, א ד"ה
על השבע).

הפסח ושאר הקרבנות צריכים להאכל 'על השובע', דהיינו אכילה שיש בה שביעה. דין זה נלמד ממה
שנאמר לגבי מתנות כהונה (במדבר יח, ח): "לָךְ נְתַתִּים לְמִשְׁחָה [לגדולה]", ומשמע שיש לאוכלן בדרך
גדולה וחשיבות כדרך המלכים, ודרך המלכים לאכול כדי שביעה (רש"י פו, א ד"ה אין מפטירין; ראה
גמרא חולין קלב, ב). כשהיו מביאים חגיגה היו אוכלים תחילה מבשרה עד ששבעו מעט, ולאחר מכן
היו אוכלים מבשר הפסח עד ששבעו לגמרי, ובאופן זה התקיים "לְמִשְׁחָה" בין בחגיגה ובין בפסח (ראה
הערות המהדיר לחדושי רבינו דוד קיט, ב, הערה 37; עיין חידושי הגר"ח [סטנסיל], כה^[1]).

[ג] **וּבִזְמַן שֶׁהוּא בָּא . . . וּבְטִמְאָה.** אף על פי שיחיד שנטמא אינו יכול להביא את פסחו,
מכל מקום אם רוב הקהל נטמאו בטומאת מת מקריבים עליהם את הפסח, ומותרים לאוכלו
בטומאתם (עיין להלן ז, ד). דחיית הטומאה בפסח נוהגת בין אם היו רוב ישראל טמאים, או
שהיו רוב הכהנים שבירושלים טמאים, או שהיו רוב כלי השרת שבמקדש טמאים (עיין להלן
ז, ו, וברייתא עט, א). דחייה זו מועילה בין לענין פסולי טומאה, כגון פסול טומאת בעל הקרבן
ופסול טומאת הגוף של הכהנים העובדים, ובין לענין איסורי טומאה, כגון איסור כניסת טמא
למקדש ואיסור הקרבה בטומאה (להרחבה בענין זה עיין להלן ז, ד, ביאור א).

[T] **אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה.** חגיגת ארבעה עשר אינה חובה [ואין מביאים אותה אלא
כדי שהפסח יאכל על השובע] (ראה לעיל ביאור ב), ולפיכך אין הקרבתה דוחה לא את
השבת ולא את הטומאה^[2], ואין מביאים אותה אלא כשאין בפסח לברו כדי שביעה (רע"ב;
פירוש הרמב"ם).

עיונים

- יש מפרשים ש"לְמִשְׁחָה" אינו אלא בדברים הנאכלים לכהנים (ראה תוספות זבחים עה, ב, ד"ה בכור), והדין שפסח נאכל על השובע אינו אלא גזירה דרבנן משום שבירת עצמות. שאם יאכל את הבשר שסביב העצמות כשהוא רעב עלול הוא לבוא לידי שבירתן, ולעבור על מה
- שנאמר (שמות יב, מו): "וְעַצֶּם לֹא תִשְׁפְּרוּ בוֹ" (תוספות ע, א ד"ה לאו בשם ירושלמי ו, ד; ראה גם תוספות קכ, א ד"ה מפטירין; ועיין מרדכי לדף קיז, ב).
- ואין לומר שכשהפסח קרב בשבת, יביא את החגיגה יום קודם לכן (בי"ג בניסן) ויאכלנה

בַּא בְּשֶׁבֶת, או בְּמִרְבָּה – שאכילתו מרובה לפי שבני החבורה מועטים, ויש בו כדי להשביעם, ו**בְּטִמְאָה** – כשרוב הקהל או רוב הכהנים טמאי מת ונעשה הפסח בטומאה [ג], **אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה**, לפי שחגיגה הבאה עם הפסח אינה דוחה לא את השבת ולא את הטומאה, ואין מביאים אותה אלא כאשר אכילת הפסח מועטת ואין בה כדי להשביע את כל בני החבורה [ד].

משנה ד

המשנה מפרטת הבדלים נוספים בין חגיגת ארבעה עשר לקרבן פסח: **חֲגִיגָה הַבֵּאָה עִם הַפֶּסַח הֵיטָהּ בָּאָה בֵּין מִן הַצֵּאֵן וּבֵין מִן הַבֶּקֶר, בֵּין מִן הַכֶּבֶשִׁים וּבֵין מִן הָעֹזִים, בֵּין מִן הַזִּכְרִים וּבֵין מִן הַנִּקְבּוֹת**, מה שאין כן קרבן פסח, שאינו בא לא מן הבקר ולא מן הנקבות [א]. **וְהַחֲגִיגָה נֹאכְלֶת לְשָׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד**, דהיינו ביום י"ד בניסן, בליל ט"ו וביום ט"ו, מה שאין כן קרבן פסח שאינו נאכל אלא בליל ט"ו בניסן בלבד [ב].

ביאור

לפי הסדר ששינונו ברישא ("בחול, בטהרה ובמועט") היתה המשנה צריכה לומר כעת "בשבת, בטומאה ובמרובה", אולם היא נקטה "מרובה" בין "שבת" ל"טומאה" להשמיענו שבדומה לשבת ולטומאה, אף בפסח הבא במרובה אסור להביא חגיגה, כדי שלא יבוא בשר הפסח לידי נותר (תפא"י).

משנה ד

[א] **מִן הַצֵּאֵן מִן הַבֶּקֶר מִן הַכֶּבֶשִׁים וּמִן הָעֹזִים מִן הַזִּכְרִים וּמִן הַנִּקְבּוֹת**. חגיגה היא קרבן שלמים, ולפיכך היא באה מן הצאן ומן הבקר, מן הזכרים ומן הנקבות (ראה ויקרא ג, א-ו). אולם לגבי קרבן פסח נאמר (שמות יב, ה): "שֶׁה תָּמִים זָכָר", ולפיכך אינו בא אלא מן הצאן ומן הזכרים.

המלים "מן הכבשים ומן העוזים" הן פירוט של "מן הצאן". והמשנה הוצרכה להשמיענו, שאף על פי שראוי היה לכאורה שלא להביא חגיגה אלא מן הבקר, כדי שלא תתחלף בקרבן פסח ויבוא לבשל את הפסח או לשבור בו עצמות, מכל מקום אין חוששים לכך, ורשאי להביא את החגיגה אף לכתחילה מן הכבשים ומן העוזים (מלאכת שלמה; עיין רש"ש).

[ב] **וְנֹאכְלֶת לְשָׁנֵי יָמִים וְלִילָה אֶחָד**. ממה שנאמר (דברים טז, ד): "וְלֵא יָלִין מִן הַבֶּשֶׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בְּעֶרְבַּי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לְבֶקֶר", לומדת הברייתא (עא, א-עא, ב) שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד, כשאר שלמים. שהרי פסוק זה מתייחס לחגיגת ארבעה עשר הנובחת בערב (עיין לעיל משנה ג ביאור א), ואסר הכתוב להלינה "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן [של יום טוב] לְבֶקֶר [שאחריו]", דהיינו לבוקרו של ט"ו בניסן^[1]. אולם לגבי קרבן פסח נאמר (שמות יב, ח): "וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלִילָה הַהִוא", ולפיכך אינו נאכל אלא בליל ט"ו בניסן בלבד^[2].

עיונים

<p>(ריב"ן; ראה גמרא ג, א).
2. המשנה יכלה להוסיף שחגיגה נאכלת אף שלא למנויים בין צלויה ובין מבושלת, ואילו הפסח אינו נאכל אלא למנויו ואינו נאכל אלא צלי. אולם מאחר ששינונו בזבחים (ה, ח): "הפסח אינו נאכל אלא בלילה... ואינו נאכל אלא למנויו, ואינו נאכל אלא צלי", ושינונו כאן שחגיגה חלוקה מפסח לענין הדין הראשון [זמן</p> | <p>בליל פסח קודם אכילת הפסח, משום שחגיגה אינה נאכלת אלא לשני ימים ולילה אחד (ראה להלן משנה ד), ואם יביאנה בי"ג ניסן לא יוכל לאוכלה בליל פסח (רא"ש י, כה; ראה שם לדעה חולקת).
1. אף על פי שהבשר נאסר באכילה כבר מליל ט"ו בניסן, מכל מקום לא התיר הכתוב לשורפו עד הבוקר, משום שאין שורפים נותר בלילה</p> |
|---|--|

[ה] הַפֶּסַח שֶׁשָּׁחְטוּ שְׁלֹא לְשֵׁמוֹ
בַּשַּׁבָּת, חֵיב עָלָיו חֲטָאת.
וְשָׂאָר כָּל הַזִּבְחִים שֶׁשָּׁחְטָן לְשׁוֹם פֶּסַח,
אִם אֵינָן רְאוּיִן, חֵיב. וְאִם רְאוּיִן הֵן, רַבִּי
אֶלְיעֶזֶר מְחַיֵּב חֲטָאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר.

ר' עובדיה מברטנורא

(ה) הפסח ששחטו שלא לשמו. ז"ל שחל להיות צצת וסצור כשם שמוטר לשמו כך מותר שלא לשמו: חייב חטאת. שחלל צצת צשוגג: אם אינן ראויין. לפסח. כגון עגל או חיל צן שתי שנים או נקצה. חייב עליו חטאת אם נתעלמה ממנו צצת או סצור שמוטר לשחוט זצחים אחרים לשם פסח צצצת, דהאי לאו טועה צדצר מלוא, דהכל יודעים שאין זה כשר לפסח: ואם ראויין הן. כגון שה צן שנה של שלמים ששחטו לשם פסח, דמתוך שהוא טרוד וצהול לשחוט פסחו טעה צדצר זה ולא נזכר שהקדישו לצצח אחר: רבי אליעזר מחייב חטאת. אף על פי שטעה צדצר מלוא: ורבי יהושע פוטר. דקצצר טעה צדצר מלוא ועשה מלוא כל דהוא פטור מחיוב חטאת צצה, וזה עשה מלוא שהקריב קרבן, דכל הזצחים שצצחו שלא לשמן כשרים, ואף הנשחטים לשם פסח מכשיר להו רצי יהושע צפרק תמיד נשחט (סצ, צ):

ביאור

משנה ה

[א] הַפֶּסַח שֶׁשָּׁחְטוּ שְׁלֹא לְשֵׁמוֹ בַּשַּׁבָּת חֵיב עָלָיו חֲטָאת. קרבן פסח שחשב בשעת שחיטתו להקריבו לשם קרבן אחר — פסול (ראה לעיל ה, ב), ואם שגג ועשה כן בשבת נמצא מחלל את השבת שלא לצורך הקרבת הפסח, וחייב חטאת על שגגתו^[1].
השגגה האמורה כאן היא, כגון שהמקריב סבר שפסח שנשחט שלא לשמו כשר (רע"ב; רש"י), או ששכח שאותו היום היה שבת. ואין לומר שטעה וסבר שזהו קרבן אחר [הקרב בשבת] ושחטו לשם אותו קרבן, שהרי מבואר בגמרא (עב, א) שאין הפסח נפסל במחשבת "שלא לשמו" אלא אם כן יודע המקריב שהוא פסח ומתכוון להקריבו לשם קרבן אחר (מהרש"א עא, ב).

[ב] אִם אֵינָן רְאוּיִן חֵיב. בהמשך המשנה נחלקו תנאים אם "טועה בדבר מצוה" [היינו, שמחמת טרדתו במצוה שגג ועשה עבירה] חייב חטאת על שגגתו. המשנה מלמדת שאם הזבחים שנזבחו לשם קרבן פסח לא היו ראויים לפסח אין המקריב נחשב טועה בדבר מצוה, ולדברי הכל חייב חטאת. שכיון שהכל יודעים שזבחים אלו אינם ראויים לפסח, ודאי לא

עיונים

אכילתה], ממילא ברור שהיא חלוקה ממנו אף לענין שאר הדינים (מלאכת שלמה).
משנה זו שנויה כדעת חכמים, אולם בן תימא סובר שחגיגה הבאה עם הפסח דינה כפסח, ואינה באה אלא מן הצאן ומן הזכרים, ואינה נאכלת אלא למנויים ליום ולילה, ואינה נאכלת אלא צלי (ראה גמרא ע, א). ומה שאנו אומרים בסדר ההגדה (בנוסח "מה נשתנה" שבמשנה, ראה להלן י, ד) "הלילה הזה כולו צלי", ומשמע שאף החגיגה אינה נאכלת אלא צלי, היינו כדעת בן תימא (גמרא שם; עיין תוספות קיד, ב ד"ה שני; לחם משנה הלכות חמץ ומצה ה, ב).
1. אף על פי שהקרבן פסול אין המקריב נחשב 'מקלקל' [הפטור מחטאת (ראה שבת יג, ג)], משום שהשחיטה הועילה להתיר בדיעבד את האימורים למזבת, שאם עלו לא ירדו (ראה זבחים ט, ב), וכן הועילה להוציא את הבשר מידי טומאת נבלה (תוי"ט על פי גמרא עג, א; עיין מהרש"א שם).

משנה ה

בתחילת הפרק שנינו ששחיטת הפסח דוחה את השבת. משנה זו עוסקת
בדינו של השוחט את הפסח בשבת לשם קרבן אחר, ואגב כך היא דנה גם
בדין קרבנות אחרים ששחטם בשבת לשם פסח:

הַפֶּסַח שֶׁשָּׁחְטוּ שְׁלֵא לְשִׁמּוֹ בערב פסח שחל בַּשַּׁבָּת, כגון שעשה כן בשוגג,
שהיה סבור שמותר לשחוט את הפסח גם שלא לשמו, חַיֵּב עָלָיו חֲטָאת, משום
שחילל את השבת בשוגג. שהרי מחשבה זו פוסלת את הפסח, ואין שחיטתו דוחה
את השבת [א].

וּשְׂאָר כָּל הַזְּבָחִים שאין שחיטתם דוחה את השבת (כגון שלמים) שֶׁשָּׁחְטָן
לְשׁוֹם פֶּסַח בערב פסח שחל בשבת, הדין הוא כדלהלן: **אִם זְבָחִים אֵלּוּ אֵינָן**
רְאוּיִן לְקָרְבַּן פֶּסַח, כגון שהם עגל או איל בן שנתיים או נקבה, ושחטם בשוגג
משום ששכח שאותו יום היה שבת, או משום שהיה סבור שמותר לשחוט זבחים
אלו לשם פסח בשבת, הרי הוא חַיֵּב חֲטָאת. ואין הוא נחשב "טועה בדבר מצוה",
לפי שהכל יודעים שזבחים אלו אינם ראויים לפסח [ב]. **וְאִם זְבָחִים אֵלּוּ רְאוּיִין הֵן**
לְקָרְבַּן פֶּסַח, כגון שהם שה זכר בן שנה, ושחטם לשם פסח משום שמתוך טרדתו
בשחיטת פסחו לא זכר שהקדישם לזבח אחר, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב חֲטָאת,**
אף על פי שטעה בדבר מצוה, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר** מחטאת, משום שלדעתו
"טועה בדבר מצוה ועשה מצוה" פטור מחטאת, ומאחר שבשחיטה זו קיים מצות
הקרבה [שהרי כל הזבחים שנובחו לשם פסח כשרים] אין הוא חייב חטאת על
שגגתו [ג].

ביאור

נתכוון המקריב לקיים בהם את מצות הקרבת הפסח, אלא כוונתו היתה להקריבם כדינם
ושכח שהיום שבת, או שהיה סבור שמותר להקריב בשבת שאר זבחים לשם פסח (רע"ב;
רש"י; עיין תוס' רעק"א, כה).

[ג] **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**. לדעת רבי יהושע הטועה בדבר מצוה ועשה מצוה כלשהי פטור
מחטאת^[2]. ואף כאן טעה המקריב בדבר מצוה [שהרי נתכוון להקריב את הפסח], וגם קיים
מצות הקרבת קרבן, שהרי לדעת רבי יהושע כל הזבחים ששחטם לשם פסח כשרים (ראה
ברייתא סב, ב), ולפיכך הוא פטור מחטאת (רע"ב; רש"י).

רע"ב ורש"י נוקטים כדעת רבי שמעון בן אלעזר (שבת קלז, א), שלא פטר רבי יהושע טועה בדבר
מצוה אלא כשקיים מצוה כלשהי, אולם לדעת רבי מאיר (שם) פוטר רבי יהושע טועה בדבר מצוה אף
אם לא קיים מצוה כלל, וכשקיים מצוה אף רבי אליעזר מודה שפטור [ובשאר זבחים ששחטם לשם
פסח הולך רבי אליעזר לשיטתו שהם פסולים (ראה ברייתא סב, ב), ונמצא שלא קיים בהם מצוה
כלל].

עיונים

2. נאמר בתורה בענין חטאת הבאה על שגגת עבודת כוכבים (במדבר טו, כט): "תֹּזְרָה אַחַת
יִהְיֶה לָכֶם לְעֹשֶׂה בְּשִׁגְגָה". במלים "תֹּזְרָה אַחַת"
הוקשו כל החטאות לחטאת עבודת כוכבים
(ראה גמרא מכות יג, ב). מהיקש זה למד רבי
יהושע שאין חייבים חטאת אלא על שגגה
שאינה באה מחמת טרדה במצוה, בדומה לשגגת
עבודת כוכבים, אבל שגגה הבאה מחמת טרדה
במצוה אין חייבים עליה חטאת (גמרא שבת
קלז, א). ויש שביארו את גדר הפטור, ששגגה
הבאה מחמת טרדת מצוה אינה שגגה, אלא היא
נחשבת "קרוב לאונס" (עיין שו"ת אחיעזר ג, פג).

משניות / פסחים – פרק ו: אלו דברים [161]

אָמַר רַבִּי אֶלְיָעָזֵר, מָה אִם הַפֶּסַח שֶׁהוּא מִתָּר לְשֵׁמוֹ, כְּשֶׁשָּׁנָה אֶת שְׁמוֹ, חֵיב. זְבָחִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין לְשֵׁמֶן, כְּשֶׁשָּׁנָה אֶת שְׁמֶן, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְהִי חֵיב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא, אִם אִמְרַת בְּפֶסַח שֶׁשָּׁנָהוּ לְדָבָר אֲסוּר, תֹּאמַר בְּזְבָחִים שֶׁשָּׁנֶן לְדָבָר הַמִּתָּר. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְיָעָזֵר, אִמּוּרֵי צְבוּר יוֹכִיחוּ, שֶׁהֵן מִתָּרִין לְשֵׁמֶן, וְהַשּׁוֹחֵט לְשֵׁמֶן, חֵיב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא, אִם אִמְרַת בְּאִמּוּרֵי צְבוּר שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קֶצֶבָה, תֹּאמַר בְּפֶסַח שֶׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה. רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר, אִף הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם אִמּוּרֵי צְבוּר, פְּטוּר.

[ו] **שְׁחָטוּ** שְׁלֵא לְאוֹכְלָיו וְשְׁלֵא לְמִנּוּיָיו, [דף עא, ב]

ר' עובדיה מברטנורא

מה אם הפסח. שמוטר לשחטו בשבת לשמו, שנה את שמו אודית מיהא דחייז חטאת כדקתני לעיל: ששינהו לדבר האסור. ששחטו לשם קרבנות אחרים שאסורים לשחטן בשבת: ששינהו לדבר המותר. ששחטו לשם דבר המותר לשחטו בשבת: אימורי ציבור. קרבנות האמורים כלזכור בשבת כגון תמידים ומוספים יוכיחו שמוותרים לשחטן לשמן, והשוחט שאר זבחים לשמן בשבת חייב: שיש להן קצבה. שאינו רואה אחרים עסוקין בשחיטתו, וכיון שנשחט התמיד יודע הוא שאין לריך לשחוט עוד, הילכך אין זה טועה אלא שוגג, דלא היה לו לטעות בדבר: תאמר בפסח שאין לו קצבה. דהכל לריכין לכך והרי הוא רואה אחרים הרבה עסוקים בכך וטרוד הוא להתעסק במנוה. ואפילו שחט הוא פסח כבר ומלא זבח זה עומד בעזרה וכסבור שהוא פסח ושחטו לשם מי שהוא, טועה בדבר מנוה הוא: רבי מאיר אומר. השוחט בשבת זבחים אחרים כל ימות השנה לשם אמורי כלזכור פטור. והלכה כרבי יהושע ואין הלכה כרבי מאיר:

ביאור

[T] **אִמּוּרֵי צְבוּר**. המלה "אימורים" מתייחסת בדרך כלל לחלקי הקרבן הקרבים על גבי המזבח, אולם כאן הכוונה היא לקרבנות ציבור שהתורה אמרה שהם קרבים בשבת (רע"ב; רש"י).

[ה] **אִם אִמְרַת בְּאִמּוּרֵי צְבוּר שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קֶצֶבָה**. אמורי ציבור הקרבים בשבת אינם אלא שני כבשים לתמידין ושני כבשים למוספין. וכיון שלאחר שנשחטו הכל יודעים שאין צריך לשחוט עוד, לפיכך השוחט שאר זבחים לשמם אינו נחשב "טועה בדבר מצוה" (אלא שוגג רגיל), שהרי לא היה לו לטעות בדבר זה (רע"ב; רש"י).

[1] **תֹּאמַר בְּפֶסַח שֶׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה**. מאחר שכל ישראל טרודים בשחיטת הפסח, לפיכך השוחט שאר זבחים לשם פסח נחשב טועה בדבר מצוה. ומטעם זה אף אם כבר שחט את פסחו ומצא זבח זה עומד בעזרה וסבר שהוא פסח ושחטו לשם בעליו, נחשב הוא טועה בדבר מצוה (רע"ב; רש"י).

רבי אליעזר מקשה לרבי יהושע:

אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וְהֲלֹא קָל וְחוּמַר הוּא! **מָה אִם הַפֶּסַח שְׂהוּא מִתֵּר** לְהַקְרִיבָה בַשַּׁבַּת לְשִׁמּוֹ, **בְּשִׁשָּׁנָה אֶת שְׁמוֹ** וְהַקְרִיבּוּ בַשַּׁבַּת לְשֵׁם קֶרְבֵּן אַחַר הָרִי הוּא **חַיִּב חֵיב** חֲטָאָת, כְּמוֹ שֶׁשֵּׁנִינוּ בְּתַחֲלִילַת הַמִּשְׁנָה, שֶׁאֵר **זְבָחִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין** לְהַקְרִיבָה בַשַּׁבַּת אִפְּיֵלוּ לְשִׁמּוֹ, **בְּשִׁשָּׁנָה אֶת שְׁמֵן** וְהַקְרִיבֶם בַּשַּׁבַּת לְשֵׁם פֶּסַח וְכִי **אֵינּוּ דִין** (קָל וְחוּמַר) **שִׁיָּהָא חֵיב חֲטָאָת?**

רבי יהושע משיב:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר: **לֹא** – אֵין זֶה קָל וְחוּמַר! **אִם אָמַרְתָּ בַּפֶּסַח** שְׁחֵיב חֲטָאָת כְּשִׁשִּׁינָה אֶת שְׁמוֹ, הֵינִינוּ מִשּׁוֹם **שְׁשִׁנָּהוּ לְדָבָר אֲסוּר** – שֶׁשְׁחָטוּ לְשֵׁם קֶרְבֵּן שֶׁאֲסוּר לְהַקְרִיבּוּ בַשַּׁבַּת, וְאֵין הוּא נַחֲשָׁב טוּעָה בְּדַבָּר מִצְוָה; הֵאֵם **תֵּאמַר** כֵּן **בְּזָבָחִים אַחֲרִים שֶׁשֵּׁנָן לְדָבָר הַמִּתֵּר** – שֶׁשְׁחָטֶם לְשֵׁם פֶּסַח שְׁמוּתֵר לְהַקְרִיבּוּ בַשַּׁבַּת, וְנִמְצָא שֶׁטַעָה בְּדַבָּר מִצְוָה!?

רבי אליעזר חוזר ומקשה:

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: **אֲמוּרֵי צְבוּר** – קֶרְבָּנוֹת צְבוּר שֶׁאֲמַרָה הַתּוֹרָה שֶׁהֵם קֶרְבָּיִם בַּשַּׁבַּת, כְּגוֹן תְּמִידִין וְמוֹסַפִּין [ד], **יֹכִיחוּ** שֶׁטוּעָה בְּדַבָּר מִצְוָה חֵיב חֲטָאָת. **שֶׁהָרִי הֵן מִתֵּרִין** לְהַקְרִיבָה בַּשַּׁבַּת לְשִׁמּוֹ, וְאֵף עַל פִּי כֵּן **הַשּׁוּחֲט** שֶׁאֵר זְבָחִים לְשִׁמּוֹ בַּשַּׁבַּת **חֵיב חֲטָאָת**. הָרִי שֶׁהַשּׁוּחֲט שֶׁאֵר זְבָחִים לְשֵׁם קֶרְבֵּן צְבוּר הַקֶּרֶב בַּשַּׁבַּת חֵיב חֲטָאָת, אֵף עַל פִּי שֶׁטַעָה בְּדַבָּר מִצְוָה, וְהוּא הָדִין לְשׁוּחֲט שֶׁאֵר זְבָחִים לְשֵׁם פֶּסַח!

תשובת רבי יהושע:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: **לֹא** – אֵין הוֹכַחָה מֵאֲמוּרֵי צְבוּר! **אִם אָמַרְתָּ בְּאֲמוּרֵי צְבוּר** שֶׁהַמְקַרֵּיב שֶׁאֵר זְבָחִים לְשֵׁם חֵיב חֲטָאָת, הֵינִינוּ מִשּׁוֹם **שִׁישׁ לָהֵן קֶצֶבָה** – שֶׁמִּנִּינִם קְבוּעַ, וְאֵין טְרוּדִים בְּשַׁחֲיִתָתָם, וְכִיּוֹן שֶׁנִּשְׁחָטוּ יָדוּעַ לְכָל שֶׁאֵין צָרִיךְ לְשַׁחוּט עוֹד, וְלִפִּיכֵךְ הַשּׁוּחֲט שֶׁאֵר זְבָחִים לְשֵׁם חֵיב חֲטָאָת, הֵינִינוּ נַחֲשָׁב טוּעָה בְּדַבָּר מִצְוָה [ה]. הֵאֵם **תֵּאמַר** כֵּן **בַּפֶּסַח שֶׁאֵין לוֹ קֶצֶבָה**, שֶׁהָרִי כָּל יִשְׂרָאֵל צָרִיכִים לְהַקְרִיבּוּ, וְהַכֵּל טְרוּדִים בְּשַׁחֲיִתָתוֹ, וְהַשּׁוּחֲט שֶׁאֵר זְבָחִים לְשֵׁם חֵיב חֲטָאָת, הֵינִינוּ נַחֲשָׁב טוּעָה בְּדַבָּר מִצְוָה [ו].

לדעת רבי אליעזר ורבי יהושע השוחט שאר זבחים בשבת לשם אמורי ציבור חייב חטאת. המשנה מציגה דעה חולקת:

רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: **אֵף הַשּׁוּחֲט** שֶׁאֵר זְבָחִים בַּשַּׁבַּת לְשֵׁם **אֲמוּרֵי צְבוּר פְּטוּר** מִחֲטָאָת, מִשּׁוֹם שֶׁאֵף הוּא נַחֲשָׁב טוּעָה בְּדַבָּר מִצְוָה [ז].

מִשְׁנָה ו

המשנה ממשיכה לעסוק בפסח שנשחט בשבת בפסול:

אם שגג וְשָׁחָטוּ לְפֶסַח בַּשַּׁבַּת **שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו** – לְשֵׁם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם יְכוּלִים לֵאכּוֹל מִמֶּנּוּ כְּזִית, כְּגוֹן חוּלָה וְזֶקֶן, וְשֶׁלֹּא לְמִנּוּיָיו – אוֹ לְשֵׁם אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא נִמְנּוּ עֲלָיו

ביאור

[ז] **רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר:** **אֵף הַשּׁוּחֲט לְשֵׁם אֲמוּרֵי צְבוּר פְּטוּר**. לדעת רבי מאיר, מאחר שזבחים אלו עלולים להתחלף באמורי צבור, ומוטל עליו להקריבם, נחשב הוא טועה בדבר מצוה (גמרא עב, ב).

לְעֶרְלִין וְלִטְמְאִין, חֵיב. לְאֹכְלֵיו וְשֹׁלְאֵי לְאֹכְלֵיו,
 לְמִנּוּיָיו וְשֹׁלְאֵי לְמִנּוּיָיו, לְמוֹלִין וְלְעֶרְלִין,
 לְטֹהָרִים וְלִטְמְאִים, פְּטוּר. שְׁחָטוּ וְנִמְצָא בְעַל
 מוֹם, חֵיב. שְׁחָטוּ וְנִמְצָא טְרֵפָה בְּסִתֵּר, פְּטוּר.
 שְׁחָטוּ וְנִוְדַע שֶׁמְשָׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יָדָם, אוֹ
 שְׁמֵתוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ, פְּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁשְׁחָט בְּרִשׁוּת.

 ר' עובדיה מברטנורא

(ו) לאוכליו ושלא לאוכליו פטור וכו'. דהא פסח כשר הוא, דאמרין פרק תמיד נשחט (לעיל פרק ה משנה ג) השוחט לפסולים ולכשרים לא פסל: שחטו ונמצא בעל מום חייב. דשוגג הוא ולא חנוס שהיה לו (ולצקרו): שמשכו בעלים את ידם. ממנו קודם שחיטה ונמנו על אחר: או שמתו או שנטמאו. דעכשיו לא נתנה שצת לדחות אללס: פטור. שאנוס הוא, דלא היה יודע שכך הוא ולא היה לו לצדוק על כך:

 ביאור

משנה ו

[א] שְׁחָטוּ שֹׁלְאֵי לְאֹכְלֵיו וְשֹׁלְאֵי לְמִנּוּיָיו וְלְעֶרְלִין וְלִטְמְאִין, חֵיב. מחשבות אלו פוסלות את הפסח, כמו ששינינו לעיל (ה, ג). לפיכך העושה כן בשבת חייב חטאת [אם ששכח שאותו יום היה שבת, או שסבר שגם באופנים אלו הפסח כשר] (רש"י^[1]).

בהוראה זו אין כל חידוש, שמאחר ששינינו לעיל שמחשבות אלו פוסלות את הפסח ברור שהעושה כן בשבת חייב חטאת. אלא אגב המשנה הקודמת, ששנתה את דין "הפסח ששחטו שלא לשמו...". [כדי להשמיענו את מחלוקת התנאים בשוחט שאר זבחים לשם פסח], שונה המשנה כעת גם פסולים אלו (גמרא עג, א).

[ב] לְמִנּוּיָיו וְשֹׁלְאֵי לְמִנּוּיָיו . . . פְּטוּר. בכל המקרים הללו הפסח כשר, כפי ששינינו לעיל (ה, ג) שהשוחט את הפסח לפסולים ולכשרים לא פסלו, ולפיכך שחיטתו דוחה את השבת (רע"ב; פירוש הרמב"ם).

[ג] שְׁחָטוּ וְנִמְצָא בְעַל מוֹם חֵיב. בהמה בעלת מום פסולה לקרבן, שנאמר (ויקרא כב, כ): "כֹּל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹם לֹא תִקְרְבוּ" (המומים הפוסלים מנויים בבכורות פרק ו). המביא קרבן פסח צריך לבקרו ארבעה ימים ממום (ראה גמרא צו, א), ולפיכך אם שחטו בשבת ונמצא בעל מום אין הוא נחשב אנוס אלא שוגג, וחייב חטאת (רע"ב; פירוש הרמב"ם^[2]).

[T] שְׁחָטוּ וְנִמְצָא טְרֵפָה בְּסִתֵּר פְּטוּר. "טרפיפה" היא בהמה שיש באחד מאבריה מכה או חסרון שסופה למות מחמתם (לפירוט הטרפיות ראה חולין פרק ג), והיא פסולה לקרבן אף כאשר אין הטרפיות נחשבת מום (ראה זבחים ט, ג, וגמרא מנחות ו, א). ישנן טרפיות הנולדות במקום שאי אפשר להבחין בהן קודם השחיטה (כגון בריאות או במוח). ואם שחט את הפסח בשבת ונמצא שיש בו טרפיות כזו הרי הוא פטור מחטאת, משום שאין הוא נחשב

 עיונים

1. אף על פי שהפסח פסול ואסור באכילה, אין השוחט נחשב "מקלקל", משום שבדיעבד הועילה השחיטה להתיר את אימוריו למזבח, שאם העלום למזבח אין מורידים אותם אלא מקטירים אותם לגבוה (גמרא עג, א; ראה זבחים ט, ב).

2. אף על פי שבבעלי מומין לא נאמר הכלל ש"אם עלו לא ירדו", אין השוחט נחשב מקלקל, משום שאף על פי שהשחיטה אינה מתירה אותם לאכילה ולהקרבה, מכל מקום היא מועילה להוציאם מידי טומאת נבלה (גמרא עג, א).

קודם שנשחט, **לְעֶרְלִין וְלִטְמָאִין** – או לשם ערלים או טמאים האסורים לאכול ממנו, הרי זה **חֵיב** חטאת, לפי שבכל המקרים הללו הפסח פסול, ואין שחיטתו דוחה את השבת [א]. אבל אם שחטו בשבת **לְאוֹכְלָיו וְשֵׁלָא לְאוֹכְלָיו** – לשם חבורת אנשים שיש בהם כאלה היכולים לאכול ממנו כזית ואחרים שאינם יכולים, או **לְמִנְוִיּוֹ וְשֵׁלָא לְמִנְוִיּוֹ** – לשם חבורת אנשים שחלקם נמנו עליו וחלקם לא נמנו עליו, או **לְמוֹלִין וְלְעֶרְלִין** – לשם חבורת אנשים שחלקם נמולים וחלקם ערלים, או **לְטְהוּרִים וְלִטְמָאִים** – לשם חבורת אנשים שחלקם טהורים וחלקם טמאים, הרי זה **פְּטוּר** מחטאת, משום שבכל המקרים הללו הפסח כשר, ושחיטתו דוחה את השבת [ב].

המשנה דנה בפסולים נוספים שאירעו בפסח שנשחט בשבת:

שְׁחָטוּ לפסח בשבת ו**נִמְצָא** שהוא **בְּעַל מוֹם** ופסול לקרבן, הרי זה **חֵיב** חטאת, משום שהוא שוגג ולא אנוס, שהיה לו לבקרו ממומים קודם שנשחט [ג]. אבל אם **שְׁחָטוּ וְנִמְצָא טְרָפָה בְּסִתְרָא** – במקום שאינו נראה מבחוץ, אף על פי שהקרבת פסול הרי זה **פְּטוּר** מחטאת, שמאחר שלא יכול היה להבחין בכך קודם השחיטה אין הוא נחשב שוגג אלא אנוס [ד].

שְׁחָטוּ לפסח בשבת ו**נִוְדַע** לאחר מכן **שֶׁמְשָׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יָדָם** ממנו קודם השחיטה ונמנו על פסח אחר [ה], או **שֶׁמְתוּ הַבְּעָלִים או שֶׁנִּטְמָאוּ** קודם השחיטה ואינם יכולים לאוכלו [ואם כן אין מביאים את הפסח בשבילם], שבכל המקרים הללו הפסח פסול, הרי זה **פְּטוּר** מחטאת **מִפְּנֵי שֶׁשָּׁחַט בְּרִשׁוֹת**, כלומר שאנוס הוא בכך, שהרי לא ידע שאין לפסח זה בעלים או שנטמאו, ולא היה עליו לבדוק זאת [ו].

ביאור

שוגג אלא אנוס (תפא"י; עיין להלן סוף ביאור ו) [3].

[ה] **שְׁחָטוּ וְנִוְדַע שֶׁמְשָׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת יָדָם**. כל זמן שלא נשחט הפסח רשאים הבעלים ("המנויים") למשוך את ידם ממנו ולהמנות על פסח אחר (עיין לקמן ח, ג), ואם נשאר הפסח ללא בעלים הרי הוא פסול.

[1] **מִפְּנֵי שֶׁשָּׁחַט בְּרִשׁוֹת**. השוחט את הפסח אינו צריך לבדוק אם בעליו קיימים [משום שחכמים התירו לו לסמוך על חזקה שמן הסתם כן הוא (מרומי שדה)], ולפיכך אם התברר לאחר השחיטה שהבעלים משכו את ידיהם ממנו או שמתו או שנטמאו, אין הוא נחשב שוגג אלא אנוס, ופטור מחטאת (רע"ב; רש"י) [4].

פירשנו על פי רע"ב ורש"י שהפטור בנמצאת טריפה ובמשכו הבעלים את ידם וכו' הוא מטעם אנוס. ויש מפרשים שהפטור אינו מטעם אנוס אלא משום "טועה בדבר מצוה", שהרי השוחט התכוון לקיים את מצות הקרבת הפסח. ואף על פי שהקרבת פסול ונמצא שלא קיים מצוה, יש לומר שמשנה זו היא המשך דברי רבי מאיר [מסוף המשנה הקודמת] הסובר שהטועה בדבר מצוה פטור אף אם לא עשה מצוה כלל [עיין לעיל משנה ה סוף אות ג] (תוספות עג, א ד"ה שחטו; עיין גם מאירי ופסקי הרי"ד).

עיונים

3. מכאן מוכח ששחיטת טריפה בשבת אסורה, שאף על פי שהיא עומדת למות, נחשב הדבר כ'נטילת נשמה' (רמב"ן ורשב"א שבת קלו, א; עיין תוספות רי"ד שם ושו"ת אחיעזר ג, לג, ג).
4. לגבי נמצאת טריפה בסתר נקטה המשנה "פטור" בסתם, ואילו כאן היא מוסיפה טעם: "מכאן מוכח ששחיטת טריפה בשבת אסורה, שאף על פי שהיא עומדת למות, נחשב הדבר כ'נטילת נשמה' (רמב"ן ורשב"א שבת קלו, א; עיין תוספות רי"ד שם ושו"ת אחיעזר ג, לג, ג).
לגבי נמצאת טריפה בסתר נקטה המשנה "פטור" בסתם, ואילו כאן היא מוסיפה טעם:

משניות / פסחים – פרק ו: אלו דברים [165]

המשנה בהלכה לפרק ו

משנה א ומשנה ב

□ ערב פסח שחל בשבת, שחיטת הפסח, זריקת דמו על המזבח, מיחוי קרביו (ניקוי מעיו מן הפרש שבתוכם), והקטר אימוריו על המזבח, דוחים את השבת, לפי שזמנם קבוע בערב פסח ואי אפשר לעשותם לפני כן. אבל הרכבת הפסח על הכתף דרך רשות הרבים כדי להביאו לעזרה, והבאתו לירושלים מחוץ לתחום, וחתיכת יבלתו בכלי [כדי להכשירו להקרבה], אינן דוחות את השבת, שהרי היה אפשר לעשותן קודם השבת. ואם יכול לחתוך יבלתו בידו בשבת, חותך, ואם היתה יבשה, חותכה אפילו בכלי, שאין שבות במקדש כלל (רמב"ם הלכות קרבן פסח א, יח; בענין הטעם שאין שבות במקדש ראה לחם משנה). וכמו כן צליית הפסח, והדחת קרביו, אינן דוחות את השבת, שהרי מלאכות אלה אפשר לעשותן לאחר השבת (רמב"ם שם).

משנה ב

□ טמא מת, שיום השביעי להזאתו חל להיות בשבת, אין הזאת "מי חטאת" דוחה את השבת, אף על פי שמחמת כן לא יוכל להקריב קרבן פסח ביום י"ד בניסן. ואף על פי שהזאת "מי חטאת" אינה אלא שבות [שנראה כמתקן – ראה ביאורו ועיון 2], והקרבת קרבן פסח היא מצות עשה שיש בה כרת, העמידו חכמים דבריהם במקום כרת (רמב"ם הלכות קרבן פסח ו, ו; לטעם הדבר שאין שבות זו נדחת אף על פי שאי אפשר לעשותה מבעוד יום ראה רמב"ם, ראב"ד ולחם משנה שם, ראה גם ביאור אות ט; ראה רמב"ם שם, והלכה ב שמדובר בהזאה ביום י"ג בניסן, שכן טמא מת שחל שביעי שלו ביום י"ד בניסן אינו מקריב קרבן פסח אף אם היזו עליו בו ביום, מאחר שהוא עדיין טבול יום לטומאת מת בשעת הקרבת הקרבן; אבל ראה ראב"ד שם, ב, שחולק [והיינו דוקא בנטמא בטומאת מת שהנזיר מגלח עליו. אבל בנטמא בטומאת מת שאין הנזיר מגלח עליו, או הטמא בשאר טומאות ויום טהרתו חל ב"י"ד בניסן הכל מודים שהוא נטהר בו ביום ואוכל את הפסח בלילה אף שהיה טבול יום בשעת הקרבת הקרבן – רמב"ם, שם, ב"ג].

משנה ג ומשנה ד

□ כשמקריבין את הפסח בחול, בטהרה ובמועט, מקריבין עמו בערב פסח קרבן שלמים הנקרא "חגיגת ארבעה עשר". חגיגה זו באה מן הבקר או מן הצאן, גדולים או קטנים, זכרים או נקבות, והיא נאכלת לשני ימים ולילה אחד, ככל שאר קרבנות שלמים. אולם, אם חל יום י"ד בניסן בשבת, או שהפסח בא בטומאה, או שהיו הפסחים מרובים [דהיינו, שהיה מספיק בשר בקרבן הפסח כדי להשביע את כל בני החבורה], אין מביאין עמו חגיגה, הואיל והיא רשות ולא חובה, ואין מקריבין אלא הפסח בלבד (רמב"ם קרבן פסח י, יב"ג; ראה ערוך השולחן העתיד הלכות קרבן פסח קצד, טז"ז).

משנה ה

□ השוחט קרבן פסח בשבת לשם קרבן אחר, אם עשה כן בטעות [כגון שהיה סבור שהקרבן שלפניו הוא עולה ושחטו לשם עולה], הרי הוא פטור מפני שהפסח כשר ויוצא בו ידי חובתו, שעקירת שמו בטעות אינה עקירה [ראה רמב"ם פסולי המוקדשים טו, א]. אבל אם שחטו שלא לשמו במזיד [אלא שחשב שמותר לעשות כן בשבת], הפסח פסול והוא חייב חטאת (רמב"ם הלכות שגגות ב, יא, וראה שם הלכה יג וצל"ח פסחים עא, א, ד"ה אמר; ראה גם לעיל ה, ב).

□ השוחט ב"ד בניסן שחל בשבת זבח אחר לשם פסח בשוגג; אם היה הזבח ראוי לקרבן פסח, כגון שהיה זה זכר בן שנה, פטור מקרבן חטאת, מפני שהיתה לו רשות באותה שעה לקיים מצות הקרבת קרבן פסח, וטעה בדבר מצוה. אבל אם לא היה ראוי לפסח,

כגון שהיה נקבה, או בן שתיים, חייב חטאת, שהרי אינו ראוי לקרבן פסח (רמב"ם שגגות ב, יב וראה כסף משנה שם).
□ השוחט בשבת קרבן צבור שלא לשמו, הקרבן כשר אבל השוחט חייב חטאת, ויקטיר את אימוריו לערב (רמב"ם שם, יג).

משנה ו

□ השוחט קרבן פסח בשבת בשוגג, שלא לאוכליו, או שלא למנוייו, או לערלים, או לטמאים, חייב חטאת, כיון שהקרבן פסול. ואם שחטו לאוכליו ושלא לאוכליו, למנוייו ושלא למנוייו, למולים ולערלים, לטמאים ולטהורים, פטור, שהרי הפסח כשר (רמב"ם שגגות ב, יב; ראה לעיל ה, ג).
□ השוחט את הפסח בערב פסח שחל בשבת, ונודע לו לאחר מכן שמשכו הבעלים את ידיהם מהקרבן, או שמתו, או שנטמאו קודם שחיטה, או ששחט את הקרבן ונמצאה בו טריפה בסתר, כגון נקוב מעיים או ריאה, הרי זה פטור מחטאת, מפני ששחט ברשות. אבל אם נמצא שהוא בעל מום, או שהיתה טריפות גלויה, הרי זה חייב חטאת, מפני שהיה לו לבדוק ורק אחר כך לשחוט [וראה עיון 4] (רמב"ם הלכות שגגות ב, י).

פרק שביעי

[א] **כיצד** צולין את הפסח, מביאין שפוד של רמון, תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו, ונותן את פרעיו ואת בני מעיו לתוכו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר, במין בשול הוא זה, אלא תולין חוצה לו.

ר' עובדיה מברטנורא

פרק שביעי – כיצד צולין. (א) שפוד של רמון. ולא שאר פלים, דמפקי מיא והוה ליה זשל מזושל זמים, ורמון לא מפיק מיא. וזשפוד של מתכת לא, כדלקמן, דחס מקלתו חס כולו ונללה מחמת שפוד, ורחמנא אמר ללי חש ולא ללי דזר אחר: במין בשול הוא זה. שמתזשלין זני מעיו לתוכו כזתוך הקדרה: תולין חוצה לו. תוחזן זשפוד למטלה מפיו של טלה. והלכה כרבי עקיבא:

ביאור

משנה א

[א] הקדרה: נאמר בתורה בענין אכילת קרבן פסח (שמות יב, ט): "אל תאכלו ממנו נא (דהיינו, שלא נתבשל כל צרכו), ובשול מבשול במים, כי אם צלי אש ראשו על פרעיו ועל קרביו". והיינו, שבשר הפסח צריך להיצלות באש, וצריך גם שיהא נצלה כולו כאחד ("ראשו על פרעיו ועל קרביו"). המשנה דנה כיצד מקיימים הלכות אלה.

[ב] מביאין שפוד של רמון. כלומר, מביאים ענף של עץ רמון שימשש כשפוד לצלות עליו את בשר הפסח.

מביאים דוקא ענף של רימון, ולא של שאר עצים, שכן שאר עצים פולטים מים כשהם מתחממים, ונמצא שפסח שנצלה על שפוד כזה הוא בכלל "ובשול מבשול במים", אבל הרימון הוא יבש ואינו מוציא מים (רע"ב, על פי גמרא עד, א)^[1]. ובשפוד של מתכת אין להשתמש (כמבואר להלן משנה ב), שמאחר שתכונת המתכת להוליך היטב את החום, הרי שכאשר מתחמם מקצת השפוד הסמוך לאש, מתחמם גם שאר השפוד התחוב בבשר ("חס מקצתו חס כולו"), ומחמם אחר כך – בחומו העצמי – את הבשר הנוגע בו, ונמצא שחלק מבשר הקרבן נצלה מחום המתכת, ואין זה "צלי אש", אלא צלי מחמת דבר אחר (רע"ב, על פי גמרא שם; ראה רש"י שם ד"ה אמרו לו).

[ג] תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. היינו, שמכניס את חוד השפוד לתוך פיו של הקרבן, ודוחפו פנימה עד שהוא יוצא מצדו השני. לאחר שהשפוד הועבר בבשר הקרבן לכל ארכו, נשאר קצה השפוד האחורי, העבה, כשהוא בולט מחוץ לפיו. על ידי כך ניתן לתלות את הקרבן בתוך התנור כשראשו כלפי מטה, מבלי שהבשר ישמט מהשפוד. באופן זה יוכל הדם לזוב דרך החתך שבצואר הבהמה (תוספות, מובא בתוי"ט).

[ד] ונותן את פרעיו ואת בני מעיו לתוכו, דברי רבי יוסי הגלילי. לדעת רבי יוסי

עיונים

1. מלשון הרע"ב משמע קצת ששפוד של שאר עצים (חוץ מרימון) פסול מעיקר הדין. אולם האחרונים מדייקים מלשון הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ח, י) שמעיקר הדין כל העצים כשרים לצליית הפסח, והדין האמור במשנתנו להשתמש בשפוד של רימון אינו אלא למצה מן המובחר (מלאכת שלמה; קרית ספר הלכות קרבן פסח שם).

המשנה דנה בהלכות צליית קרבן הפסח [א]:

בִּיצַד צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח? מִבֵּיאִין שְׁפוֹד שֶׁל עֵץ רְמוֹן, שֶׁהוּא יבֵשׁ [ב], וְתוֹחֲבוּ (את השפוד) מִתּוֹךְ פִּיו שֶׁל קֶרֶבֶן הַפֶּסַח עַד בֵּית נְקוּבָתוֹ (פי הטבעת) [ג], וְנוֹתֵן אֶת כְּרָעָיו וְאֶת בְּנֵי מַעְיו לְתוֹכוֹ – לְתוֹךְ חֲלָל גּוֹפוֹ שֶׁל הַפֶּסַח, כְּדִי לְצַלּוֹתָם, דְּבָרֵי רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי [ד].

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כִּמְיִן בְּשׁוֹל הוּא זֶה, שֶׁמֵתבשלים בְּנֵי מַעְיו בְּתוֹכוֹ כְּבַתּוֹךְ הַקְּדִירָה [ה]; אֶלֶּא תוֹלִין אֶת הַכְּרָעִים וְאֶת בְּנֵי הַמַּעְיִים חוּצָה לוֹ, כְּלוּמַר, תוֹחֲבִים אוֹתָם בְּשִׁפּוֹד שֶׁל קֶרֶבֶן הַפֶּסַח, מִחוּץ לְחֲלָל גּוֹפָה שֶׁל הַבְּהֵמָה [ו].

ביאור

הגלילי, יש להכניס את ארבע הכרעיים [שנחתכו מהברכיים ומטה] ובני המעיים [שהוצאו מגוף הבהמה כדי להדיחם] לתוך חלל גוף הבהמה, כדי לצלותם. בכך מקיימים את לשון הכתוב (שמות יב, ט): "צְלִי אֶשׁ רֵאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קְרָבוֹ", שמשמעו שיש לצלות את הפסח כולו כאחד (רש"י^[2]).

[ה] רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כִּמְיִן בְּשׁוֹל הוּא זֶה. רַבִּי עֲקִיבָא חוֹלֵק עַל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי וְטוֹעֵן שֶׁנִּתְּנָה הַכְּרָעִים וּבְנֵי הַמַּעְיִים בְּתוֹךְ חֲלָל גּוֹף הַבְּהֵמָה בּוֹמֵן הַצְּלִיָּה דוּמָה לְבִישׁוֹל, שֶׁהַכְּרָעִים וּבְנֵי הַמַּעְיִים מֵתבשלים בְּתוֹךְ הַבְּהֵמָה כְּמוֹ בְּתוֹךְ קְדִירָה (רע"ב; רש"י^[3]). מלשונו של רבי עקיבא משמע שאופן זה נראה כבישול, אבל באמת מן התורה אין זה נחשב בישול (ראה מאירי ושפת אמת).

[1] אֶלֶּא תוֹלִין חוּצָה לוֹ. לדעת רבי עקיבא, יש לתחוב את הכרעיים ובני המעיים בשפוד של הפסח, מעל פיה של הבהמה (רע"ב; רש"י). [כוונת הרע"ב ורש"י לכאורה היא שאם מסתכלים על הבהמה כדרכה, כשראשה למעלה, הרי הכרעיים ובני המעיים הם מעל פי הבהמה. אמנם למעשה הרי היו מכניסים את הקרבן לתנור כשפיו כלפי מטה (ראה לעיל ביאור ג), ונמצא שהכרעיים ובני המעיים היו בתנור מתחת הפה (עיין עוד תוי"ט; אולם עיין מראה הפנים על הירושלמי).]

בגמרא (עד, א) מבואר שמחמת דרך זו של צליית הפסח היה רבי טרפון קורא לקרבן פסח "גדי מקולס", על שם האברים הנתונים מעל ראש הבהמה, ונראים שם ככובע נחושת [הקרוי בארמית "קולסא"] הנתון בראש איש מלחמה (רש"י שם ד"ה מקולס)^[4].

עיונים

2. אף על פי שכדי לקיים מצוה זו יש לחתוך את הכרעיים מגוף הבהמה, אין במעשה זה משום שבירת עצם [האסורה בקרבן הפסח משום (שמות יב, מו): "וְעַצֹם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ"], לפי שאינו חותך אלא את הגידים, וגידים אינם חשובים "עצם" (מאירי).

3. בגמרא בסוף פרק שני (מא, א) מבואר שישנה מחלוקת תנאים האם קרבן פסח שנתבשל בקדירה בלא מים ("צלי קדר") אסור משום בישול, או לא (ראה רש"י שם ד"ה צלי קדר; אולם עיין תוספות שם ד"ה איכא בינייהו). יש מן האחרונים שמפרשים שרבי עקיבא סובר כדעה שצלי קדר אסור, ועל פי זה הוא אומר כאן שאף נתינת הכרעיים ובני המעיים בתוך

[ב] אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסקלא. אמר רבי צדוק, מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו, צא וצלה לנו את הפסח על האסקלא. נגע בחרסו של תנור, יקלף את מקומו. נטף מרטבו על החרס וחזר עליו, יטל את מקומו. נטף מרטבו על הסלת, יקמץ את מקומו.

ר' עובדיה מברטנורא

(ב) אמר רבי צדוק ב'. מתניתין חסורי מחסרה והכי קתני, ואם אסכלה מנוקבת היא כשרה ואמר רבי לדוק וכו'. והלכה כרבי לדוק; נגע הפסח בחרסו של תנור יקלף. מן הפסח מקום הנוגע בתנור, שנללה שם מחוס חרס התנור ולא ללי אש הוא: נטף מרוטבו על החרס וחזר עליו. שחזר שומן שנתחמם מן החרס ונבלע בפסח: יטול את מקומו. ולא סגי בקליפה אלא בנטיילה כעובי אלצט, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ואותו שומן ללי מן החרס הוא: נטף מרוטבו על הסולת. והסולת רותחת דמללי רוטב מחמת סולת, והוא רוטב שבתוך הסולת אסור למיכליה דהוה ליה ללי מחמת דבר אחר, הלכך יקמץ את מקומו וישרוף אותו קומץ כשאר קדשים הפסולים:

ביאור

משנה ב

[א] אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסקלא. אסור להשתמש במתכת בצליית הפסח, שכן כמו שנתבאר לעיל (משנה א ביאור ב), מאחר שמתכת מוליכה היטב את החום, נמצא שמקצת מן הבשר נצלה מחמת חום המתכת, ואין זה "צלי אש", אלא צלי מחמת דבר אחר.

[ב] מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו: "צא וצלה לנו את הפסח על האסקלא"^[1]. הגמרא (עה, א) מקשה שמעשה זה סותר לכאורה את הוראתה הראשונה של המשנה השנייה בסתם, ואין דרכה של המשנה להביא "מעשה לסתור". ומבארת הגמרא שיש להבין את המשנה כאילו היא חסירה ("חסורי מיחסרה"), וכך יש לשנותה: ואם [ה]אסקלא [היא] מנוקבת (כלומר, אם האסכלא עשויה ממוטות מתכת מקבילים שיש רווח גדול ביניהן, כך שניתן להניח את השפוד לרוחב האסכלא כשכל הבשר תלוי באויר ואינו נוגע בברזל – רש"י שם), מתר [לצללות עליה את הפסח]; ואמר רבי צדוק: "מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו: "צא וצלה לנו את הפסח על האסקלא [ה]מנוקבת". החידוש בהוראת המשנה, שמותר לצלות את הפסח על גבי "אסכלא מנוקבת", הוא שאין חוששים שמא יבא לצלות את הפסח באסכלא שאינה עשויה באופן זה (מאירי), או שמא לא יזהר כל הצורך, והבשר יגע בברזל (תפא"י)^[2].

עיונים

1. בשאילת יעבץ (א, פט, בסוף התשובה) הוכיח שמעשה זה אירע לאחר חורבן הבית, ומביא ראיה מכאן שבימי התנאים המשיכו להקריב קרבן פסח גם לאחר חורבן בית המקדש. אולם עיין סדר הדורות (ערך "רבן גמליאל דיבנה").
2. יש מהאחרונים שהוכיחו מכך שמשנתנו עוסקת באסכלא מנוקבת, שאסור לצלות את בשר הפסח על אסכלא שאינה מנוקבת בכל

המשנה ממשיכה לדון בהלכות צליית קרבן הפסח:

אין צולין את הפסח לא על השפוד של מתכת, ולא על האספלא – רשת ממתכת, משום שאין זה "צלי אש" [א]. **אמר רבי צדוק: מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו: "צא וצלה לנו את הפסח על האספלא"** [ב].
נגע בשר הפסח בחרסו של תנור, יקלף מן הבשר את מקומו – את המקום שנגע בחרס, מפני שאותו מקום נצלה מחום החרס, ולא מן האש [ג]. **נטף מרטבו של הפסח על החרס החם של התנור, וחזר עליו** – על בשר הפסח, ונבלע בו, **יטל את מקומו** – יסיר מן הבשר את המקום שנבלע בו הרוטב שנצלה מחום החרס [ד]. **נטף מרטבו על הסלת הרוחת שהיתה בתנור, יקמץ את מקומו** – יקמץ בכף היד מן הסולת במקום שנבלע בו הרוטב [ה].

ביאור

[ג] **נגע בחרסו של תנור, יקלף את מקומו**. אם חלק מבשר הפסח נגע בשעת צלייתו בדופני התנור העשוי חרס, יש לקלף מן הבשר את המקום שנגע בתנור, שהרי חלק זה נצלה מחום חרס התנור, ואין זה "צלי אש" (רע"ב; רש"י). [רק המקום שנגע ממש בחרסו של התנור נאסר. אבל הבשר הסמוך לאותו מקום אינו נאסר (בניגוד למקרים הבאים במשנה)].

[ד] **נטף מרטבו על החרס וחזר עליו, יטל את מקומו**. הרוטב שנפלט מבשר הפסח ונטף על החרס של התנור, נצלה מחום החרס ונאסר באכילה מאחר שאינו "צלי אש". לאחר מכן חזר הרוטב לבשר ונבלע בו, ונמצא אוסר את אותו מקום [כדין חתיכת בשר שנבלע בה שומן של איסור]. מאחר שהרוטב הוא דבר לח ושומני, הרי הוא נבלע בבשר בעומק, ולפיכך לא די במקרה זה לקלף את הבשר, אלא יש ליטול ממנו חתיכה עבה, כעובי אצבע, במקום שנבלע בו הרוטב (רע"ב; ראה שו"ע יו"ד קה, ד, וביאור הגר"א שם) [3].

[ה] **נטף מרטבו על הסלת יקמץ את מקומו**. מדובר כאן בסולת שבתוך התנור שהיתה רותחת מחום האש (גמרא עו, א). הרוטב שנפלט מהפסח ונטף עליה נצלה מחומה, ונאסר באכילה (מאחר שאינו "צלי אש"), ואוסר בתערובתו את הסולת שלתוכה נפל. לפיכך יש ליטול מהסולת בכף ידו מלוא הקומץ ולשרפו באש, כדין שאר קדשים שנפסלו (רע"ב; רש"י) [4]. [שיעור ה"קמיצה" האמור כאן גדול יותר משיעור ה"נטילה" שבמקרה הקודם (מלאכת

עיונים

מקרה, גם אם הבשר תלוי באויר ואינו נוגע באסכלא. וטעם הדבר הוא, שהאסכלא החוצצת בין האש לבשר מחשיבה את הבשר כ"צלי מחמת דבר אחר", שהחום אינו עובר באופן ישיר מהאש לבשר (צל"ח עד, א ד"ה אין צולין; חתם סופר שם ד"ה כמין בישול; אולם עיין שפת אמת).

[מדברי הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ח, ט) משמע לכאורה שבאסכלא מנוקבת מותר לצלות את הפסח גם באופן שהבשר נוגע בברזל (ראה ראב"ד שם). אולם עיין כסף משנה שם המסתפק אם אכן זאת כוונת הרמב"ם. ראה גם מהר"י קורקוס שם. ועיין עוד חדושי רבי אריה לייב א, יד].

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [173]

[ג] **סָכוּ** בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה, אִם חֶבְרָת
כֹּהֲנִים, יֹאכְלוּ. אִם יִשְׂרָאֵל,
אִם חֵי הוּא, יְדִיחֶנּוּ. וְאִם צָלִי הוּא, יִקְלֹף אֶת
הַחִיצוֹן. סָכוּ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שְׁנִי, לֹא יַעֲשֶׂנוּ
דָּמִים עַל בְּנֵי חֶבְרָה, שְׂאִין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שְׁנִי
בִירוּשָׁלַם.

ר' עובדיה מברטנורא

(ג) סכו בשמן תרומה. מותר לסוך הפסח צמי פירות: אם חי ידיחנו. ללא בלע: ואם צלי הוא. צמי קליפה מסוס דבלע: שאין פודים. מוכרים: מעשר שני בירושלים. ואפילו לאכלו בטברה, דכתיב (דברים יד) ונתת צכסף ולרת הכסף צידך והלכת אל המקום:

ביאור

שלמה; אולם עיין צל"ח), ש"הקמיצה" כוללת גם קצת מן הסולת שסביבות המקום הספוג ברוטב (מאירי; עיין ספר הישר לרבינו תם, שם), כיון שטעם הרוטב נבלע שם. אף בשני המקרים המוזכרים לעיל ("נגע בחרסו של תנור"; "נטף מרטבו על החרס וחזר עליו"), יש לשרוף באש את חלק הבשר שקילף או נטל (תוי"ט; תפא"י).

משנה ג

[א] **סָכוּ בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה**. מותר לסוך קרבן פסח בשמן או במי פירות בשעת צלייתו [ואין בשר הקרבן נחשב בכך כמבושל] (רע"ב; פירוש הרמב"ם; ראה לעיל ב, ח, ביאור ו). המשנה כאן מלמדת, כיצד יש לנהוג כדי להתיר באכילה את בשר הקרבן שסכו אותו בשמן של תרומה, האסורה באכילה לזרים.

[ב] **אִם חֵי הוּא, יְדִיחֶנּוּ**. בשר חי אינו בולע משקים; לפיכך, די בהדחה בלבד כדי להסיר את שמן התרומה [ואין צריך לקלוף מן הבשר כלום] (רע"ב; רש"י)^[1].

[ג] **וְאִם צָלִי הוּא, יִקְלֹף אֶת הַחִיצוֹן**. מאחר שהבשר הוא צלוי הרי הוא בולע משמן התרומה האסור, ולפיכך צריך לקלוף את השכבה החיצונית של הבשר (רע"ב; רש"י)^[2]. במשנה הקודמת למדנו שאם נטף מרוטבו של הבשר על חרס התנור וחזר על הבשר, יטול את מקומו, והיינו, שיש ליטול חתיכה עבה כעובי אצבע מהמקום בו נבלע הרוטב. ואילו כאן,

עיונים

הסיכה במים אסורה (ראה לעיל ב, ח עיון 5), ולפיכך צריך לנגב את הבשר ממי ההדחה. 2. יש סוברים שהלכה זו, שצלי טעון קליפה, נוהגת בין אם סך את הבשר כשהיה עדיין רותח ובין אם סכו כשהיה צונן. שכן לאחר שנצלה הבשר, הרי הוא רך, ובולע מן השמן אפילו כשהוא צונן (תוספות עה, ב ד"ה ואם צלי; רא"ש חולין ת, לג). אבל ראשונים אחרים חולקים וסוברים שאין הלכה זו נוהגת אלא כשסכו כשהוא רותח (ר"ן חולין מא, ב בדפי הרי"ף ד"ה וחי וצלי; וראה שו"ע יו"ד צא, ז ורמ"א שם, וש"ך שם כא).

(ראה מהר"י קורקוס שם, וצל"ח עה, ב ד"ה בא"ד בהרחבה). עוד פסק הרמב"ם (שם, יג) שאין צריכים לשרוף את הסולת שנטף עליה הרוטב, אלא די להשליכה. לביאור שיטתו, מדוע אין הסולת טעונה שריפה כשאר קדשים פסולים, עיין מהר"י קורקוס וצל"ח שם; חסד לאברהם (לרבי אברהם תאומים) על הרמב"ם שם [נדפס בשו"ת מהדו"ת].

1. הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ת, יד) כותב שבנוסף להדחת הבשר צריך גם לנגבו. יתכן שהוא הולך בכך לשיטתו (שם הלכה ח) שההיתר לסוך את הפסח נאמר רק בשאר משקין, אבל

המשנה מלמדת הלכות נוספות בענין עשיית הפסח:

סָכוּ (את בשר הפסח) **בְּשֶׁמֶן** של **תְּרוּמָה** [א], **אִם חֲבוּרָת כֹּהֲנִים** מנויה על פסח זה, **יֹאכְלוּ** (את בשר הקרבן), שהרי הם מותרים באכילת תרומה, ולפיכך מותרים לאכול את השמן שנבלע בבשר; **וְאִם** היתה חבורה של **יִשְׂרָאֵל**, שאסורים לאכול תרומה, הדין הוא כך: **אִם חֵי הוּא**, דהיינו, שסך את הבשר כשעדיין לא נצלה, **יְדִיחֶנּוּ** – די לשטוף את הבשר במים, מפני שלא בלע מן השמן [ב]; **וְאִם צְלִי הוּא**, שסך את הבשר לאחר צלייתו, הרי נבלע בו שמן של תרומה, ולפיכך **יִקְלַף אֶת** הצד **הַחִיצוֹן** של הבשר [ג].

סָכוּ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שְׁנִי [ד], **לֹא יַעֲשֶׂנוּ דָמִים עַל בְּנֵי חֲבוּרָה**, כלומר לא יגבה את דמי השמן מבני החבורה המנויה על הפסח, מפני **שְׂאִין פּוֹדִין** (כלומר, אין מוכרים) **מַעֲשֵׂר שְׁנִי בִירוּשָׁלַם** [ה].

ביאור

בסכו בשמן תרומה, מבואר במשנה שדי בכדי קליפה. הטעם לחילוק זה הוא שבמקרה לעיל, שנטף מרוטבו של הבשר עצמו, מדובר בכמות מרובה של רוטב, הנבלעת בעומק הבשר, ולפיכך יש צורך בכדי נטילה. מה שאין כן כאן, לגבי סיכה, אין סכים את הבשר אלא בכמות מועטת של שמן, שאין בה כדי להיבלע בעומק הבשר. הלכך די בקילוף השכבה החיצונית של הבשר (ראה גמרא עו, א; ראה גם לעיל משנה ב עיון 3).

[T] **סָכוּ בְּשֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שְׁנִי**. "מעשר שני" הוא המעשר שמפרישים מפירות ארץ ישראל (לאחר הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון) בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית למחזור שנת השמיטה. מעשר שני מותר באכילה לכל, אבל צריך להעלותו לירושלים, ולאוכלו שם בטהרה. אם הבעלים אינם רוצים לטרוח להעלות את הפירות לירושלים, ניתן לפדותם בכסף, ולהעלות את הכסף לירושלים, ולקנות בו דברי מאכל ולאכלם שם בקדושת מעשר שני (ראה דברים יד, כב-כו).

[ה] **שְׂאִין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שְׁנִי בִירוּשָׁלַם**. ה"פדייה" האמורה במשנתנו היא מכירה [היינו, שהפירות נשארים בקדושתם ואינם מתחללים על המעות] (רע"ב). ויש גורסים במפורש "שאין מוכרין מעשר שני בירושלים" (ראה רש"י; תוספות; שינויי נוסחאות). המשנה כאן מלמדת שאסור לבעל מעשר שני לגבות כסף מבני החבורה עבור השמן שסך בו את הפסח, מפני שבכך הוא מוכר להם את השמן, ואסור למכור מעשר שני בתוך ירושלים [שבה נמצא הפסח בשעת צלייתו], אפילו אם הקונה יאכל שם את המעשר בטהרה. איסור זה נלמד ממה שנאמר בענין פדיון מעשר שני (דברים יד, כה): **וְיִתְּנָהּ בְּכֶסֶף . . . וְהִלְכָתָּהּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ**, ומשמע מכאן שאין נותנים כסף עבור מעשר שני אלא מחוץ לירושלים (רע"ב; עיין רש"י) [3].

עיונים

3. תוספות (עה, ב ד"ה לפי) חולקים על מקור זה, בטענה שהפסוק **וְיִתְּנָהּ בְּכֶסֶף** אינו עוסק במכירה, אלא בפדיון, שהפירות יוצאים מקדושתם ומתחללים על המעות. ואילו בענינו מדובר במכירה, שהפירות נשארים בקדושתם. לפיכך מפרשים תוספות שהאיסור למכור מעשר שני בירושלים אינו אלא גזירה מדרבנן, שמא לא יחלקו בין מכירה לפדייה, ויבואו גם לפדות מעשר שני בירושלים. ובשם הרשב"א כתבו שהאיסור הוא משום ביזוי מצוה למכור את הפירות כאילו היו חולין [לפי זה האיסור נוהג גם מחוץ לירושלים, ולא נקטה המשנה "בירושלים" אלא משום שבשר הפסח נמצא שם] (ראה מעשר שני א, א, וירושלמי שם; וראה עוד תוספות הרשב"א בהרחבה).

פסחים [ד] חמשה דברים באין בטמאה ואין נאכלין בטמאה, העמר, ד/ז [דף עו, ב]

ר' עובדיה מברטנורא

(ד) חמשה דברים. אין לך זלזור קרבן נאכל אלו, וקרצן לזור דוחה את הטומאה דילפינן מפסח דכתיב ציה צמועדו, ודוחה את הטומאה כשרוצ הקהל טמאים, דהכי אמרינן חיש כי יהיה טמא וכו', יחיד נדחה ואין לזור נדחין, וזקרבנות לזור כתיב (צמדצר כט, לט) אלה תעשו לה' צמועדיכם, כמו שנאמר בפסח צמועדו, ואשמעינן מתניתין דאף על גב דקרצין צטומאה לאפוקי

ביאור

משנה ד

[א] הקדמה: הקרבת קרבן פסח ושאר קרבנות ציבור בטומאה. אף על פי שיחיד שנטמא אינו יכול להקריב קרבן פסח, מכל מקום אם רוב הציבור טמאים טומאת מת, מביאים הם את הפסח בטומאה. דין זה נלמד מהפסוק (במדבר ט, י-יא): "איש איש פי יהיה טמא לנפש (בארבעה עשר בניסן, שהוא זמן הקרבת הפסח הראשון) . . . ועשה פסח לה'. בחדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתו". הכתוב מלמד שמי שהיה טמא בי"ד בניסן, אינו יכול להביא את הפסח צמועדו, אבל הוא מביאו חודש מאוחר יותר בי"ד באייר (פסח שני). ודרשו חכמים ממה שציוה הכתוב על הקרבת הפסח השני בלשון יחיד ("איש איש"), שרק איש, דהיינו יחיד שנטמא [או אם נטמאו מיעוט הקהל שדינם כיחידים] נדחה לפסח שני, ואין ציבור נדחים לפסח שני, אלא מקריבים את קרבן הפסח בזמנו, דהיינו בארבעה עשר בניסן, אף כשהם טמאים. כלל זה נוהג גם בשאר קרבנות ציבור שזמנם קבוע [היינו שצריך להקריבם ביום מסויים]^[1], ולמדים זאת בגזירה שוה: בפרשת קרבנות הרגלים נאמר (במדבר כט, לט): "במועדיכם"; ובפרשת קרבן פסח נאמר (במדבר ט, ג): "במעדו". כשם שהפסח קרב בטומאה, כך גם כל קרבנות ציבור קריבים בטומאה (רע"ב; עיין גמרא סו, ב, רע"ז, א, ותוספות סו, א ד"ה מה מועדו; עיין גם ירושלמי כאן)^[2]. [אף שהפסח קרב על ידי כל משפחה לעצמה, בכל זאת הוא נחשב קרבן ציבור, לפי שכל ישראל מקריבים אותו יחדיו ברוב עם (רש"י סו, ב, ד"ה פסח איקרי, על פי גמרא עו, ב; ראה להלן סוף ביאור ב).]

דחיית הטומאה בקרבן פסח קיימת בשלשה מצבים: אם היו רוב ישראל טמאים, או שהיו

עיונים

1. במשנה בתמורה (ב, א) מובאת דעת תנא קמא שקרבן ציבור דוחה את הטומאה אבל קרבן יחיד אינו דוחה את הטומאה. לדעת תנאים אחרים (במשנה שם ובברייתא ביומא נ, א), קרבן שזמנו קבוע דוחה את הטומאה אבל קרבן שאין זמנו קבוע אינו דוחה את הטומאה. הרמב"ם (בפירושו למשנה שם; ראה תו"ט שם) מפרש שגם תנא קמא מודה שהכלל השני הוא העיקר, והכלל תלוי בקביעות זמן, אלא שרוב קרבנות הציבור זמנם קבוע ורוב קרבנות היחיד אין זמנם קבוע (ראה גם שיח יצחק יומא שם על רש"י ד"ה לאו; גבורת ארי שם ז, א סד"ה דם). אולם יש שסוברים שלדעת תנא קמא שני הגדרים נצרכים לדחיית הטומאה: שיהא קרבן ציבור וגם שיהא זמנו קבוע (ראה מהר"י קורקוס על הרמב"ם הלכות ביאת מקדש ד, י; וכן משמע ברש"י עז, א ד"ה ומרצה).
2. בגדר הקרבת קרבנות ציבור בטומאה נחלקו תנאים ואמוראים (ראה יומא ו, ב – ח, ב): יש סוברים שטומאה דחוייה בציבור, כלומר, התורה לא התירה את עבודת הציבור היתר גמור, אלא בקושי ובדוחק, ולכן חובה להשתדל כל מה שאפשר להקריב בטהרה (ראה רש"י שם ו, ב, ד"ה דחוייה). ואילו אחרים סוברים שטומאה הותרה בציבור, כלומר התורה מתירה בהיתר גמור כל טומאה שהיתה יכולה לעכב את עבודת הציבור, ולכן אין צורך כלל לחזור לעשותה בטהרה. הגמרא (עז, א – עח, א) דנה באריכות לפי איזו דעה שנויה משנתנו (עיין רש"י עח, א, ד"ה ביחיד, ותוספות שם ד"ה הא לא קשיא; עיין גם מלאכת שלמה כאן). להלכה, על כל פנים, נפסק שטומאה דחוייה בציבור (רמב"ם הלכות ביאת מקדש ד, טו). וראה עוד להלן משנה ז עיון 2.

[176] משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין

המשנה מונה כמה קרבנות ציבור הקרבים אפילו בטומאה, ומלמדת על
הבדל שבין קרבנות אלו ובין קרבן הפסח [א]:

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּאֵין בְּטֻמְאָה – חמשה קרבנות ציבור קרבים אפילו
כשהיו הכהנים טמאים, **וְאֵינָן נֹאכְלִין בְּטֻמְאָה** – אבל חלקיהם הנאכלים
בדרך כלל לכהנים, אינם נאכלים בטומאה [ב], ואלו הן: מנחת **הָעֶמֶר** [ג],

ביאור

הכהנים המקריבים אותו טמאים, או שהיו כלי השרת שבמקדש טמאים (ראה להלן משנה
ו ביאור ב; ראה גם עיון 1 שם). אבל בשאר קרבנות ציבור, אין הטומאה נדחית אלא כאשר
הכהנים [או כלי השרת] היו טמאים. אבל אם היו רוב הקהל טמאים, מאחר שאין טומאת
הקהל מעכבת את הקרבת הקרבן, אין הטומאה נדחית, אלא מקריבים את הקרבן בטהרה
(גבורת ארי יומא ו, ב, ד"ה טומאת; ראה רש"י זבחים כג, א, ד"ה מפני) [3].

רק טומאת מת נדחית בקרבן פסח ובשאר קרבנות ציבור (ראה גמרא יומא ו, ב; רמב"ם
הלכות ביאת מקדש ד, יב, והלכות קרבן פסח ז, א), אבל לא טומאת זיבה או צרעת (ראה
להלן ט, ד; גמרא סז, א). ולענין טומאות אחרות, כגון טומאת שרץ, הדבר תלוי במחלוקת
תנאים (ראה גמרא סט, א-סט, ב, ורש"י שם ד"ה וכל שביחיד).

[ב] **חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּאֵין בְּטֻמְאָה, וְאֵינָן נֹאכְלִין בְּטֻמְאָה**. יש חמשה קרבנות ציבור,
שיש בהם חלקים העומדים לאכילה לכהנים, שאף על פי שמקריבים אותם גם בטומאה
כשיש צורך בכך, מכל מקום אינם נאכלים בטומאה [ובשרם טעון שריפה, כדין שאר קדשים
שנטמאו (רמב"ם הלכות ביאת מקדש ד, יא)]. שעד כאן לא נדחית הטומאה אלא כדי
שיקיימו הציבור את חובת הקרבת הקרבן המוטלת עליהם, אבל האכילה אינה נחוצה לצורך
קיום חובת ההקרבה או לצורך ריצוי הקרבן וכפרתו, ולפיכך אין הטומאה נדחית מפניה (עיין
רע"ב ורש"י; רדב"ז ומהר"י קורקוס על הרמב"ם שם) [4].

כנזכר לעיל, כל קרבנות ציבור שזמנם קבוע באים בטומאה. המשנה מונה רק את חמשת
הקרבנות דלהלן, משום שהם קרבנות הציבור היחידים שיש בהם חלק הנאכל לכהנים,
והמשנה באה ללמד שרק הקרבת הקרבן דוחה את הטומאה, אבל לא מצות אכילתו (מלאכת
שלמה; ראה ירושלמי כאן).

[הקרבת קרבן בטומאה היינו שחיתתו וזריקת דמו. ונחלקו הראשונים לענין הקטרת
האימורים אם נעשית בטומאה, עיין גמרא יומא מו, א, ובראשונים שם. עיין גם רמב"ם שם.]
המשנה נוקטת את המספר "חמשה", ואינה שונה בסתם "קרבנות ציבור", משום שהיא באה למעט
קרבן חגיגה הקרב ברגלים, הנחשב כקרבן ציבור מפני שמביאים אותו ברגל ברוב עם, ואף על פי כן אינו
דוחה את הטומאה, כשם שאינו דוחה את השבת (רע"ב, על פי גמרא עו, ב).

[ג] **הָעֶמֶר**. הוא מנחת ציבור הבאה ביום ט"ז בניסן, המתירה את התבואה החדשה באכילה.

עיונים

3. אולם הרמב"ם (בפירושו למשנה כאן ובהלכות
ביאת מקדש ז, יב) כותב, שגם בשאר קרבנות
ציבור אם היו רוב הקהל טמאים, מקריבים
את הקרבן בטומאה. האחרונים מבארים
שמאחר שהרמב"ם סובר (הלכות ביאת מקדש
ב, יב) שטמא מת אינו יכול לשלח את קרבנותיו
למקדש להקריבם בשבילו, לכן אם רוב הקהל
טמאי מת לא יתכן להקריב קרבנות ציבור בלי
דין דחיית טומאה בציבור, ומטעם זה מקריבים

בטומאה (אור שמח, ואבן האזל בהשמטות, על
הרמב"ם שם; חידושי הגר"ז נזיר מז, א, ד"ה
אבל ראייה).
4. מלשון הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש ז, יא)
משמע שקרבן שקרב בטומאה אינו נאכל אף
לכהנים טהורים, ואפילו באופן שלא נטמא
הבשר, כגון שהקריבוהו כהנים טמאים ולא נגעו
בו. עיין גליון רעק"א שם. ועיין עוד חזון איש
זבחים ב, ד.

וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפְּנִים, וְזִבְחֵי שְׁלָמֵי צְבוּר,
וּשְׁעִירֵי רְאֵשֵׁי חֲדָשִׁים. הַפֶּסַח שְׂבָא בְּטִמְאָה,
נֶאֱכָל בְּטִמְאָה, שְׂלֹא בָּא מִתְחַלְתּוֹ אֶלָּא לְאַכִּילָהּ.

[ה] **נְטִמָּא** הַבָּשָׂר וְהַחֲלָב קִיָּם, אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת
הַדָּם. נְטִמָּא הַחֲלָב וְהַבָּשָׂר קִיָּם, [דף עח, ב]

ר' עובדיה מברטנורא

לצור ידי חובתן, אין נאכלים בטומאה. והא דתני חמשה דברים, ולא תני קרבנות לצור וכו', מניחא למעוטי חגיגת הרגלים כולם, דדמו לקרבן לצור משום דחתו בכנופיא באסיפת חזרים לרגל ואינם דוחים את הטומאה כדרך שאין דוחים את השבת: זבחי שלמי צבור. כזשי עלרת, שאין שלמים אחרים ללצור: ושעירי ראשי חדשים. ולא תני שעירי רגלים, דכיון דאשמעינן זבחי שלמי לצור שהם מיני דמים ואין נאכלין בטומאה הוא הדין לכל שאר מיני דמים, ולא אינטריך למתני שעירי ראשי חדשים אלא משום דלח כתיב זהו מועד, וסלקא דעתך אמינא לח לדחו את הטומאה דהא כל קרבנות לצור ממועד נפקא לן, דכתיב זכולהו אלה תעשו לה' צמועדיכס: שלא בא מתחלתו אלא לאבילה. שכשנלטה עיקר מנות פסח לאכילה לטובה. דכתיב (שמות יב, ד) לפי חכלו, וכי שרייה רחמנא לתויי בטומאה מאיש נדחה ואין לצור נדחין, אדעתא למיכלה שרייה: (ה) נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם. דעיקר פסח לאכילת אדם אתי:

ביאור

מנחה זו באה מסולת שעורים בשיעור עומר (מדה המכילה 43.2 ביצים) ומקריבים קומץ ממנה על המזבח והשאר נאכל לכהנים (ראה ויקרא כג, י-יא). אם נטמאו הכהנים, נדחית הטומאה אצל מנחה זו. אולם ההיתר הוא רק להקריב את הקומץ; אך לא הותר לאכול את השיריים.

[T] **וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם**. הם שתי חלות העשויות מסולת חטים. את שתי הלחם מביאים בחג השבועות, עם שני כבשים לשלמים הקרויים "שלמי ציבור", וקרבנות עולה וחטאת (ראה ויקרא כג, טז-יט). שתי הלחם הן חמץ ואינן קרבות על המזבח, אלא מניפים אותן עם שני כבשי השלמים, ולאחר זריקת דם הכבשים נאכלות החלות לכהנים. עבודת התנופה בשתי הלחם היא כעין הקרבה על המזבח (תוספות מנחות עח, ב ד"ה ולא), ואין לעשותה בטומאה אלא כאשר איסור הטומאה נדחה, כגון שהיו הכהנים טמאים (ראה תוספות עז, ב, ד"ה עומר), שאז נעשית עבודת התנופה, אך החלות אינן נאכלות.

[ה] **וְלֶחֶם הַפְּנִים**. הם שתיים עשרה חלות שערכו בכל שבוע על השלחן שבמקדש, בשני סדרים שבכל אחד שש חלות, יחד עם שני בזיכי (כפות) לבונה. בכל שבת היו מחליפים את החלות ואת בזיכי הלבונה. את הלבונה שהסירו מן השלחן מקטירים על המזבח, והחלות נאכלות לכהנים (ראה ויקרא כד, ה-ט). במצב של טומאה, מסדרים את הלחם על השלחן ומקטירים את הלבונה, אך החלות אינן נאכלות.

[1] **וְזִבְחֵי שְׁלָמֵי צְבוּר**. הם שני כבשי השלמים הקרבים עם שתי הלחם בחג השבועות (ראה לעיל ביאור ד). אין שלמים של ציבור מלבד אלו [שכן שאר כל קרבנות הציבור הם עולות או חטאות] (רע"ב; רש"י). זבחי שלמי ציבור באים בטומאה, אך בשרם אינו נאכל במצב זה.

[2] **וּשְׁעִירֵי רְאֵשֵׁי חֲדָשִׁים**. בין קרבנות המוספים הקרבים בראש חודש היה שעיר לחטאת (במדבר כח, טו). ככל שאר החטאות, נזרק דמו של השעיר על המזבח, ובשרו נאכל לכהנים. שעיר זה (כשאר קרבנות מוסף ראש חדש) בא בטומאה, אבל בשרו אינו נאכל בטומאה.

וּשְׁמֵי הַלֶּחֶם [ד], וְלֶחֶם הַפָּנִים [ה], וְזִבְחֵי שְׁלָמֵי צִבּוּר [ו], וּשְׁעִירֵי רֵאשִׁי
חֲדָשִׁים [ז].

אבל קרבן הפסח שפא בטמאה, הרי הוא גם נאכל בטמאה, משום שלא בא
מתחלתו אלא לאכילה, כלומר, כל התכלית שלשמה הוא קרב היא כדי לאכלו,
ולפיכך, כשם שהקרבנו דוחה את הטמאה, כך אכילתו דוחה את הטמאה [ח].

משנה ה

המשנה דנה במקרה שחלק מקרבן של יחיד נטמא לענין זריקת דמו על
המזבח, ומחלקת בענין זה בין קרבן פסח לשאר קרבנות:

אם נטמא הבשר של קרבן פסח והחלב קים (כלומר, נשאר בטהרתו),
אינו זורק את הדם על המזבח, שעיקר הפסח בא לאכילה, ומאחר שהבשר
נטמא אין הקרבן ראוי להיאכל [א]. אבל אם נטמא החלב והבשר קים,

ביאור

אף בשאר המועדים (שלש הרגלים, ראש השנה ויום הכיפורים) מביאים שעיר לחטאת בין המוספים
(ראה במדבר פרקים כח-כט), ואף שעירים אלו באים בטמאה ואינם נאכלים בטמאה. המשנה אינה
מזכירה אותם משום שהיא כבר לימדה את דינם לענין זבחי שלמי ציבור, ומוכן הדבר שהוא הדין לכל
קרבנות בהמה של ציבור. לא הוצרכה המשנה להזכיר אלא שעירי ראשי חדשים, משום שהיה עולה על
דעתנו לומר, שמכיון שמקור הדין שקרבנות ציבור דוחים את הטמאה הוא המלה "בְּמוֹעֲדֵיכֶם" (ראה
לעיל ביאור א), וראש חדש אינו קרוי "מועד" בשום מקום בתורה, אין קרבנותיו דוחים את הטמאה.
לפיכך משמיע לנו התנא שראש חדש אכן נחשב "מועד" [ראה איכה א, טו], וגם מוספי ראש חדש הם
בכלל הקרבנות הבאים בטמאה (רע"ב, על פי הגמרא עו, ב - עז, א).

[ח] הפסח שפא בטמאה נאכל בטמאה, שלא בא מתחלתו אלא לאכילה. כאשר
הפסח קרב בטמאה, כגון שהיו רוב הציבור טמאים, מותר אף לאכלו. לפי שבציווי להקריב
את הפסח נאמר (שמות יב, ד): "אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ תִכְסּוּ עַל הַשָּׂה", ומשמע מכך שעיקר מטרת
הבאת הפסח היא לצורך אכילתו. הלכך, כשהתירה התורה הקרבנו בטמאה מהדרשה "איש
נדחה ואין ציבור נדחים" (ראה לעיל ביאור א), כוונתה היא שהוא גם יאכל (רע"ב; רש"י [5]).
בניגוד לקרבן הפסח, מטרת הבאת הקרבנות האחרים אינה לצורך אכילתם: מטרת הבאת
העומר היא להתיר לאנשים לאכול מהתבואה החדשה (ויקרא כג, יד); מטרת הבאת שתי
הלחם היא להתיר הבאת קרבנות מנחה מן התבואה החדשה (מנחות י, ו); מטרת הבאת
לחם הפנים היא להדר ולכבד את השלחן (ראה שמות כה, ל); מטרת הבאת שלמי ציבור
היא להתיר את שתי הלחם לכהנים לאכילה (ראה לעיל ביאור ד); ומטרת הבאת שעירי
המוספים היא לכפר על טומאת המקדש ועל טומאת הקדשים [ראה שבועות א, ד-ה] (רבינו
יהונתן; מאירי).

משנה ה

[א] נטמא הבשר והחלב קים, אינו זורק את הדם. ה"בשר" הוא חלק הקרבן הנאכל
ואילו ה"חלב" הוא החלק הנקטר על המזבח. [המונח "חלב" כאן מתייחס לכל ה"אימורים"

עיונים

5. למעשה, אפילו אם הפסח לא נאכל לבסוף, כגון שנטמאו מנוייו לאחר הקרבנו וקודם
אכילתו, מכל מקום יצאו המנויים ידי חובתם (עין גמרא עח, ב בסוף העמוד). הכתוב (שמות
יב, ד) "אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ", אינו מלמד שכשרות
הקרבן תלויה באכילתו בפועל, אלא רק בכך
שהמנויים יהיו ראויים לאכלו. מכל מקום,
מתוך תנאי זה נלמד שהפסח נאכל בטמאה,
כיון שאילו לא היתה אפשרות לאכלו לא היו
המנויים יוצאים ידי חובתם (ראה קהלות יעקב
נה ד"ה ובאמת; ראה גם אבי עזרי הלכות פסולי
המוקדשין ב, י).

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [179]

זורק את הדם. ובמקדשין אינו כן, אלא אף על
פי שנטמא הבשר והחלב קיים, זורק את הדם.

[ו] נטמא הקהל או רבו, או שהיו הכהנים

[דף עט, א]

ר' עובדיה מברטנורא

ובמוקדשים אינו כן. שאפילו נטמא בשר, וחלץ קיים זורק את הדם: (ו) נטמא הקהל. בטומאת
מת, שאין פסח נדחה מפני הטומאה אלא מטומאת מת:

ביאור

העולים על המזבח, הכוללים חלבים מסוימים, שתי הכליות ויותרת הכבד, המנויים בויקרא
פרק ג (גמרא עט, א). המשנה מלמדת שאם נטמא בשר הפסח והחלב נשאר בטהרתו^[1], אין
דם הקרבן נזרק על המזבח, שכן כפי שנתבאר במשנה הקודמת, עיקר מטרת הבאת הפסח
היא לצורך אכילתו, ומכיון שבמקרה זה הבשר אינו ראוי לאכילה מחמת טומאתו, שוב אין
הקרבן ראוי למצותו, ולפיכך אין לזרוק את דמו (רע"ב; רש"י)^[2].

בגמרא (עח, ב) מובאת הוראה בשם רב, שאם עבר זורק את הדם באיסור, הורצה הקרבן בדיעבד,
והבעלים יצאו ידי חובת הבאת קרבן פסח ופטורים מלעשות פסח שני (רש"י שם ד"ה הורצה). [רב מדייק
דין זה מלשון המשנה האומרת "אינו זורק את הדם", ואינה אומרת "פסול", ומשמע מכך שאם אכן עבר
זורק את הדם באיסור, הורצה הקרבן בדיעבד וכשר (גמרא שם).] הגמרא (שם) מוסיפה לבאר שהוראה
זו שנויה כדעת רבי נתן, האומר שאכילת פסחים אינה מעכבת בכשרות הקרבן בדיעבד. אבל חכמים
חולקים על כך וסוברים שאכילת פסחים מעכבת, ולפיכך, לדעתם, אם נטמא הבשר ואינו ראוי לאכילה,
נפסל הקרבן, וזריקת דמו אינה מרצה אפילו בדיעבד. וכן נפסק להלכה (רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ב;
עיין בסף משנה שם; ועיין עוד צ"ח עח, ב, ד"ה מתניתין).

המשנה הקודמת, ששנינו בה שהפסח נאכל בטומאה, עוסקת במקרה שרוב הציבור או
הכהנים נטמאו. במצב של טומאת ציבור הטומאה נדחית, ולפיכך הבשר שנטמא מותר
באכילה והקרבן כשר למצותו. משנתנו, לעומת זאת, עוסקת במקרה שהציבור והכהנים היו
טהורים, אלא שבשר פסחו של יחיד נטמא. מכיון שכאן אין הטומאה נדחית, אסור הבשר
באכילה והקרבן אינו ראוי למצותו (מאירי).

[ב] נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם. מכיון שהבשר קיים וראוי לאכילה,
אפשר לקיים את עיקר מטרת הבאת הפסח. לפיכך ראוי הקרבן למצותו וניתן לזרוק את דמו
(מאירי). [הקטרת האימורים על המזבח אינה מעכבת בשום קרבן.]

עיונים

- לכאורה קשה, כיצד יתכן שייטמא רק הבשר ולא החלב לפני זריקת הדם? הרי הזריקה נעשית בדרך כלל מיד לאחר קבלת הדם, לפני שמנתחים את הבהמה כדי להוציא את חלביה, ואם כן הבשר והחלב מחוברים עדיין יחד, ואם נטמא הבשר – נטמא ממילא גם החלב! ויש ליישב, שמדובר כאן שלא זרקו את הדם מיד, וכגון שנשחט הפסח לפני קרבן התמיד של בין הערביים, שהדין הוא שהכהן בוחש את הדם שנתקבל בכלי עד לאחר שיזרק דם התמיד (ראה לעיל ה, ג), ובמשך זמן זה הופשטה הבהמה ונותחה והוצאו אימוריה, והופרד החלב מן הבשר, ואפשר לאחד מהם להיטמא והאחר ישאר בטהרתו (תפא"י).
- בברייתא המובאת בגמרא (עז, א) נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע לגבי קרבן ששרו נטמא או נאבד, אם אפשר לזרוק את דמו על המזבח. רבי יהושע אומר: "אם אין בשר אין דם", היינו אם נטמא בשר הקרבן או נאבד לפני שהושלמו עבודות הדם, אין הדם נזרק על המזבח. רבי אליעזר חולק ואומר: "דם אף על פי שאין בשר", היינו גם אם נטמא הבשר או נאבד לפני שהושלמו עבודות הדם, הדם נזרק על המזבח. אולם כל זה רק בשאר קרבנות, אבל בפסח, גם רבי אליעזר מודה שאם נטמא הבשר שאין דמו נזרק, מכיון שאי אפשר לקיים את עיקר מטרת הבאתו, דהיינו אכילתו (רש"י).

זֹרֶק אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּאִיל וְהַבֶּשֶׂר מוֹתֵר בְּאֲכִילָהּ, נִמְצָא הַפֶּסַח רֵאוּי לְמִצְוֹתוֹ [ב].

וּבִמְקֻדְשֵׁינוּ – אֲבָל בְּקִרְבָּנוֹת אַחֵרִים שֶׁל יַחִיד, **אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא אֵף עַל פִּי שְׁנֵטְמָא** **הַבֶּשֶׂר וְהַחֲלָב קִיָּם**, מִכָּל מְקוֹם **זֹרֶק אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ**, מִפְּנֵי שֶׁעִיקָרָם אֵינוֹ בָּא לְאֲכִילָהּ [ג].

מִשְׁנָה ו

הַמִּשְׁנָה מֵתֹאֲרֵת אֶת הַמְּצַבִּים בְּהֵם מְבִיאִים אֶת הַפֶּסַח בְּטוֹמָא: **אִם נְטָמָא כָּל הַקֶּהֶל שֶׁל מְקַרְבֵּי הַפֶּסַח בְּטוֹמָא מֵת, אוֹ אֶפִּילוּ רַבּוֹ שֶׁל הַקֶּהֶל** [א].

ביאור

[ג] **וּבִמְקֻדְשֵׁינוּ אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא אֵף עַל פִּי שְׁנֵטְמָא הַבֶּשֶׂר וְהַחֲלָב קִיָּם, זֹרֶק אֶת הַדָּם**. סֵתֵם קִרְבָּן אֵינוֹ בָּא בְּעִיקְרוֹ לְצוּרֶךָ אֲכִילָהּ; לְפִיכֵךְ, אֵף כְּשֵׁנְטָמָא הַבֶּשֶׂר, רֵאוּי הַקִּרְבָּן לְמִצְוֹתוֹ וְנִיתֵן לְזֵרוּק אֶת הַדָּם לְכַתְחִילָהּ [3].

מִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה מִשְׁמַע שֶׁרַק אִם נִשְׁאֵר הַחֲלָב (אוֹ הַבֶּשֶׂר) קִיָּם זֹרְקִים אֶת הַדָּם. אֲבָל אִם נִטְמָאוּ גַם הַבֶּשֶׂר וְגַם הַחֲלָב אֵין זֹרְקִים אֶת הַדָּם (תּוֹס' רַעֲק"א לֵב) [4]. דִּין זֶה אִמּוֹר בְּקִרְבָּנוֹת יַחִיד שְׁאֵין דּוֹחִים אֶת הַטוֹמָא, אֲבָל בְּקִרְבָּן צִיבּוֹר, אֶפִּילוּ אִם נִטְמָאוּ הַבֶּשֶׂר וְהַחֲלָב כּוֹלָם, זֹרְקִים אֶת הַדָּם וְהַקִּרְבָּן כֶּשֶׁר, כְּמִבּוֹאֵר בַּמִּשְׁנָה הַקּוֹדֶמֶת (רַמְב"ם הַלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמוֹקְדֵשִׁין א, ל"ד; זִבְחַ תּוֹרָה).

מִשְׁנָה ו

[א] **נְטָמָא הַקֶּהֶל אוֹ רַבּוֹ . . . יַעֲשֶׂה בְּטוֹמָא**. הַטוֹמָא הָאִמּוֹרָה בַּמִּשְׁנָה הִיא טוֹמָא מֵת, שְׁכֵן הַכֹּלֵל שְׁקִרְבָּן פֶּסַח דּוֹחָה אֶת הַטוֹמָא נֹאמֵר רַק לְגַבֵּי טוֹמָא מֵת (רַע"ב; פִּירוּשׁ הַרַמְב"ם; רֵאָה לְעִיל מִשְׁנָה ד' בִּיאוֹר א). הַמִּשְׁנָה מְלַמֶּדֶת שֶׁאִם הָיוּ כָּל הַקֶּהֶל טְמָאִים אוֹ אֶפִּילוּ רֹב הַקֶּהֶל, מְבִיאִים אֶת הַפֶּסַח בְּזִמְנֵנוּ בְּטוֹמָא, וְאֵין נִדְחִים לְפֶסַח שֵׁנִי.

כֹּאשֶׁר רֹב הַקֶּהֶל טְמָאִים, גַּם מִיעוּט הַקֶּהֶל הַטְּהוּרִים מִשְׁתַּתְּפִים עִם הַרֹב וְעוֹשִׂים יַחַד עִמָּם אֶת הַפֶּסַח בְּטוֹמָא, כְּמִבּוֹאֵר בַּגְּמָרָא (עֵט, א) "שְׁאֵין קִרְבָּן צִיבּוֹר חֲלוּק" (מֵאִירִי). כְּלוֹמֵר, מֵאַחַר שֶׁקִּרְבָּן רֹב הַקֶּהֶל בָּא בְּטוֹמָא, אֵף הַיַּחִיד עוֹשֶׂה בְּטוֹמָא (רַש"י שם), שְׁכֵן הַמִּיעוּט נִמְשָׁךְ אַחֵר הַרֹב (שִׁיטָּה מְקוֹבְצַת מִנְחוֹת טו, א, אוֹת ג). וְעוֹד, שְׁגִנְאֵי הוּא לְצִיבּוֹר שִׁיְהִיו טְהוּרִים שְׁבָהֵם פּוֹרְשִׁים מִן הַטְּמָאִים וְנִזְהָרִים מִלְּהִיטְמָאוֹת לָהֶם (מֵאִירִי; רֵאָה גַם רַש"י פ, א, ד"ה אֵלָּא ה"ק), שֶׁנִּרְאָה הַדְּבָר כְּאִילוּ הַטְּמָאִים הַמְּקַרְבִּיִּים בְּטוֹמָא עוֹבְרִים עַל אִיסוּר כֶּרֶת (פְּסָקֵי הַרִי"ד).

הַמִּשְׁנָה לְהֵלֵךְ (ט, ב) מְבִיאָה מַחְלֻקַּת תְּנָאִים לְהַגְדֵּרֵת מִי שֶׁהִיא "בְּדֶרֶךְ רַחוּקָה" שְׁאֵינוֹ מִשְׁתַּתֵּף בְּהַקְרַבַּת הַפֶּסַח: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר שֶׁהוּא מִי שֶׁנִּמְצָא בְּמִרְחָק שֶׁל חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר מִיַּל מִירוּשָׁלַיִם, וְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר

עיונים

3. הוֹרָאָה זֹו אִמּוֹרָה אֶפִּילוּ לְדַעַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַסּוֹבֵר ש"אִם אֵין בֶּשֶׂר אֵין דֵּם" (רֵאָה לְעִיל עִיּוֹן 2, שַׁעַד כָּאֵן לֹא אִמֵּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶת דֵּינוּ, אֵלָּא כְּשֵׁלֹא נִשְׁאֵר כּוֹזִית בֶּשֶׂר אוֹ כּוֹזִית חֲלָב מִן הַקִּרְבָּן. אֲבָל בְּעִינֵינוּ, שֶׁהַחֲלָב קִיָּם, גַּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדָה שְׁנִיתָן לְזֵרוּק אֶת הַדָּם (רֵאָה בְּרִייתָא בַּגְּמָרָא עֵט, א). לְדַעַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הַזְּרִיקָה צְרִיכָה לְשִׁמְשׁ כ"מֵתִיר" אֶת שְׂאֵר חֲלָקֵי הַקִּרְבָּן; [וְכִשְׁהַבֶּשֶׂר קִיָּם, הַזְּרִיקָה מֵתִירָה אֶת אֲכִילַת הַבֶּשֶׂר], וּבְמִקְרָה שֶׁלְּפָנֵינוּ, הִיא מֵתִירָה אֶת הַקֶּטֶרֶת הַחֲלָב עַל הַמִּזְבֵּחַ (רַש"י). [אוֹלָם רַבִּי אֲלִיעֶזֶר

סוֹבֵר שֶׁהֵדֵם נִזְרַק אֶפִּילוּ אִם נִטְמָאוּ גַם הַבֶּשֶׂר וְגַם הַחֲלָב].

4. מִשְׁנָה זֹו נִשְׁנִית אִם כֵּן, רַק כְּדַעַת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ [וְלֹא כְּדַעַת רַבִּי אֲלִיעֶזֶר] (תּוֹס' רַעֲק"א שם; וְכֵן מִשְׁמַע לְשׁוֹן הַגְּמָרָא עֵט, א). [וְמָה שֶׁכָּתַב רַש"י (הוֹבָא בְּעִיּוֹן הַקּוֹדֶם) "אֶפִּילוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ", הַכוּוֹנָה לְעִנְיַן הַדִּין הַמְּפּוֹרֵשׁ בַּמִּשְׁנָה (שֶׁאִם נִטְמָא הַבֶּשֶׂר וְהַחֲלָב קִיָּם, זֹרֶק אֶת הַדָּם), שֶׁהוּא לֹא רַק לְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר אֵלָּא אֶפִּילוּ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ (קוֹל מְבַשֵּׂר)].

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [181]

טְמָאִים וְהִקְהֵל טְהוֹרִים, יַעֲשֶׂה בְטֻמְאָה. נְטֻמָּא
מְעוֹט הִקְהֵל, הַטְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרֵאשׁוֹן,
וְהַטְמָאִין עוֹשִׂין אֶת הַשְּׂנִי.

[ז] הַפֶּסַח שְׁנֵזְרֵק דָּמוֹ, וְאַחַר כֵּן נוֹדַע שֶׁהוּא

[דף פ, ב]

ר' עובדיה מברטנורא

יעשו בטומאה. ואפילו טמאים יחידים, דהא [פסח] דטהורים גופיהו בטומאה אתו משום כהנים,
שאין קרבן לצור הזבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רוצם זבא בטומאה אף היחידים עושים בטומאה:

ביאור

אומר שהוא מי שנמצא מחוץ לפתח העזרה. לדעת רבי אליעזר, קביעת מצב רוב הקהל בטומאה נעשית
על ידי מנין רוב האנשים הנמצאים בתוך רחבת העזרה (גמרא צד, ב). ואילו לדעת רבי עקיבא, קביעה
זו נעשית על ידי מנין רוב האנשים שמסביב למקדש שנקהלו להשתתף בהקרבת הפסח (ליקוטי הלכות).

[ב] או שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמָאִים וְהִקְהֵל טְהוֹרִים. והוא הדין אם היו הקהל והכהנים
טהורים, וכלי השרת הנצרכים לעבודת הפסח טמאים (גמרא עט, א; וראה מלאכת שלמה).
אם היו הכהנים טמאים, אזי אפילו כשיש בקהל יחידים טמאים, שבאופן רגיל היו נידחים
לפסח שני, מביאים הם את הפסח בטומאה, שהרי גם פסחיהם של הטהורים באים בטומאה,
מחמת הכהנים הטמאים (רע"ב; רש"י)^[1].

[ג] יַעֲשֶׂה בְטֻמְאָה. בכל המקרים הללו יש להקריב את קרבן הפסח בזמנו בטומאה, לפי
שהטומאה נדחית בצבור.

כנזכר לעיל (משנה ד ביאור א), המקור לדין זה הוא הפסוק (במדבר ט, י): "אִישׁ אִישׁ כִּי
יִהְיֶה טָמֵא לְנַפְשׁוֹ... בַּחֲדָשׁ הַשְּׂנִי... יַעֲשֶׂה אֹתוֹ". פסוק זה מלמד שרק יחיד נדחה לפסח שני,
ואין ציבור נדחים לפסח שני. הלכך, אם נטמא כל הקהל או רובו מקריבים את הפסח בזמנו
בטומאה. ומאחר שכאשר הכהנים או כלי השרת טמאים אין אפשרות להקריב את הפסח,
נכללים אף מקרים אלו בדין התורה שאין הצבור נדחים לפסח שני, ומותר להקריב בטומאה
(תוי"ט; זבח תודה).

[ד] נְטֻמָּא מְעוֹט הִקְהֵל, הַטְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרֵאשׁוֹן, וְהַטְמָאִין עוֹשִׂין אֶת הַשְּׂנִי.
כאשר רק מיעוט מהקהל נטמא, נחשבים הם כ"יחידים" שאין קרבנם דוחה את הטומאה.
הלכך, הטהורים מקריבים את הפסח בזמנו, ב"ד בניסן, והטמאים נדחים לפסח שני, ב"ד
באייר^[2].

עיונים

1. הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש ד, יד; ראה גם בפירושו לעיל משנה ד) כותב שאין צריך
שהיו הכהנים כולם טמאים כדי להקריב קרבנות ציבור בטומאה, אלא די בכך שנטמאו
רוב הכהנים הנמצאים בירושלים (וכן כתב בזבח תודה כאן לגבי קרבן פסח). אולם כמה
מן האחרונים תמיהים על דבריו שלא הוזכר כאן במשנה "רוב" אלא לגבי הקהל ולא לגבי
הכהנים, ולפיכך מסיקים שכל שנשאר אפילו כהן אחד שלא ניטמא, אין להקריב בטומאה
(ראה גבורת ארי יומא ו, ב ד"ה עוד כתב; רש"ש תמורה יד, א; שפת אמת הלכות קרבן פסח ז, א;

ראה גם חזון איש זבחים ב, ה). ויש המחלקים
בענין זה בין שאר קרבנות ציבור לבין קרבן
פסח, שבשאר קרבנות די ברוב כהנים טמאים
בכדי להקריב בטומאה, ואילו בקרבן פסח צריך
שהיו הכהנים כולם טמאים (ראה אור שמח
בהשמטות להלכות ביאת מקדש שם, ואבן
האזל שם).
2. מדקדוק לשון המשנה עולה לכאורה סתירה
בדבריה. ברישא של המשנה שנינו: "נטמא
קהל או רובו", ומשמע שאם היו מחצית
קהל טמאים ומחציתם טהורים, אין הטמאים
עושים את הפסח בטומאה, אלא נדחים לפסח

או שהיו הפהנים טמאים והקהל טהורים [ב], יעשה הפסח בזמנו בטמאה [ג].
אבל אם נטמא רק מעוט הקהל, הטהורין עושין את הפסח הראשון, בי"ד
בניסן, והטמאין עושין את הפסח השני, בי"ד באייר [ד].

משנה ז

משנתנו עוסקת בקרבן פסח של יחיד שהוקרב בטומאה, ומלמדת
שישנם מקרים שהקרבן כשר בדיעבד, על ידי ריצוי הציץ [א]:

הפסח שזנרק דמו על המזבח, ואחר כך נודע שהוא (הקרבן) היה

ביאור

משנה ז

[א] הקדמה: ריצוי ציץ: הציץ הוא טס של זהב, אחד מבגדי הכהונה שהכהן הגדול היה
לובש על מצחו. התורה (שמות כח, לח) אומרת לגבי הציץ: "וְהָיָה עַל מִצְחֵךְ אֶהְרֹן, וְנָשָׂא אֶהְרֹן
אֶת עֹן הַקֹּדְשִׁים . . . לְרִצּוֹן לְהֵם לְפָנַי ה'". הרי שהציץ מכפר ומרצה על עון הקרבת הקדשים
שלא כהלכה. ופירשו חז"ל (הובא בגמרא ובחים כג, א-כג, ב; מנחות כה, א; ועוד) שה"עון"
שבו מדובר בפסוק הוא עון טומאה, כגון שנטמא אחד מחלקי הקרבן. כלומר, על אף שאסור
לכתחילה להקריב קרבן יחיד בטומאה, מכל מקום אם עברו והקריבוהו באיסור, הציץ מרצה
ומכשיר את הקרבן בדיעבד^[1]. משנתנו מרחיבה בענין זה ומחלקת בין מקרה שהקרבן עצמו
נטמא, למקרה שבעליו נטמאו, כפי שיבואר^[2].

[בבריייתא (מובאת בגמרא עז, א, וביומא ז, ב) מובאת מחלוקת תנאים אם הציץ מרצה רק בשעה
שהוא מונח על מצחו של הכהן הגדול, או אף בשעה שאינו מונח על מצחו. רש"י (שם ושם ד"ה בין)
מפרש שנידון זה מתייחס לשעה שאירעה הטומאה לקרבן, שצריך הציץ להיות על מצחו של הכהן
הגדול באותה שעה. אולם ראשונים אחרים מפרשים שהנידון הוא לגבי שעת העבודה בטומאה (יד רמה
סנהדרין יב, ב; רדב"ז הלכות ביאת מקדש ד, ח). שהרי הציץ מרצה על החטא של עבודה בטומאה, וריצוי

עיונים

מה נקראת הטומאה "עוון", כאשר היא מותרת
לכתחילה (תפארת יעקב גיטין נד, א; ועיין רדב"ז
על הרמב"ם ביאת מקדש ד, טו, ואבן האזל שם,
ז). [להרחבת הדיון אם הציץ מרצה רק בדיעבד
או גם לכתחילה, עיין תפארת יעקב שם; אור
שמח הלכות קרבן פסח ד, ב, ד"ה לכן; חידושי
הגרי"ז נזיר נד, א; משנת רבי אהרן קדשים,
סוגיות ז, ו; כנסת הראשונים מנחות כה, א
הערה קכא-קכב.]

2. לעיל (משנה ד עיון 2) הובאה מחלוקת
תנאים ואמוראים, בגדר הקרבת קרבנות
ציבור בטומאה, אם טומאה דחוייה בציבור
או שטומאה הותרה בציבור. לדעה הסוברת
שטומאה רק דחוייה בציבור ואינה היתר
גמור, הכלל שקרבנות ציבור קרבים בטומאה
לכתחילה מיוסד גם הוא על ריצוי הציץ. אבל
לדעה הסוברת שטומאה הותרה בציבור, אין
צורך בריצוי הציץ ואין ההיתר תלוי בו. לפי דעה
זו, דין ריצוי ציץ לא נאמר אלא לגבי קרבן יחיד
(ראה גמרא עז, א, ורש"י שם ד"ה ומרצה וד"ה
שטומאה הותרה בציבור).

שני. אולם בסיפא של המשנה מבואר שרק אם
נטמא מיעוט הקהל, נדחים הטמאים לפסח
שני, ומשמע שאם נטמאו מחציתם, הרי הם
עושים את הפסח הראשון! הגמרא (עט, ב לדעת
רב) מיישבת את הסתירה כדלהלן: אם נטמא
רוב הקהל, גם הטהורים עושים את הפסח עמם
בטומאה (ראה ביאור א). אבל אם היו מחצה
טהורים ומחצה טמאים, אף על פי שהטמאים
עושים את הפסח הראשון (כפי שמשמע
מהסיפא), מכל מקום אין הטהורים רשאים
לעשות עמם בטומאה (וזה משמעות הדיוק
מהרישא), אלא עושים הם את הפסח לעצמם
בטהרה (תוס' רעק"א).

1. פירשנו שהציץ מרצה רק בדיעבד, על פי רש"י
בזבחים (כג, ב ד"ה הא אינו נושא), ובפסחים
(לד, ב ד"ה אי אמרת בשלמא). אולם רש"י
בגיטין (נד, א ד"ה במזיד) כותב שהציץ מרצה
שגם לכתחילה מותר להקריב בטומאה, ורק
מדרבנן הזריקה אסורה לכתחילה. וכן נוקטים
תוספות בפסחים (עח, א ד"ה הא) ובזבחים (צב,
א ד"ה שלנה). לפי שיטה זו צריך ביאור מפני

טָמֵא, הַצִּיץ מִרְצָה. נְטֵמָא הַגּוֹף, אֵין הַצִּיץ מִרְצָה,
מִפְּנֵי שְׁאֵמְרוּ, הַנְּזִיר וְעוֹשֶׂה פֶסַח, הַצִּיץ מִרְצָה
עַל טְמֵאת הַדָּם, וְאֵין הַצִּיץ מִרְצָה עַל טְמֵאת
הַגּוֹף. נְטֵמָא טְמֵאת הַתְּהוּם, הַצִּיץ מִרְצָה.

ר' עובדיה מברטנורא

(ז) ואח"כ נודע שהוא טמא. הפסח או הדם: הציץ מרצה. ופטור מפסח שני: נטמא. צטליו
טומאת הגוף צמת: אין הציץ מרצה. וחייב צפסח שני, דהא צשעת זריקה לאו זר מטבד פסח
הוא דרתמנא דחייב: הנזיר. לכתוב (צמדצר ו, ט) וכי ימות מת עליו [וגו'] והימים הראשונים יפלו,
דאם נטמא צמת קודם הצאת קרבנותיו סותר: הציץ מרצה על טומאת הדם. ותגלחתו כשרה
ומותר לשות יין וליטמא למתים: ואין הציץ מרצה על טומאת הגוף. ואם [טמא] צשעת הצאת
קרבנותיו סותר הכל: נטמא. גופו צטומאת התהום. כל טומאת מת שלא ידע זה אדם קודם לכן
נקראת טומאת התהום: הציץ מרצה. דהלכה למשה מסיני שהותר טומאת התהום להם, כיון שלא

ביאור

זה הוא בשעת עבודה (יד רמה שם; ראה גם גבורת ארי יומא שם). עיין עוד בענין זה, בחידושי הגרי"ז נזיר
נד, א, ובכנסת הראשונים מנחות כה, א, הערה קכא-קכב.]

[ב] הפסח שְׁנִזְרַק דָּמוֹ, וְאַחַר כֵּן נֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא, הַצִּיץ מִרְצָה. כלומר, אם לאחר
שאחד עשה את פסחו, נודע שהדם או הבשר היו טמאים בשעת זריקת הדם, הציץ מרצה
ומכשיר את הקרבן, והבעלים פטורים מלעשות פסח שני (רע"ב; רש"י; אולם עיין תוספות).
אבל הבשר אסור באכילה [במקרה שהוא נטמא] (מאירי), שכן בכחו של הציץ רק לרצות
ולהכשיר את פסול העבודה בטומאה, אבל אין בכחו להתיר את איסור אכילת קדשים
טמאים (ראה רש"י טו, ב, ד"ה על הדם)^[3].

מלשון המשנה משמע שהציץ מרצה רק אם נזרק הדם תחילה ואחר כך נודעה הטומאה. אבל אם
נודעה הטומאה תחילה ואחר כך נזרק הדם, אין הציץ מרצה. בגמרא (פ, ב) מבואר שזו דעת רבינא.
אולם רב שילא חולק וסובר שאף כאשר נודעה הטומאה ואחר כך נזרק הדם הציץ מרצה (ראה שם
ליישוב לשון המשנה לשיטתו). להלכה, על כל פנים, נפסק כדעת רבינא, שהציץ מרצה רק אם לא נודעה
הטומאה בשעת הזריקה (ראה רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ב; וראה עוד מהר"י קורקוס ומרכבת המשנה
שם).

[ג] נְטֵמָא הַגּוֹף, אֵין הַצִּיץ מִרְצָה. אם נודע לאחר זריקת הדם (תפא"י; מאירי) שבעל
הקרבן היה טמא בטומאת מת בשעת הזריקה, אין הציץ מרצה, וחייב הבעלים להביא קרבן
אחר בפסח שני, לפי שבשעת זריקת הדם לא היה ראוי להקריב קרבן פסח, שהרי התורה
דחתה את הטמא בטומאת הגוף לפסח שני (רע"ב; רש"י). כפי שהמשנה הולכת ומבארת,
הציץ מרצה רק על טומאת הקרבן, אבל לא על טומאת גוף הבעלים. דין זה נלמד מהכתוב
בענין הציץ (שמות כח, לח): "וְנָשָׂא אֶהָרֶן אֶת עוֹן הַקֹּדֶשִׁים". ודרשו חכמים (גמרא זבחים כג,
ב): "עוון הקדשים [הוא מרצה] ולא עוון המקדישין", דהיינו, הציץ אינו מרצה על עוון טומאת
הגוף של האדם (רבינו יהונתן)^[4].

עיונים

3. אף על פי שבדרך כלל אין הפסח כשר אלא אם כן ראוי בשרו לאכילה (ראה לעיל משנה ה ביאור א), מכל מקום מועיל ריצוי הציץ אף לענין זה שלא יחול בקרבן דין פסול מחמת שאינו ראוי לאכילה (ראה חידושי רבינו חיים הלוי הלכות ביאת מקדש ד, ו ד"ה והנה לשיטת
4. הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש ד, ז) סובר שהכלל שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, אמור רק לענין קרבן יחיד, אבל בקרבן ציבור הציץ מרצה גם על טומאת הגוף. ראה במקורות הרבים שצויינו בספר המפתח [מהדורת פרנקל]

טָמֵא בשעת הזריקה, **הַצִּיץ מְרִצָּה** על הטומאה, ובעל הקרבן פטור מלעשות פסח שני [ב]. אבל אם נודע שנטמא בעל הקרבן עצמו בטומאת מת, **אֵין הַצִּיץ מְרִצָּה** על הטומאה, וחייב לעשות פסח שני [ג]. **מִפְּנֵי שְׁאֲמָרוּ** חכמים לגבי הַנְּזִיר [ד] **וְהַעוֹשֶׂה פֶּסַח: הַצִּיץ מְרִצָּה עַל טָמְאֵת הַדָּם** של הקרבן, **וְאֵין הַצִּיץ מְרִצָּה עַל טָמְאֵת הַגּוֹף** של הבעלים [ה].

אבל אם נודע שנטמא הנזיר ועושה הפסח בטמאת התהום – טומאת מת שלא ידע בה אדם מעולם [ו], **הַצִּיץ מְרִצָּה** על טומאה זו, וקרבנותיהם כשרים [ז].

ביאור

[פירשנו שהמשנה מתייחסת לטומאת הגוף של בעל הקרבן, על פי הרע"ב, רש"י ועוד ראשונים. אולם יש לציין שהגמרא בזבחים (כג, א) מביאה דעה שהמשנה מתייחסת לטומאת הגוף של הכהן המקריב את הקרבן. ראה שם להרחבה בענין. ראה גם רמב"ם בפירושו כאן ובהלכות ביאת מקדש ד, ו. וראה עוד זבח תודה המפרש שהמשנה עוסקת בין בטומאת הבעלים ובין בטומאת הכהן.]

[ד] **הַנְּזִיר**. נזיר הוא מי שנדר נדר נזירות האוסר עליו לספר את שערות ראשו, לשתות יין ולהיטמא למת. בתום ימי נזירותו מביא הנזיר סדרת קרבנות (הנקראת "קרבן נזיר טהור"); והוא מגלח את שער ראשו. לאחר מכן מותר לו לעשות את הדברים שהיו אסורים עליו בגלל נזירותו (ראה במדבר ו, א-כא).

אם נטמא הנזיר במת במשך ימי נזירותו, ואפילו בתום ימי נזירותו אך קודם הבאת קרבנותיו, הוא מפסיד את הימים הקודמים; עליו להיטהר מן הטומאה, להביא קרבן ("קרבן נזיר טמא"), ולחזור ולמנות את ימי נזירותו (רע"ב; רש"י).

[ה] **הַצִּיץ מְרִצָּה עַל טָמְאֵת הַדָּם, וְאֵין הַצִּיץ מְרִצָּה עַל טָמְאֵת הַגּוֹף**. אם השלים הנזיר את ימי נזירותו, הביא קרבנות נזירות טהרה וגילח את שער ראשו כדין, ולאחר מכן נודע שדם הקרבן היה טמא בשעה שנוזק [וכל שכן אם הבשר או האימורים היו טמאים - מאירי], הציץ מרצה להכשיר את הקרבן. לפיכך, תגלחתו כשרה, נזירותו הסתיימה, והוא מותר לשתות יין ולהיטמא למתים. אבל אם נודע שהוא עצמו היה טמא כשהקריב את קרבנותיו, הקרבן נפסל והוא מפסיד את ימי נזירותו (רע"ב; רש"י; ראה תוי"ט).

המשנה מפרטת דוקא את שני אלה – "נזיר ועושה פסח" – מכיון שרק בקרבנות אלו פוסלת טומאת הבעלים את הקרבן. העושה את הפסח צריך להיות ראוי לאכול ממנו (ראה לעיל משנה ה ביאור א), והנזיר אינו יכול להביא את קרבנות נזירותו אלא אם כן השלים את ימי נזירותו בטהרה. בכל שאר הקרבנות אין טומאת הבעלים מעכבת בכשרות הקרבן (רש"י זבחים כג, א ד"ה מפני שאמרו; אולם עיין רמב"ם בפירושו כאן, ובהלכות ביאת מקדש ב, יב; מאירי).

[1] **נְטָמָא טָמְאֵת הַתְּהוּם**. "טומאת התהום" היא טומאה שלא הכיר בה אדם מעולם (גמרא פא, ב). כגון, אם נמצא אדם מת קבור תחת מפולת עפר ואבנים, ויתכן שנפלה עליו המפולת ומת שם ולא נודע לשום אדם שהוא קבור תחתיה (רש"י שם ד"ה טמון). היא קרויה "טומאת התהום" משום שהיא כתהום שאינו ניכר וגלוי (רש"י סוכה כא, א ד"ה מפני), והיא נעלמת מבני אדם כאילו היתה בתהום (פירוש הרמב"ם; מאירי).

[ז] **הַצִּיץ מְרִצָּה**. אם נזיר או מי שעושה פסח נטמאו בטומאת התהום, ולא נודע להם שנטמאו עד לאחר שהקריבו את קרבנותיהם [ואפילו נודע להם בין השחיטה לזריקה – תוס']

עיונים

על הרמב"ם שם. [אולם לדעת ראשונים אחרים, בלא ריצוי ציץ (רש"י יומא ז, א ד"ה בין בצבור; אף אם טומאה דחוייה בציבור וצריך ציץ לרצות עליה (ראה לעיל עיון 2), היינו רק לענין טומאת הקרבן, אבל טומאת הגוף נדחית גם עיין תוספות עז, א ד"ה דלא; ועיין עוד קובץ שיעורים, קס; משנת רבי אהרן קדשים סוגיות, ז, א].

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [185]

שְׁלֵם או רבו, שׁוֹרְפִין
אותו לְפָנֵי הַבֵּיָרָה מְעֵצִי

הַמְעַרְכָּה. נְטָמָא מְעוּטוּ, וְהַנּוֹתֵר, שׁוֹרְפִין
אותו בְּחֻצְרוֹתֵיהֶן או על גְּבוּלֵיהֶן מְעֵצִי עֲצָמָן.

ר' עובדיה מברטנורא

הכיר זה אדם בטומאה זו מעולם. ואם נודע לו בטומאה זו אחר שהקריב פסחו אין לריך לעשות פסח שני. וכן נזיר שנודע לו בטומאת התהום לאחר שהביא קרבנותיו אין לריך להביא קרבן טומאה. ולא אמרו טומאת התהום אלא בטומאת מת בלבד: (ח) לפני הבירה. כל המקדש כולו קרוי בירה. ושורפים אותו גם כדי לזייקן, שיזהרו שלא יצואו עוד לידי טומאה: מעצי המערכה. שלא לזייק את מי שאין לו עליס: נטמא מיעוטו. וכן נותר של פסח טהור:

ביאור

רעק"א, על פי הגמרא פא, ב], הציץ מרצה על הטומאה, ואין עושה הפסח צריך לעשות פסח שני, וכן הנזיר אינו צריך להביא קרבן נזיר טמא. שכן נאמרה הלכה למשה מסיני לגבי נזיר ועושה פסח שטומאת התהום הותרה להם (רע"ב; רש"י; ראה גמרא פא, ב) [5].
הלכה זו - להקל בטומאת התהום בנזיר ועושה פסח - לא נאמרה אלא בטומאת מת בלבד (רע"ב, פירוש הרמב"ם, על פי ברייתא בגמרא פ, ב).

משנה ח

[א] הקדמה: קרבן או חלקים ממנו שנטמאו טעונים שריפה (ראה ויקרא ז, יט). בדרך כלל יש לשורפם במקום שבו היו אמורים להיקרב או להיאכל, דהיינו קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים בעזרה, ובשר קדשים קלים בכל ירושלים (עיין גמרא כד, א, ורש"י שם ד"ה פסולי; עיין גם לעיל ג, ח). משנתנו מבארת היכן שורפים פסח שנטמא.

[ב] שׁוֹרְפִין אותו לְפָנֵי הַבֵּיָרָה. כל המקדש כולו קרוי בירה (רע"ב; רש"י).
פירושה של הרע"ב ורש"י למלה "בירה" הוא כשיטת ריש לקיש (בגמרא זבחים קד, ב). רבי יוחנן (שם) סובר שהכוונה למקום מיוחד בהר הבית הקרוי "בירה" (תוי"ט; ראה לעיל ג, ח, ביאור ד).

אף על פי שמעיקר הדין רשאים לשרוף את הפסח בכל ירושלים (שהרי הוא נאכל בכל העיר), תיקנו כאן חכמים תקנה מיוחדת לשרפו לפני הבירה כדי לבייש את בעליו. שמאחר

עיונים

כן בעליהם טהורים [הנזיר צריך להיות טהור בשעת הבאת קרבנותיו אפילו לאחר שנפטר מנזירותו (ראה נזיר מז, א, ותוספות שם ד"ה וחכ"א); ובעל הפסח שנטמא לא רק פוסל את עצמו מלאכול, אלא גם פוסל את הקרבן (ראה גמרא עה, ב)]. נמצא, שאף אם השלים הנזיר את נזירותו ועושה הפסח אינו נדחה לפסח שני, מכל מקום צריכים היו קרבנותיהם להיפסל מצד עצמם אם נטמאו בעליהם בטומאת התהום. על פסול זה נאמרה ההלכה שהציץ מרצה עליו, כיון שהפסול הוא בקרבנות עצמם ולא בכשרות הבעלים (על פי חידושי רבינו חיים הלוי הלכות ביאת מקדש ד, ה; חזון איש אבן העזר קלט, יג"ד; חידושי הגר"ז נזיר מז, א).

5. כפי שנתבאר קודם לכן במשנה (ראה ביאור ג), אין בכחו של הציץ לרצות אלא על טומאת הקרבן, ולא על טומאת גוף הבעלים. אלא שההלכה למשה מסיני כאן מלמדת שטומאת התהום אינה סותרת את ימי הנזירות (ראה נזיר ט, ב, וגמרא שם סג, א), ואינה מדחה את האדם לפסח שני, ונמצא אם כן שהנזיר ועושה הפסח ראויים להביא את קרבנותיהם, למרות טומאתם. דינים אלו נובעים מהיתר מיוחד של טומאת התהום, ואינם קשורים לריצויו של הציץ. ריצויו של הציץ מועיל לגבי הנקודה הבאה: מלבד מה שצריך האדם להיות טהור כדי שיהיה ראוי להשלים נזירותו ולהביא קרבן פסח, ישנו תנאי נוסף לגבי קרבנות אלו - שהם אינם כשרים אלא אם

המשנה מבארת דין שריפת קרבן פסח שנטמא [א]:

נְטָמָא הפסח כשהוא שְׁלָם או שנטמא רְבוּ, שוֹרְפִין אוֹתוֹ לְפָנֵי הַבִּירָה – לפני המקדש [ב], מְעַצֵּי הַמְעַרְכָּה של המזבח [ג].
נְטָמָא מְעוּטוֹ של הפסח, וְכֵן בשר הַנוֹתֵר מקרבן פסח טהור (שדינו בשריפה) [ד], שוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחִצְרוֹתֶיהֶן אוֹ עַל גְּגוֹתֶיהֶן שבירושלים מְעַצֵּי עֲצָמָן [ה].

ביאור

שנטמא כולו או רובו מסתבר שבעליו פשע בו (מאירי), ולפיכך הצריכוהו חכמים לשרפו בפני הכל כדי לביישו, ויזהר מכאן ולהבא שלא יבוא הפסח עוד לידי טומאה (רע"ב על פי הגמרא פא, ב).

[ג] מְעַצֵּי הַמְעַרְכָּה. מאחר שהצריכוהו חכמים לשרוף את הפסח לפני הבירה, התירו לו להשתמש לשם כך בעצים שהוקדשו לשמש כעצי המערכה של המזבח, ולא הטריחוהו להביא עצים משלו (תוספות); אדרבה, חיבוהו להשתמש דוקא בעצי המערכה, ואסרו עליו להשתמש בעצים שלו, כדי שלא לבייש את מי שאין לו עצים (רע"ב על פי הגמרא פב, א). טעם נוסף: מפני החשד. היינו, מכיון שהמשתמשים בעצי עצמם מחזירים לאחר השריפה את העצים הנותרים לביתם, עלול הרואה לחשדם שהם גונבים מעצי המערכה ונהנים מהם. לפיכך תיקנו חכמים שישתמשו כולם רק בעצי המערכה, ולא בעצי עצמם, וממילא לא יביא אף אחד את מותר העצים לביתו (תפא"י, על פי גמרא שם) [1].

אף על פי שעצי המערכה הם הקדש ואסורים בהנאה, מכל מקום מותר להשתמש בהם לשריפת קדשים שנפסלו, לפי שמתחילת הקדשם התנו עליהם בית דין שיהיו משמשים, במקרים מסויימים, גם לשם כך (תוספות; ראה גם רש"י פב, א ד"ה לידי תקלה).

[ד] וְהַנוֹתֵר. בשר הפסח שנותר לאחר זמן אכילתו, אפילו הוא טהור, טעון שריפה, שנאמר (שמות יב, י): "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וְהַנֹּתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ".

[ה] שוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחִצְרוֹתֶיהֶן אוֹ עַל גְּגוֹתֶיהֶן מְעַצֵּי עֲצָמָן. אם נטמא רק מיעוט הקרבן וכן בנותר אין כל כך פשיעה, ולפיכך לא הצריכוהו לשורפו לפני הבירה, אלא יכול לשורפו בחצרו או על גגו, כדין קדשים קלים הנשרפים בכל העיר (מאירי) [2]. מאחר שאין צריך לשורפו לפני הבירה, לא התירו לו להשתמש בעצי המערכה, אלא צריך הוא להשתמש בעצי עצמו (תוספות; אולם עיין רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ג, וקרית ספר שם; עיין גם מאירי) [3].

עיונים

1. נפקא מינה בין הטעם של "שלא לבייש את מי שאין לו" לטעם של "מפני החשד", היא כאשר הביא איתו השורף קנים וענפי דקל קשים שאינם ראויים למערכה, ובא לשרוף בהם לפני הבירה. לפי הטעם הראשון אסור לו להשתמש בהם, כדי שלא לבייש את מי שאין לו אפילו קנים וחריות, ואילו לפי הטעם השני מותר לו להשתמש בקנים שהביא מביתו, לפי שכשיחזירים לביתו לא יחשדוהו שגנב מעצי המערכה ליהנות מהם (גמרא פב, א; ראה רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ג).
 2. מדין המשנה ("שורפין... על גגותיהן") מוכח שהגגות נתקדשו בקדושת ירושלים ומותר לאכול בהם קדשים קלים, שהרי אין שורפין קדשים אלא במקום הראוי לאכילתם (ראה
- ביאור א). וכן סובר הרשב"א (שו"ת א, לד; עיין גם תוספות מכות יב, א, ד"ה אילן ומהרש"א). אמנם דעת רש"י (פה, ב, ד"ה גגין) ותוספות (שבועות יז, ב, ד"ה ואין שוחטים) שגגות ירושלים לא נתקדשו בקדושת ירושלים. ליישוב משנתנו לפי דעה זו, עיין מנחת חינוך שסב, ה; סדרי טהרות כלים נח, א"ב; ראה גם מלאכת שלמה כאן, וערוך השלחן העתיד, קדשים קפז, יג; עיין קהלות יעקב סא-סב. [לדיון נרחב בענין קדושת גגות ירושלים, עיין ירושלמי ז, יב; אור שמח הלכות בית הבחירה ו, ז; אוצר הספרי לרבי מנחם זעמבא, עמוד נט; שו"ת זרע אברהם (לופטביר) ח, כ].
3. הגמרא (פא, ב - פב, א) מקשה שיש מכאן לכאורה סתירה למשנה לעיל ג, ח, האומרת שמי

הַצִּיקְנִין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לְפָנֵי הַבֵּיָרָה בְּשֶׁבִיל
לְהַנּוֹת מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה.

[ט] הַפֶּסַח שֵׁיֶצֵא אוֹ שֶׁנִּטְמָא, יִשְׂרָף מִיָּד.
נִטְמָאוּ הַבְּעָלִים אוֹ שִׁמְתוּ,
תֵּעָבֵר צוֹרְתוֹ וְיִשְׂרָף בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר. רַבִּי יוֹחָנָן

[דף פב, א]

ר' עובדיה מברטנורא

הציקנין. העלרנין, לרי עין, שורפין אותו מיטוט שנטמא, והגותר מפסח טהור, לפני הצירה: (ט) הפסח שיצא. חוץ לחומה: ישרף מיד. צארצעה עשר ולא לריך לאשהויי עד הצוקר של ט"ו כדי שתעובר לורתו דהיינו שיצא לידי נותר. ומיהו ציוס טוב לא מני שריף ליה דאין שורפין קדשים ציוס טוב: נטמאו בעלים או שמתו. אין פסולו בגופו חלל מחמת דבר אחר: תעובר צורתו. ימתין עד שיצא לידי נותר, ואחר כך ישרפנו:

ביאור

[1] הַצִּיקְנִין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לְפָנֵי הַבֵּיָרָה, בְּשֶׁבִיל לְהַנּוֹת מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. גם במקרה זה התנו בית דין שיהא מותר לציקנין להשתמש בעצי המערכה, שמא מתוך צרות עינים ימנעו מלשרוף את הפסח, ויבואו לידי איסור אכילת קדשים פסולים (תוספות)^[4].

משנה ט

[א] הַפֶּסַח שֵׁיֶצֵא. בשר קרבן פסח שיצא ביום ארבעה עשר בניסן (קודם זמן אכילתו) מחוץ לחומת ירושלים, ונפסל בכך משום "יוצא" (רע"ב; רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ג)^[1]. קדשים שיצאו מחוץ למחיצתם (קדשי קדשים מחוץ לעזרה; ובשר קדשים קלים מחוץ לירושלים) נפסלים ונאסרים באכילה (ראה מקור לדין זה להלן משנה יב ביאור א). כל פסולי קדשים, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים, טעונים שריפה. דין זה הוא הלכה למשה מסיני (מסקנת הגמרא פב, ב).

עיונים

חייבוהו להשתמש דוקא בעצי המערכה ולא בעצים שלו, כדי שלא לבייש את מי שאין לו עצים, או מפני החשד - ראה ביאור ג; (ב) לצרי עין, שמא לא ישרפו את הפסח ויבואו לאכול קדשים פסולים; (ג) לאכסנאי, לפי שאין לו עצים ולא הטריחוהו לחזר אחריהם (ראה עיון 3).

1. אולם הרמב"ם בפירושו כאן מפרש שהפסח יצא מהבית שנאכל בו, בניגוד למה שנאמר (שמות יב, מו): "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה". והקשו המפרשים על דבריו, שהרי איסור הוצאת הפסח מן הבית חל רק בליל חמשה עשר בניסן, בזמן אכילתו (ראה רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, א), ואילו משנתנו עוסקת לכאורה בפסול שאירע לפני כניסת החג, בארבעה עשר בניסן, בזמן שמתר לשרוף בשר קודש שנפסל [ראה להלן] (תוי"ט; מלאכת שלמה; ליישובים שונים בדעת הרמב"ם, ראה חידושי הגר"ח על הש"ס לו, בענין יוצא בקרבן פסח [מהגרי"ז]; שו"ת חזון נחום קלג; דבר שמואל).

שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה, ומבואר שם בהמשך המשנה ששיעור הבשר שצריך לחזור בשבילו לירושלים הוא כזית או כביצה, הרי שגם קרבן שנפסל מיעוטו נשרף בעצי המערכה! ומתרת הגמרא, שבמשנה שם מדובר באכסנאי, דהיינו באורח המתאכסן אצל אדם אחר, שאין לו עצים משלו, ולפיכך התירו לו לכתחילה לשרוף קרבן שנפסל מיעוטו בעצי המערכה [גם במקרה זה התנו בית דין שיהא מותר לאכסנאי להשתמש בעצי המערכה - תוספות], ואילו כאן מדובר בעל הבית הדר בירושלים שמן הסתם יש לו עצים משלו, ולא התירו לו לשרוף קרבן שנפסל מיעוטו בעצי המערכה (תפא"י; ראה לעיל ג, ח, ביאור ה).

4. נמצא, שבשלשה מקרים התירו חכמים להשתמש בעצי המערכה: (א) כשכל הפסח או רובו נטמא, שמאחר שהצריכוהו לשורפו לפני הבירה לא הטריחוהו להביא עצים משלו [ואדרבה,

הצִיָּקְנִין – צרי העין (הקמצנים) היו **שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ** (את הפסח שנטמא מיעוטו ואת הנותר) **לְפָנֵי הַבִּיָּרָה** – לפני המקדש, **בְּשִׁבִיל לְהַנּוֹת מְעַצֵּי הַמַּעֲרָכָה** ולא להשתמש בעצים שלהם [1].

מושג ט

המשנה דנה בזמן שריפתו של בשר קרבן פסח שנטמא או שנפסל:
הַפֶּסַח שֵׁיִצָּא חוץ לירושלים ונפסל בכך [א], **או שֵׁנִטְמָא** בארבעה עשר בניסן, **יִשְׂרָף מִיָּד**, דהיינו בארבעה עשר [ב]. אבל אם **נִטְמָאוּ הַבְּעָלִים** של הפסח או **שְׁמֵתוֹ**, שאין הפסול בגוף הקרבן [ג], **תֵּעָבֵר** (תְּשׁוּנָה) **צוֹרְתוֹ**, כלומר, יִשְׁהָה הַבֶּשֶׂר עד הבוקר, ויבוא בכך לידי פסול "נותר", **וְיִשְׂרָף בְּשֵׁשָׁה עָשָׂר** [ד]. **רַבִּי יוֹחָנָן**

ביאור

[ב] **יִשְׂרָף מִיָּד**. היינו, אין צריך להשהות את בשר הפסח עד הבוקר של ט"ו בניסן כדי ש"תעובר צורתו", כלומר, שיבוא לידי פסול "נותר" (ראה להלן ביאור ד), כמו במקרה הבא במשנה (רע"ב; עיין רש"י; ועיין מלאכת שלמה). אלא ניתן לשרפו מיד, בארבעה עשר בניסן. ומאחר שמותר לשרפו מיד, מצוה מן המובחר לעשות כן, משום "זריזין מקדימין למצוות" (ראה מנחת חינוך קמב, ג).

אילו היה צריך להשהות את הבשר עד שתעובר צורתו (דהיינו עד הבוקר של חמשה עשר, שהוא יום טוב), היתה שריפתו נדחית עד לששה עשר בניסן, לפי שאין שורפים קדשים פסולים ביום טוב [ראה במשנה הבאה] (רע"ב; רש"י).

[ג] **נִטְמָאוּ הַבְּעָלִים או שְׁמֵתוֹ**. במקרים אלו, אין פסולו של הפסח מחמת עצמו, אלא מחמת דבר אחר, שאין לו אוכלים (רע"ב; רש"י; ראה להלן ביאור ד).

[ד] **תֵּעָבֵר צוֹרְתוֹ, וְיִשְׂרָף בְּשֵׁשָׁה עָשָׂר**. אם נטמאו הבעלים או שמתו יש להשהות את הבשר עד הבוקר, שבכך הוא בא לידי פסול "נותר", ולאחר מכן ישרפו (רע"ב). ומאחר שאסור לשרפו בט"ו בניסן שהוא יום טוב, נדחית שריפתו עד ט"ז בניסן (תפא"י; ראה לעיל ביאור ב).

הכלל לגבי שריפת קדשים פסולים הוא: "כל שפסולו בגופו ישרף מיד, [וכל שפסולו] בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה" (ראה בגמרא פב, ב). כלומר, כל קרבן שנפסל מחמת עצמו (כגון שנטמא או שיצא) ישרף מיד. אבל אם נפסל מחמת דבר אחר (כגון שנשפך דמו, או שנפסל מחמת בעליו) אין לשרפו מיד, אלא ימתין עד שיבוא לידי פסול "נותר". [שמכיון שאין פסולו חמור, אין שורפים אותו בבזיון, אלא משהים אותו עד שיעשה נותר, שפסולו בגופו (ראה רש"י עג, ב ד"ה תעובר צורתו)]. לפיכך, פסח שיצא או שנטמא ישרף מיד, שהרי פסולו בגופו. אבל אם נטמאו בעליו או שמתו ישהנו עד שתעובר צורתו, לפי שפסולו מחמת דבר אחר.

פירשנו את הביטוי "תעובר צורתו" שיש להשהות את הבשר עד שיבוא לידי פסול נותר, על פי הרע"ב, וכעין זה פירש רש"י (לד, א, ד"ה ותעובר; עג, ב, ד"ה תעובר). [רש"י (מנחות ה, א, ד"ה תעובר) מפרש שהשהיית בשר הקרבן עד שיעשה נותר קרויה "עיבור צורה", משום שמראיתו של הבשר משתנה במשך זמן זה לפי שהוא מאבד את לחלוחיתו]. לפי הגדרה זו, משך הזמן הדרוש לקרבן לשם "עיבור צורתו" תלוי בסוג הקרבן, כי ישנם קרבנות, כמו פסח, הנעשים "נותר" לאחר לילה אחד (ראה שמות יב, י), ויש שאינם נעשים נותר עד לאחר שיעבור היום שלמחרת ההקרבה. אולם עיין תוספות (טו, א, ד"ה ולד טומאה) המסתפקים שמא אין צריך להמתין עד שיהא בבשר פסול "נותר", אלא די בלינת לילה אחד, אפילו כשאינו נעשה "נותר" על ידי כך, כגון בקרבן שזמן אכילתו הוא גם למחרת.

הגדרה אחרת לביטוי "עיבור צורה" מובאת ברמב"ם בפירושו כאן וברבינו חננאל לד, ב, רעג, ב. לדבריהם, כוונת ביטוי זה היא שיש להשהות את הקרבן זמן רב עד שיתעפש ויתקלקל ולא יהיה ראוי

בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֵר, אִם זֶה יִשְׂרָף מִיָּד, לְפִי שְׂאִין
לוֹ אוֹכְלִין.

[י] הַעֲצָמוֹת, וְהַגִּידִין, וְהַנּוֹתֵר, יִשְׂרָפוּ [דף פג, א]

ר' עובדיה מברטנורא

אף זה ישרף מיד. רבי יוחנן בן ברוקה לא פליג אהתנא קמא אלא כשנטמאו הצעלים או מתו קודם זריקת הדם ולא איחזי בשר צאכילה והוא ליה כפסולו בגופו. ואין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה: (י) העצמות. שאינו יכול לשצרב מפני שנאסרה שצירת טלס, ונותר בהן מוח וטעון שריפה: והגידין. שהן אסורין צאכילה ואין חייבין עליהן מן התורה, כגון שומנו של גיד הנשה שהוא מותר אלא שישאל קדושים נהגו בו איסור. אי נמי, הגיד החילון הסמוך לזכר שהוא אסור ואין חייבין עליו, ומן התורה הוא נותר, ולאכלו אי אפשר דרצנן אסרוהו: והנותר. בשר פסח שנתעללו צאכילתו ונתותר:

ביאור

עוד לאכילה כלל^[2] [הרמב"ם אינו גורס במשנתנו "וישרף בששה עשר", אלא "ויצא לבית השריפה". וכן הגירסא בירושלמי כאן. ראה שנויי נוסחאות ודקדוקי סופרים]. לדיון נוסף בענין זה, עיין מקדש דוד יז, ד.

[ה] אִם זֶה יִשְׂרָף מִיָּד, לְפִי שְׂאִין לוֹ אוֹכְלִין. רבי יוחנן בן ברוקה חולק וסובר שאף פסח שנטמאו בעליו או שמתו ישרף מיד בארבעה עשר, ואין משהים אותו עד שתעובר צורתו. שמאחר שאינו ראוי להיאכל, הרי זה כפסול בגוף הפסח (מאירי).

רבי יוחנן בן ברוקה לא נחלק על תנא קמא אלא במקרה שנטמאו הבעלים או מתו לפני זריקת הדם, שלא היה הבשר ראוי לאכילה בשעת הזריקה; שלדעת תנא קמא הבשר טעון עיבור צורה, מאחר שהפסול בא מחמת דבר אחר, ואילו רבי יוחנן בן ברוקה סובר שישירף מיד, מאחר שנחשב כפסולו בגופו. אבל אם נטמאו הבעלים או מתו לאחר זריקת הדם, שהיה הבשר ראוי לאכילה, הכל מודים שזה נחשב כפסולו מחמת דבר אחר, וטעון עיבור צורה (רע"ב ופירוש הרמב"ם, על פי גמרא פב, ב; וראה שם לדעה חולקת).

משנה ז

[א] הקדמה: איסור נותר. מצווה לאכול את בשר קרבן הפסח בליל ט"ו בניסן, ואסור להותיר ממנו עד הבוקר, שנאמר (שמות יב, ח והלאה): "וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה... וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר" (ראה עוד להלן עיון 5). אם עברו והותירו מבשר הפסח, אסור לאוכלו ומצווה לשורפו, שנאמר (שם): "וְהִנָּתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרָפוּ". רק את חלקי הקרבן הראויים לאכילה אסור להותיר, ואם נותרו מצווה לשורפם. חלקים שאינם ראויים לאכילה – בין מחמת עצמם (כגון עצמות וסחוסים קשים) ובין מחמת איסור (כגון גיד הנשה) – אין מצווה לאוכלם ואין איסור להותיר מהם, וממילא אין גם מצווה לשורפם אלא יכולים לזרקם (גמרא פג, א-פג, ב; וראה רש"י פג, א ד"ה נישדינהו). [דין "נותר" שייך גם ב"אימורי" הקרבים על גבי המזבח, אם לא העלו למזבח בזמנם, הרי הם נפסלים בלינה וחייבים לשורפם. משנתנו עוסקת בדין "נותר" שבבשר הנאכל].

[ב] הַעֲצָמוֹת. כאמור, איסור "נותר" נוהג בחלקי הקרבן הראויים לאכילה, (כגון בשר הקרבן). מוח העצמות ראוי אף הוא לאכילה, ודין "נותר" נוהג בו. אך מאחר שאסור לשבור

עיונים

2. נראה שדעה זו סוברת שאין די בהשחיית הבשר עד סוף זמן אכילתו כדי שיפסל ב"נותר", משום שאין פסול נותר חל על בשר שכבר נפסל, אלא רק על בשר הראוי לאכילה. לדיון בענין ז.

זו, עיין צל"ח ריש כה, א; מנחת חינוך קמב, ג; שו"ת אחיעזר ב, כו, ה; חזון איש או"ח קכד הערות לדף פב, א; קהלות יעקב כריתות, ז.

בְּן בְּרוּקָה אוֹמֵר: אֵף זֶה (היינו, פסח שנטמאו בעליו או שמתו) יִשְׂרָף מִיָּד
בארבעה עשר, לְפִי שְׂאִין לוֹ אוֹכְלִין [ה].

מושנה י

כבר התבאר לעיל (משנה ח), שבשר קרבן פסח שנותר לאחר זמן
אכילתו, מצוה לשורפו. המשנה מבארת את זמן שריפת ה"נותר" [א].

הַעֲצֻמוֹת של קרבן פסח, שיש בהן מוח הראוי לאכילה, אלא שאסור לשוברם על
מנת להוציאו ולאוכלו [ב], **וְהַגִּידִין** של קרבן הפסח שאסור לאוכלם מדרבנן [ג],
וְהַנּוֹתֵר מבשר הפסח שנתעצלו באכילתו [ד], **יִשְׂרְפוּ בְשֵׁשׁ עֶשֶׂר** בניסן, שהוא

ביאור

את עצמות הפסח (ראה להלן משנה יא) ואי אפשר להוציא את המוח כדי לאוכלו, הוא
נעשה תמיד נותר, וחייבים לשורפו (רע"ב; רש"י פג, א) [1].
ואף על פי שהעצמות עצמן אינן ראויות לאכילה, ואינן נעשות נותר, מכל מקום כיון שאי
אפשר לחלץ מהעצמות את המוח על מנת לשורפו לבדו (משום שאיסור שבירת עצמות
הפסח נוהג גם לאחר שנעשו נותר), בהכרח שחייבים לשרוף גם את העצמות כדי לשרוף
את המוח שבהן. ועוד, שמאחר שהעצמות משמשות כבסיס למוח שבתוכן, הרי הן טפלות
לו, ודינן (מדרבנן) כמותו, וחייבות גם הן בשריפה (תוס' רעק"א על פי הגמרא פג, א; וראה
רמב"ם הלכות קרבן פסח י, ב; פסולי המוקדשין יט, ט) [2].

[ג] **וְהַגִּידִין**. כלומר גידי הבהמה הראויים לאכילה והמותרים מן התורה, אך מדרבנן אסור
לאוכלם, כגון השומן שעוטף את גיד הנשה, וגיד הנשה החיצון, שהוא גיד קצר הנמצא בחלקו
החיצוני של ירך הבהמה, ואינו בכלל "גיד הנשה" האסור מן התורה (רע"ב, מגמרא פג, ב).
מאחר שגידי אלו ראויים לאכילה, ומותר מן התורה לאוכלם, כשעבר זמן אכילתם
הרי הם "נותר". וכיון שמדרבנן אסור לאוכלם, הם נעשים תמיד "נותר", וחייבים לשורפם
(רע"ב) [3]. [אולם גידי קשים שבבהמה שאינם ראויים לאכילה (כגון גידי הצוואר שהם
קשים כעץ), וגיד הנשה הפנימי, שאסור מן התורה לאוכלו, אין מצוה באכילתם, ולכן אין
איסור "נותר" נוהג בהם; ראה לעיל ביאור א [4].

[ד] **וְהַנּוֹתֵר**. בשר קרבן הפסח שהתעצלו באכילתו עד שעבר הזמן הראוי לכך, והרי הוא

עיונים

שכבר שימשו בסיס לנותר, והתחייבו בשריפה
כמותו (תוס' רעק"א; וראה גם כסף משנה
הלכות פסולי המוקדשין יט, ט; משנה למלך
הלכות קרבן פסח י, ב).

3. ואף על פי שמן התורה מצוה לאכול חלקים
אלו ואסור להותירם, יש כח ביד חכמים לעקור
דבר מן התורה בשב ואל תעשה (ראה יבמות צ,
א). וכיון שעקרו מהם חכמים את מצוות אכילת
הפסח, המותירם אינו עובר על איסור "לא
תותירו מִמֶנּוּ", שכן הוא אנוס בתקנת חכמים.
אולם את עצם שם "נותר" שחל מן התורה על
חלקים אלו לענין מצוות השריפה לא עקרו
חכמים, ולכן מצוה לשורפם (מנחת חינוך ח, ב;
וראה גם שערי יושר א, י ד"ה וכן נראה).

4. אף על פי שאכילת בשר הפסח היא מצוות
עשה, ובדרך כלל "עשה דוחה לא תעשה", אין

1. אף על פי שבדרך כלל אין המוח נאכל משום
שאסור לשבור את העצם, מכל מקום הוא נחשב
ראוי לאכילה וחל עליו איסור נותר, שהרי
אם נשברו העצמות מעצמן חובה לאכול את
המות. ועוד, משום שמן התורה מותר לנקב
את העצמות על ידי שריפת חור בעצם (ראה
גמרא פד, ב), ולהוציא את המוח באופן זה, ורק
מדרבנן אסור לעשות כן (מנחם משיב נפש).

2. הנפקא מינה בין הטעמים היא במקרה
שעבר ושבר את עצמות הפסח, או בפסח הקרב
בטומאה (ראה לעיל משנה ד), שאיסור שבירת
עצם אינו נוהג בו (ראה להלן משנה יא); לטעם
הראשון, במקרים אלו אכן אין חובה לשרוף את
העצמות עצמן, ויכול לחלוץ את המוח ולזרוק
את העצמות. ולטעם השני, חובה לשרוף את
העצמות - אפילו אם חלץ מהם את המוח - כיון

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [191]

בְּשֵׁשֶׁת עָשָׂר. חָל שֵׁשֶׁה עָשָׂר לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת,
 יִשְׁרְפוּ בְּשֶׁבַע עָשָׂר, לְפִי שְׂאִינָן דּוֹחִין לֹא אֶת
 הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב.

[יא] כָּל הַנֶּאֱכָל בְּשׂוֹר הַגָּדוֹל, יֵאָכֵל בְּגֵדֵי הָרֶגֶל,

[דף פד, א]

ר' עובדיה מברטנורא

בששה עשר. שהוא חולו של מועד. אף על פי שנפסל צבוקר ראשון חזן ראשי לשורפו ביום טוב, דשריפת קדשים עשה, ויום טוב עשה ולא תעשה, וחזן עשה דוחה את ל"ט ועשה: (יא) כל הנאכל בשור הגדול. שכבר הוקשה כל העתיד להקשות זו:

ביאור

"נותר", חייבים לשורפו.

[גם העצמות והגידים שהזכירה המשנה נשרפים מפני שהם בכלל "נותר". המשנה כתבה אותם בנפרד כיון שמתחילתם הם עומדים לשריפה, שהרי אינם עומדים לאכילה, ובוודאי ישתירו. מה שאין כן שאר בשר הפסח עומד לאכילה, וחובה להשתדל באכילתו ולא להותיר ממנו ("לא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בֶּקָר"), ורק אם התעצלו באכילתו, חייבים לשרוף את הנותר (רש"י פג, א ד"ה דאית בהו).]

[ה] יִשְׁרְפוּ בְּשֵׁשֶׁת עָשָׂר. כלומר שריפת ה"נותר" תעשה בששה עשר בניסן, שהוא חול המועד, ולא בט"ו בניסן שהוא יום טוב ראשון של פסח, אף על פי שהם כבר נפסלו בבוקרו של יום זה (רע"ב, רש"י^[5]), כיון ששריפת הנותר היא מלאכה האסורה ביום טוב^[6].

שריפת ה"נותר" היא מצוות עשה, שנאמר (שמות יב, י): "וַיִּהְיֶה הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשְׂרְפוּ אֹתוֹ". עשיית מלאכה ביום טוב יש בה איסור "לא תעשה" – "כָּל מְלָאכָה עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (ויקרא כג, ז), וגם איסור "עשה" – "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבְּתוֹן" (שם, לט). לפיכך אין בכחה של מצוות שריפת ה"נותר" לדחות את מצוות הלא תעשה ועשה של עשיית מלאכה ביום טוב,

עיונים

אולם גם לדעת רבי אלעזר בן עזריה מצוות שריפת הנותר מתחילה רק מהבוקר, כלשון הפסוק: "וַיִּהְיֶה הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשְׂרְפוּ" (רשב"ם שם, ד"ה רבי אלעזר בן עזריה). וראה עוד ליקוטי הלכות (בזבח תודה, זבחים סוף פרק ה); אור שמח הלכות חמץ מצה ו, א. 6. לדעת רש"י (ביצה כז, ב ד"ה חלה), האיסור לבער קדשים פסולים ביום טוב הוא משום שהתורה החשיבה את ביעורם במה שציוותה לשורפם, ולפיכך ביעורם נחשב מלאכה האסורה ביום טוב. אולם ראשונים אחרים סוברים שהאיסור הוא משום מלאכת הבערה, האסורה ביום טוב כשאין בה צורך כלל, ואף הבערה זו אין בה צורך היום אלא צורך מצוות שריפת הקדשים (ראה תוספות ביצה שם, ד"ה ועל; רשב"א ורא"ש ביצה יב, א; לדיון בשיטת רש"י עיין רמב"ן, שבת כג, ב; לחם משנה הלכות יום טוב ג, ה; שער המלך הלכות יום טוב א, ד, ד"ה עוד [ב]; שו"ת עונג יום טוב כז).

בכחה של מצות אכילת הפסח לדחות את איסור אכילת גיד הנשה. שכן מצות אכילת בשר הפסח הצטוונו בה עוד לפני מתן תורה, והכלל לפיו "עשה דוחה לא תעשה" נאמר רק על מצוות שהצטוונו בהם ממתן תורה (שאגת אריה, צו). ויש מפרשים שכלל זה לא נאמר על איסורי אכילה, שלא מצאנו בשום מקום שמצוות עשה של אכילה תדחה לא תעשה לאכול דבר האסור והטמא (אור שמח חמץ ומצה ו, ז; וראה תפא"ר).

5. הרע"ב מפרש שהבשר נפסל ונעשה "נותר" בבוקרו של יום ט"ו בניסן. בפשטות, דבריו אמורים לשיטת רבי עקיבא הסובר שזמן אכילת הפסח (מן התורה) הוא עד הבוקר (וכן הלכה, ראה רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, טו), ורק אז חל על הבשר שלא נאכל שם "נותר". אבל לדעת רבי אלעזר בן עזריה הסובר שזמן אכילת הפסח הוא עד חצות ליל ט"ו בניסן, כבר מאותה שעה חל על הבשר שם "נותר" (ראה להלן י, ט, וברע"ב שם; ובגמרא קכ, ב).

חול המועד. ואף על פי שנפסלו כבר בבוקר חמשה עשר בניסן, אסור לשורפם ביום טוב, אלא יש להמתין עד חול המועד [ה]. ואם **חַל שֵׁשָׁה עֶשֶׂר לְהִיּוֹת בְּשַׁבַּת, יִשְׂרְפוּ בְּשַׁבְּעָה עֶשֶׂר בְּנִיסָן, לְפִי שְׂאִינָן דּוּחִין** – שאין מצות שריפתם דוחה **לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב** [1].

משנה יא

כאשר בני חבורה נמנים על קרבן פסח, צריך כל אחד מהם להימנות לכל הפחות על כזית בשר (ראה להלן ח, ג). המשנה מלמדת אילו חלקים מהקרבן נחשבים "בשר" ואפשר להימנות עליהם, ואילו אינם נחשבים "בשר", ואינם נכללים בחשבון הבשר הנצרך:

כָּל חֶלֶק מֵהַבְּהֵמָה הַנְּאָכָל – הראוי לאכילה **בְּשׁוֹר הַגְּדוֹל**, שכבר התקשה בו כל מה שעתידי להתקשות, **יֵאָכֵל בְּגֵדֵי הָרֶךְ** – נחשב ראוי לאכילה בקרבן פסח הבא מגדי רך בן שמונה ימים, ואפשר להימנות עליו. אבל מה שאינו נאכל בשור הגדול אין נמנים עליו בקרבן פסח, אף על פי שעכשיו הוא רך וראוי לאכילה [א].

ביאור

שכן אין "עשה" דוחה "לא תעשה ועשה". לכן ממתנינים מלשורפו עד יום ששה עשר בניסן, שהוא חול המועד המותר במלאכה (רע"ב, על פי הגמרא פד, א; וראה שם טעמים נוספים).

[1] **לְפִי שְׂאִינָן דּוּחִין לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב**. כאמור לעיל (ביאור ה) מצוות שריפת ה"נותר" אינה דוחה את איסור המלאכה ביום טוב, ולכן שורפים אותו בששה עשר בניסן שהוא חול המועד. המשנה כעת מוסיפה, שאם ששה עשר בניסן הוא שבת (כלומר שיום טוב ראשון של פסח חל ביום שישי)^[7], אין שריפת ה"נותר" דוחה לא את השבת ולא את היום טוב, וממתנינים מלשורפו עד יום ראשון, שהוא היום השני של חול המועד.

[בדין זה שאין שריפת ה"נותר" דוחה את השבת אין כל חידוש. שהרי שבת חמורה יותר מיום טוב, וחיובים מיתה על חילולה, ופשוט שכשם שאין מצוות השריפה דוחה יום טוב, היא אינה דוחה את השבת (ראה רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין יט, ה). חידוש המשנה הוא שאפילו במקרה שיום ששה עשר בניסן הוא שבת, לא שורפים את הנותר ביום טוב שקודם השבת, אף על פי שמחמת כך תדחה מצוות שריפת הנותר עד יום ראשון (רש"ש; וראה עוד תוי"ט).]

משנה יא

[א] **כָּל הַנְּאָכָל בְּשׁוֹר הַגְּדוֹל יֵאָכֵל בְּגֵדֵי הָרֶךְ**. כלומר, חלקי הבהמה שראויים לאכילה גם בשור גדול, יוצאים בהם ידי חובת אכילת בשר הפסח שבא מגדי קטן. אולם החלקים שבשור גדול מתקשים עד שכלל אי אפשר לאוכלם, לא יוצאים בהם ידי חובת אכילת הפסח

עיונים

7. לפי חשבון הלוח הנהוג בימינו אין ששה עשר בניסן יכול לחול בשבת, שכן היום הראשון של פסח אינו יכול לחול ביום שישי ("לא בד"ו פסח"). אך משנתנו עוסקת בזמן שקדשו את החדשים על פי ראיית הלבנה ולא על פי חשבון קבוע, וממילא יכול היה הפסח לחול בכל יום בשבוע. ואכן, הראשונים נחלקו לענין הכלל "לא אד"ו ראש" – וכן לענין

כללים אחרים הנוהגים בזמננו בלוח הקבוע על פי החשבון – אם היו נוהגים גם בזמן שראש חודש היה נקבע על פי ראיית הלבנה של העדים, ועל פי קביעות העיבור של בית דין. רק שהיתה העדפה לנהוג על פי כללים אלו, ונטו מהם רק לעת הצורך. ראה רבינו חננאל, רש"י ותוספות נח, ב; וראה באריכות במרגליות היס אזו.

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [193]

וְרֵאשֵׁי כִנְפֵי וְהִסְחוּסִים. הַשׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם
בְּפֶסַח הַטְּהוֹר, הֵרִי זֶה לֹקֵה אֲרֻבָּעִים. אֲבָל
הַמּוֹתֵיר בְּטְהוֹר וְהַשׁוֹבֵר בְּטָמֵא, אֵינוֹ לֹקֵה
אֶת הָאֲרֻבָּעִים.

ר' עובדיה מברטנורא

יאכל בגדי הרך. רחוי לאכילה בפסח בן שמונה ימים. אבל מה שאין נאכל בשור הגדול אין נמנין עליו בפסח אף על פי שעכשיו הוא רך, הואיל וסופו להקשות: וראשי כנפים והסחוסים. הכי קאמר, ומהו הנאכל בשור הגדול, ראשי כנפים, הסחוס שקורין טנרוס בלע"ז, שצראש כף הכתף ושאר סחוסים כגון תנוך האזן וסחוס החזה והללעות הקטנות שצסוף השדרה, הואיל ושור הגדול נאכלים על ידי שליטה, יאכלו בגדי הרך ללי: אבל המותיר בטהור בוי. דכתיב (שמות יב) לא תותירו ממנו עד צוקר והנותר ממנו עד צוקר צאש תשרופו, צא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה, לומר אם עצרת על לאו, קיים עשה שבו ואיך לוקה. אי נמי, דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה. אין לוקין עליו: והשובר בטמא בוי. דכתיב (סס) ועלם לא תשצרו צו, בכשר מזהר על שצירת עלם ואינו מזהר על שצירת עלם בפסול:

ביאור

ולכן אי אפשר להימנות עליהם, אף על פי שעכשיו הם רכים, כיון שסופם להתקשות (רע"ב; רש"י). [גדי כבשים וגדי עזים כשרים לקרבן פסח משמונה ימים לאחר הלידה (ראה ויקרא כב, כז) עד שהם בני שנה (ראה שמות יב, ה). השלד של גדי בן שמונה ימים עשוי ברובו מסחוס המתקשה לאחר זמן ונעשה עצם, ונמצא שיש בו חלקים רבים הראויים כעת לאכילה אולם סופם להתקשות.]

המקור לדין זה הוא מה שנאמר לענין קרבן פסח (שמות יב, ח): "וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשָׂר", שמשמעותו שהמצוה היא לאכול דווקא חלקים שנחשבים "בשר", והאוכל חלק מהפסח שאינו נחשב "בשר", אינו יוצא ידי חובתו (ירושלמי ז, יא, הובא בתוספות פד, א ד"ה הא הדר ביה). משום כך המצוה להמנות על קרבן פסח לפני שחיטתו (ראה לעיל ה, ג) צריכה להיות על חלק הקרבן שבו יוצאים ידי חובת האכילה, וצריך להמנות לפי חשבון האנשים האוכלים ("אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ"). כלומר שיהיה לכל אחד מהם לפחות כזית מבשר הקרבן (משנה להלן ח, ג; וראה מהר"י קורקוס קרבן פסח ב, יד). משנתנו מלמדת שאותם חלקי הבהמה שבשור גדול מתקשים עד שאינם ראויים כלל לאכילה, אינם נחשבים ל"בשר", אפילו בגדי רך שבו חלקים אלו עדיין ראויים לאכילה, ולא יוצאים בהם ידי חובת אכילת הפסח, ואין נמנים עליהם^[1].

לדעת הרמב"ם (הלכות קרבן פסח י, ט) עוסקת משנתנו באיסור שבירת עצם בקרבן פסח, ומלמדת שהחלקים שבשור גדול מתקשים ואינם ראויים לאכילה, אינם נחשבים בשר אלא נחשבים עצמות. לפיכך אסור לאוכלם, שכן באכילתם הוא "שוברם" ועובר על איסור "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בו" (שמות יב, מו)^[2].

עיונים

1. "איל" או "עז" היינו אומרים שאפשר להימנות על חלקים הנאכלים בהם על ידי שליטה, ולפיכך נקטה המשנה "שור" (צל"ח, אולם עיין מאירי ותוספות פד, א ד"ה הואיל).

2. אולם נראה שרש"י והרע"ב סוברים שאף שחלקים אלו אינם נחשבים "בשר", אך הם גם לא נחשבים כעצם לעבור עליהם על איסור שבירת עצם, ומותר לאוכלם (אגלי טל קוצר לב, ז). ועיין מאירי המפרש שמשנתנו עוסקת גם

1. מדברי הרע"ב "הואיל וסופו להקשות" משמע שגם בגדי, סופם של חלקים אלו להתקשות, וכך משמע גם מדברי רש"י. וקשה: מדוע אם כן נקטה המשנה "כל הנאכל בשור הגדול" (שאינו כשר לקרבן פסח) ולא "כל הנאכל באיל" או "כל הנאכל בעז"? ויש לומר, שחלקים מסויימים ראויים לאכילה באיל ובעז על ידי שליטה (בשול מרובה), ואילו בשור הגדול הם קשים כל כך עד שאינם נאכלים כלל. ואילו היתה המשנה נוקטת

ונמנים על ראשי כנפים – סחוסים שבראש עצם הכתף, ועל שאר הסחוסים שבו, כגון, תנוך האוזן, וסחוסי החזה והצלעות הקטנות שסוף השדרה, שאף הם נאכלים בשור גדול על ידי בשול מרובה[ב].

המשנה עוברת לבאר את איסור שבירת עצם בקרבן פסח:

השׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטְּהוֹר – בקרבן פסח הקרב בטהרה, הרי זה לוקה ארבעים מלקות, משום הלאו "ועצם לא תשברו בו" (שמות יב, מו) [ג]. אבל המותר מהבשר עד הבוקר בפסח הטהור, ועבר בכך על הלאו "לא תותירו ממנו עד בקר" (שמות יב, י) [ד], והשׁוֹבֵר עצם בפסח הטמא, אינו לוקה את הארבעים [ה].

ביאור

[ב] וראשי כנפים והסחוסים. "ראשי כנפים" הם הסחוסים שבראש עצם הכתף. ה"סחוסים" הם שאר הסחוסים שבבהמה, כגון תנוך האוזן, סחוסי החזה, והצלעות הקטנות שבסוף השדרה (רע"ב; רש"י; לביאור נוסף ראה פירוש הרמב"ם ותוי"ט) ("ראשי כנפים" אף הם מין "סחוס", אלא שהואיל וסחוסים אלו שבראשי הכנפיים היו ידועים בשם מיוחד, פירטם התנא בשם (תוי"ט)). המשנה כאן מפרשת שדבריה הקודמים "כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך", אמורים גם לענין ראשי הכנפיים והסחוסים, שאף על פי שהם ראויים לאכילה בשור גדול רק על ידי שליפה (בשול מרובה), מכל מקום הם נחשבים "בשר" לצאת בהם ידי חובת אכילת הפסח, ולפיכך נאכלים הם בגדי הרך בצליה [כדין קרבן פסח] (רע"ב על פי הגמרא פד, א). ואף שבשור גדול הם אינם ראויים לאכילה בצליה, מכל מקום כיון שישנה אפשרות לאוכלם גם בשור גדול (בשליקה), הם נחשבים "בשר", ולכן יוצאים בהם ידי חובת הפסח בגדי קטן בצליה (רע"ב; מאירי).

[ג] השׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בַּפֶּסַח הַטְּהוֹר, הרי זה לוקה ארבעים. אסור מן התורה לשבור את עצמות קרבן הפסח שבא בכשרות וטהרה, שנאמר (שמות יב, מו): "ועצם לא תשברו בו". השׁוֹבֵר את העצם חייב מלקות, משום שעבר על לאו זה. [אולם השׁוֹבֵר עצם מקרבן פסח טמא אינו לוקה, כמבואר בהמשך המשנה].

איסור השבירה נאמר רק על עצמות שיש עליהם כזית בשר, או שיש בהם מוח הראוי לאכילה (רמב"ם הלכות קרבן פסח י, ג; וראה להלן משנה יב). זמן האיסור אינו מוגבל, לפיכך בין השׁוֹבֵר עצם מעצמות הפסח ביום י"ד בניסן, ובין השׁוֹבֵרו בליל ט"ו, ובין השׁוֹבֵרו כמה ימים לאחר מכן, עובר על האיסור ולוקה (רמב"ם שם, א).

[ד] אבל המותר בטהור . . . אינו לוקה. כלומר, מי שלא אכל את כל בשר הקרבן בלילה אלא הותר ממנו עד בוקר, אף על פי שעבר בכך על איסור "לא תותירו ממנו עד בקר" (ראה לעיל משנה י), אינו לוקה, לפי שהוא "לאו הניתק לעשה". כלומר לאו שבסמוך לאזהרתו כתבה התורה מצוות עשה למי שעובר עליו, מתפרשת כוונת התורה בזה שהעובר על הלאו יקיים את מצוות העשה, ובכך "יתקן" את האיסור ולא ילקה. האיסור להותר מבשר הפסח הוא "לאו הניתק לעשה", שכן בסמוך לאזהרה על הלאו ("לא תותירו ממנו עד בקר") מצווה התורה "והגתר ממנו עד בקר באש תשרפו". מצוה זו באה ללמד שהעובר על הלאו והותר מבשר הפסח, ישרפנו, ובכך יתקן את הלאו וינצל מהמלקות (רע"ב, על פי דעת רבי יהודה בגמרא פד, א; וראה עוד רש"י שם). טעם נוסף שהמותר מבשר הפסח אינו לוקה, כיון שאין בעבירה זו מעשה, שהרי עבר במה שלא אכל את הבשר בזמנו. וכלל הוא ש"לאו שאין בו מעשה" אין לוקין עליו (רע"ב, על פי דעת רבי יעקב בגמרא שם) [3].

עיונים

באיסור שבירת עצם וגם במצות אכילת הפסח, וראה מהר"י קורקוס שמבאר כך גם בדעת הרמב"ם (ועייני עוד אגלי טל (שם); לקוטי הלכות; חידושי הגר"ח על הש"ס).
3. הנפקא מינה בין הטעמים היא במקרה שאבד הבשר שנתר, ואי אפשר לקיים בו את מצות השריפה. לטעם הראשון במקרה זה יתחייב המותר מלקות, שהרי אינו יכול לקיים את

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [195]

[יב] אֲבָר שְׁיֵצָא מִקְצָתוֹ, חוֹתֶךָ עַד
שְׁמִינִיעַ לְעֶצֶם, וְקוֹלֶף עַד
שְׁמִינִיעַ לְפָרֶק, וְחוֹתֶךָ. וּבַמִּקְדָּשׁ קוֹצֵץ בְּקוֹפִיץ,

ר' עובדיה מברטנורא

(יב) אבר. מן הפסח: שילא מקלתו. חוץ למחילתו, ונריך לחתוך את היואל דכתיב (שמות כב) וצטר צטדה טריפה לא תאכלו, ודרשין ציה כל צטר שילא צטדה כלומר שילא חוץ למחילתו, כגון קדשי קדשים שילאו חוץ לעזרה וקדשים קלים שילאו חוץ לירושלים, אותו צטר היואל טריפה הוא ולא תאכלו: חותך. את הצטר היואל סביב עד שמגיע לעלם: וקולף. את הצטר שלא ילא לחוץ עד שמגיע לפרק שמתחברים שם שני עלמות, ואוכל את הצטר שקלף שהרי לא ילא, וחותר את הפרק ומשליך כל העלם שילא מקלתו: ובמוקדשים. צטר קדשים חוץ מהפסח: קוצץ בקופיץ. אותו מקלת הצטר שילא. וצפסח אינו יכול לעשות כן מפני שהוא מוזהר על צצירת עלם:

ביאור

גם המותר מבשר פסח טמא אינו לוקה, הסיבה שהמשנה נוקטת "המותיר בטהור" היא על מנת ללמדנו שאפילו המותר מבשר פסח טהור אינו לוקה, וכל שכן שהמותיר מהטמא אינו לוקה^[4] [בניגוד להמשך המשנה העוסקת באיסור שבירת עצם בפסח הטמא, שם מדובר רק בקרבן טמא, ראה בביאור הבא] (רש"י ד"ה אבל ו-פג, א ד"ה המותר).

[ה] וְהַשּׁוֹבֵר בְּטָמֵא, אֵינוֹ לֹקֵה. כלומר השובר עצם בקרבן פסח פסול^[5], כגון בקרבן טמא, אינו עובר על איסור "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בו", ולפיכך אינו לוקה^[6]. איסור שבירת עצם נאמר בתורה בפרשה העוסקת בקרבן פסח כשר, ומאחר שלשון הפסוק הוא "וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בו", יש ללמוד שאזהרה זו נאמרה רק בייחס לקרבן האמור בפרשה זו, כלומר רק בקרבן כשר, ולא הזהירה התורה מלשבור עצמות בקרבן פסח פסול (רע"ב על פי הגמרא פד, א; וראה שם דרשה נוספת)^[7].

עיונים

בפסח שהיה פסול מתחילתו (כגון שנטמא לפני זריקת הדם), או גם בפסח שהיתה לו שעת כשרות, כלומר שנטמא לאחר שנעשו עבודותיו בהכשר, ואף בו אין איסור שבירת עצם (ראה גמרא פג, א). להלכה, רק קרבן שלא היתה לו שעת כשרות אינו בכלל האיסור, אך אם היתה לו שעת כשרות נוהג בו איסור שבירת עצם (רמב"ם קרבן פסח י, ו).

6. מלשון המשנה "אינו לוקה" משמע שהשובר אמנם אינו לוקה, אך אסור לו לעשות כן [בדומה למותר מבשר הפסח הטהור שעובר על איסור תורה אלא שאינו לוקה]. איסור זה הוא מדרבנן, שגזרו לא לשבור עצם בפסח הטמא, שמא יבואו לשבור גם בפסח הטהור (שפת אמת; וראה גם מנחת חינוך טז, ב).

7. גם השובר עצם בקרבן פסח הקרב בטומאה, כגון במקרה שרוב הצבור היו טמאים (לעיל משנה ד) אינו עובר על איסור (תו"ט על פי הגמרא פד, א-פד, ב; רמב"ם הלכות קרבן פסח י, א). כיון ש"טומאה דחוייה בצבור" ולא "הותרה"

מצות העשה ה"מתקנת" את הלאו. אך לטעם השני לא ילקה, כיון שלעולם אין לוקים על לאו שאין בו מעשה (משנה למלך הלכות פסולי המוקדשין יח, ט; אולם עיין רש"י פד, א, ד"ה בא הכתוב).

4. בפשטות מדובר בקרבן טמא שאסור לאכלו (אולם עיין תו"ט), וכיון שאסור לאוכלו גם איסור "בל תותירו" אינו נוהג בו, ולכן פשוט שאין לוקים על אכילתו. [ואף על פי ש"פסול" נותר נוהג גם בקרבנות פסולים לענין דין שריפת נותר, כמבואר לעיל (משנה ט) שיש מפסולי קרבן שממתינים מלשורפם עד ש"תעובר צורתם", כלומר שיעשו נותר, מכל מקום אין בהם איסור "בל תותירו" כיון שאי אפשר לאוכלם, ראה שו"ת אחיעזר ב, כו, ה-ז. אולם ראה צ"ח (כה, א) שמחדש שגם בפסולי קרבן נוהג איסור בל תותירו, ועיין גם מנחת חינוך ח, ב, ו-ח, וקמב, ג; ובציונים המובאים לעיל משנה ט עיון 2. ראה גם אמרי בנימין (לרב בנימין יוז'וק) מכות יז, א.].

5. נחלקו תנאים האם הוראה זו אמורה רק

לעיל (משנה ט) דנה המשנה בדין בשר שנפסל מפני שיצא מחוץ למחיצתו, משנתנו ממשיכה לעסוק בפסול זה [א]:

אָבֵר של קרבן פסח **שִׁיּוּצָא מְקַצָּתוֹ** חוץ למחיצתו ונפסל בכך, וצריך לחתוך ממנו את החלק היוצא האסור באכילה אך אסור לשבור בו את העצם, כיצד הוא עושה [ב]? **חֻתְּךָ** את הבשר היוצא מסביב **עַד שְׂמִיגֵיעַ לְעֵצִים, וְקוֹלֵף מִן הָעֵצִים** את הבשר שלא יצא, **עַד שְׂמִיגֵיעַ לְפֶרֶק** ששם מתחברות שתי העצמות, **וְחֻתְּךָ** את הפרק ומשליך את העצם שיצא [ג]. **וּבְמִקְדָּשֵׁינָא** (שאר קרבנות חוץ מפסח) שיצא מהם מקצת אבר חוץ למחיצתו, **קוֹצֵץ** את החלק היוצא **בְּקוֹפֵיץ** (גרזן),

ביאור

משנה יב

[א] **הקדמה: פסול "יוצא" בקדשים ובקרבן פסח**. בשר קדשים שיצא מחוץ למקום הראוי לאכילתו ("חוץ למחיצתו") – בשר קדשי קדשים מחוץ לחומת העזרה, ובשר קדשים קלים מחוץ לחומת ירושלים – נפסל ואסור לאוכלו, שנאמר (שמות כב, ל): "וּבִשְׂרָ בְשָׂדֶה טָרְפָה לֹא תֹאכְלוּ". המלה "בְּשָׂדֶה" מיותרת לכאורה, שהרי אין הבדל היכן נטרפה הבהמה. ולמדו מכך חכמים שבשר שיצא חוץ למחיצתו, והוא כאילו נמצא ב'שדה' שהוא מקום שאין לו מחיצות, נאסר באכילה כטריפה (רע"ב; ראה זבחים פב, ב, ורש"י שם ד"ה בשדה; למקור אחר לפסול "יוצא" ראה גמרא כאן פב, א). קרבן פסח הרי הוא כשאר קדשים קלים הנאכלים בכל ירושלים, ונפסל אם יצא מחוץ לחומת ירושלים. בנוסף לכך אוסרת התורה להוציא מבשר קרבן הפסח מהבית שבו הוא נאכל בליל ט"ו בניסן, או אפילו "מחבורה לחבורה" באותו בית [כלומר, ממקום החבורה שהוא התחיל לאכול עמה, למקום חבורה אחרת באותו בית] (ראה להלן משנה יג). איסור ההוצאה מבית לבית או מחבורה לחבורה נוהג רק בזמן אכילת הפסח, כלומר בליל ט"ו בניסן. איסור ההוצאה מחוץ לחומת ירושלים, נוהג גם ביום י"ד ניסן.

[ב] **אָבֵר שִׁיּוּצָא מְקַצָּתוֹ**. כלומר, שמקצת מהאיבר יצא מחוץ למחיצתו – ביום י"ד בניסן מחוץ לחומת ירושלים, ובליל ט"ו בניסן מחוץ לחבורה או לבית שבו הוא נאכל (תוי"ט). חלק זה נפסל לאכילה וצריך לחתכו מן האבר קודם שיאכל את השאר. אך מאחר שאסור לשבור עצם בקרבן פסח אי אפשר לקצוץ את החלק שיצא.

[ג] **וְקוֹלֵף עַד שְׂמִיגֵיעַ לְפֶרֶק וְחֻתְּךָ**. החלק של הבשר שלא יצא, לא נפסל ומצוה לאוכלו, לפיכך צריך לקלפו מעל גבי העצם, וכשמגיע לפרק, כלומר למקום חיבור עצם זו עם עצם אחרת, חותך בסכין ומפריד את העצמות. באופן זה אינו עובר על איסור שבירת עצם, שכן החיבור בין העצמות הוא על ידי גידים שמותר לחותכם (מאירי). לאחר שהפריד בין העצמות, זורק את כל העצם, ואוכל את הבשר שקלף יחד עם שאר הקרבן (רע"ב; רש"י; פירוש הרמב"ם). [זה שכתבו הרע"ב רש"י והרמב"ם שזורק את העצם, היינו דווקא בעצם שאין בתוכה מוח (אך היה עליה כזית בשר, ולכן אסור לשבורה; ראה לעיל משנה יא ביאור ג). לפיכך אין חובה לשורפה וניתן לזורקה, ושורף רק את הבשר שיצא. אך עצם שיש בה מוח אסור לזורקה (ראה לעיל משנה י ביאור ב), ויש לשורפה מחמת המוח שבתוכה (תוי"ט; ראה לעיל משנה י).]

עיונים

(עיין לעיל משנה ד עיון 2) וגם קרבן זה נקרא יוצאים בו ידי חובתם (תוס' רעק"א על פי רש"י "קרבן פסול", אלא שגזירת הכתוב היא שהצבור פד, ב).

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [197]

שְׂאִין בּוֹ מְשׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. מִן הָאֲגָף וְלִפְנֵים
כָּלִפְנֵים, מִן הָאֲגָף וְלַחוּץ כְּלַחוּץ. הַחֲלוּנוֹת,
וְעַבֵי הַחוּמָה, כָּלִפְנֵים.

[יג] שְׁתֵי חֲבוּרוֹת שְׁהִיוּ אוֹכְלוֹת בְּבֵית אֶחָד,
אֵלוֹ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילָךְ
וְאוֹכְלִין, וְאֵלוֹ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילָךְ וְאוֹכְלִין,

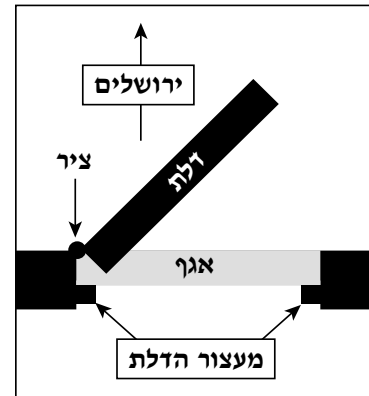
[דף פו, א]

ר' עובדיה מברטנורא

מִן הָאֲגָף וְלִפְנֵים כָּלִפְנֵים. אֲגָף קָרִי כֹל מִקוֹם הַגַּפֵּת הַדְּלֹתוֹת שֶׁהוּא חוֹפֵף וְנוֹקֵשׁ שֶׁס כְּסוּגְרוֹ
דֵּהִינּוּ וּמִשְׁפַּת הַפְּנִימִי שֶׁל עוֹזֵי הַפֶּתַח עַד מִקוֹם הַנְּקִישָׁה. מִן הָאֲגָף וְלִפְנֵים, דֵּהִינּוּ תוֹךְ הָעֵיר מִמֶּשׁ:
כָּלִפְנֵים. וְאוֹכְלִים שֶׁס קִדְשֵׁים קְלִים: מִן הָאֲגָף וְלַחוּץ. דֵּהִינּוּ מִמִּקוֹם הַנְּקִישָׁה וְלַחוּץ, כְּלַחוּץ:
הַחֲלוּנוֹת. שְׁחֹמַת יְרוּשָׁלַיִם. וְעוֹזֵי רֹאשׁ הַחוּמָה צְנָגָה, כְּלִפְנֵים: (יג) שְׁתֵי חֲבוּרוֹת שֶׁהִיוּ אוֹכְלוֹת.
פֶּסַח אֶחָד: אֵלוֹ הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם הֵילָךְ וְאֵלוֹ הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם הֵילָךְ. וְאֵפִילוֹ נִרְאִים כְּשֶׁתִּי חֲזוֹרוֹת
עַל פֶּסַח אֶחָד לֹא אֶכְפֵּת לָן, דְּרַחֲמֵנָא אָמַר (סָס יב, ז) עַל הַבְּתִים אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ אוֹתוֹ, דְּמִשְׁמַע שְׁנֵי צְנִי

ביאור

[T] מִן הָאֲגָף וְלִפְנֵים כָּלִפְנֵים. דְּלֹתוֹת יְרוּשָׁלַיִם הִיוּ
קְבוּעוֹת בְּצִידוֹ הַפְּנִימִי שֶׁל הַשַּׁעַר, וְהִיוּ נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הָעֵיר
וְנִסְגְּרוֹת לְתוֹךְ עוֹבֵי הַשַּׁעַר. הַדְּלֹתוֹת לֹא מָלְאוּ אֶת כָּל עוֹבֵי
הַשַּׁעַר, אֲלֵא בְּאִמְצַע הָיָה מַעְצוֹר שֶׁעָלָיו הָן הִיוּ "נוֹקְשׁוֹת"
(רֹאה צִיּוֹר). "אֲגָף" קְרוּי כֹל מִקוֹם הַגַּפֵּת הַדְּלֹת (הִינּוּ,
הַמִּקוֹם בְּעוֹבֵי הַשַּׁעַר שֶׁכִּנְגַד עוֹבֵי הַדְּלֹת), מִהַשְׁפָּה הַפְּנִימִית
שֶׁל עוֹבֵי הַשַּׁעַר עַד מִקוֹם הַנְּקִישָׁה. מֵאַחַר שֶׁשְׁפַת הַדְּלֹת
הַפְּנִימִית הִיָּתָה שׁוֹהַ לְשַׁפַּת הַשַּׁעַר הַפְּנִימִית, נִמְצָא שֶׁמִּן
הָאֲגָף וְלִפְנֵים הִינּוּ תוֹךְ הָעֵיר מִמֶּשׁ, וְשֶׁם אוֹכְלִים קִדְשֵׁים
קְלִים (רע"ב; רש"י ע"ל פ"י י"ד אֶפְרַיִם או"ח נה, יג; אִמְנַם עֵינַן
אֵלֶיהָ רַבָּה וִיד דוֹד).

[ה] מִן הָאֲגָף וְלַחוּץ כְּלַחוּץ. כְּלוֹמַר מִמִּקוֹם נְקִישַׁת הַדְּלֹת וְלַחוּץ, נִחְשָׁב כְּמַחוּץ לְעֵיר
וְאִסוּר לֵאכּוֹל שֶׁם קִדְשֵׁים קְלִים, וּבִשְׁר הַיּוֹצֵא לְשֵׁם נִפְסַל.

בְּדַבְרֵי הַמְּשֵׁנָה לֹא מְבוֹאֵר דֵּינוּ שֶׁל ה"אֲגָף" עֲצוּמוֹ, כְּלוֹמַר הַמִּקוֹם בְּעוֹבֵי הַפֶּתַח שֶׁכִּנְגַד עוֹבֵי הַדְּלֹת. מִמָּה
שֶׁאֵמַר הַמְּשֵׁנָה "מִן הָאֲגָף וְלִפְנֵים כָּלִפְנֵים", נִיתֵן לְדִיּוּק שֶׁהָאֲגָף עֲצוּמוֹ דֵּינוּ כְּמַחוּץ לְחוּמָה, וְאֵילוֹ מְדַבְּרֵי
הַמְּשֵׁנָה "מִן הָאֲגָף וְלַחוּץ כְּלַחוּץ", נִיתֵן לְעוֹמַת זֹאת לְדִיּוּק לְהִיפֵךְ. הַגְּמָרָא (פ"ה, ב) מְבַאֵר שֶׁאֵכֵן דִּין הָאֲגָף
מִשְׁתַּנָּה מִמִּקוֹם לְמִקוֹם; בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם דֵּינוּ שֶׁל הָאֲגָף כְּמַחוּץ לְעֵיר, שֶׁכִּשְׁקִדְשׁוֹ אֶת יְרוּשָׁלַיִם לֹא קִדְשׁוֹ
אֶת הַשַּׁעֲרִים עֲצוּמִם, כְּדִי שֶׁלְּמַצוֹרְעִים (שְׁצִרִיכִים לְצֵאת אֶל מַחוּץ לְעֵיר) יִהְיֶה מִקוֹם לְהִסְתַּתֵּר בּוֹ מִהַחֲמָה
וְהַגְּשָׁמִים. וּבְשַׁעֲרֵי הָעוֹזְרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דֵּינוּ שֶׁל הָאֲגָף כָּלִפְנֵים (וְאוֹכְלִים בּוֹ קִדְשֵׁי קִדְשִׁים), חוּץ מִשַּׁעַר
נִיקְנוֹר שֶׁלֹּא קִדְשׁוֹ בְּקִדְשׁוֹת הָעוֹזְרָה, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּצוֹרְעִים הַבְּאִים לְהִיטֵהוּ מִצְרַעְתָּם, צְרִיכִים הִיוּ לְעִמּוּד
שֶׁם כְּדִי שִׁיזוֹ עֲלֵיהֶם דָּם לְטַהֲרָתָם^[1].

עיונים

1. הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ט, א, כפי שביארו מהר"י קורקוס) פוסק שעובי פתחי הבתים דינם כמחוץ לבית – לא אוכלים שם קרבן פסח, ובשר מהפסח שיצא לשם נפסל. כלומר לדעתו, בדרך

כלל פתחי חומת העיר או כותלי הבית, נחשבים כמחוץ לעיר ולבית, אלא שאת פתחי העזרה של בית המקדש (חוץ משער ניקנור) קידשו במיוחד בקדושת העזרה, ולכן דינם כתוך העזרה. אך

לפי שאין בו איסור משום שבירת העצם.

המשנה קובעת מה נקרא "מחוץ" לירושלים:

מִן הָאֵגֶף – ממקום הגפת הדלת וּלְפָנִים נחשב בְּלִפְנֵי – כמו פנים העיר, ואוכלים שם קדשים קלים [ד]. מִן הָאֵגֶף – ממקום הגפת הדלת וּלְחוּץ נחשב בְּלִחוּץ – כמו מחוץ לעיר, ואין אוכלים שם קדשים קלים [ה]. עובי החלונות שבחומות ירושלים, וְעָבִי ראש החומה בגובה, נחשבים בְּלִפְנֵים ואוכלים שם קדשים קלים [ו].

משנה יג

שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת פסח אחד [א] בְּבֵית אֶחָד, אֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילֶךְ וְאוֹכְלִין וְאֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילֶךְ וְאוֹכְלִין – מותרים הם לאכול אף כשכל חבורה הופכת פניה לרוח אחרת. אף על פי שבאופן כזה הן נראות בברור כחבורות נפרדות, ונמצא פסח אחד נאכל בשתי חבורות חלוקות, אין בכך כלום, כי מותר שפסח אחד ייאכל בכמה חבורות ואפילו בבתים נפרדים [ב]. וכן מותר שיהיה

ביאור

כאמור לעיל (ביאור א), לענין פסול "יוצא" מצאנו שלשה מקומות: יציאה אל מחוץ לחומת העזרה (בקדשי קדשים), אל מחוץ לחומת ירושלים (בקדשים קלים), ואל מחוץ לבית (קרבת פסח בליל ט"ז בניסן). דברי המשנה כעת לגבי האגף, וכן דבריה בסמוך לגבי החלונות ועובי החומה, מתייחסים לכל שלושת המקומות. בשלושתם, מן האגף ולפנים נחשב כלפנים, מן האגף ולחוץ נחשב כלחוץ, והחלונות ועובי החומה נחשבים כלפנים (תוי"ט; פירוש הרמב"ם). [1] הַחֲלוֹנוֹת וְעָבִי הַחוּמָה בְּלִפְנֵים. חומת ירושלים היתה עבה, וניתן היה לשבת ולאכול על עובי ראש החומה ובעובי החלונות. המשנה כעת מלמדת שאמנם בחלק התחתון של החומה בעובי השערים (ה"אגף"), אסור לאכול קדשים קלים (ראה בביאור הקודם), מכל מקום עובי החומה למעלה קדוש בקדושת ירושלים, ואוכלים שם קדשים קלים (רש"י). כאמור בביאור הקודם, דברי המשנה אמורים בכל סוגי המחיצות שמצינו בקדשים. אולם לענין עובי חומת העזרה של בית המקדש ועובי החלונות שבה, רק החלונות ועובי החומה השווים בגובהם לרצפת העזרה קדושים בקדושת העזרה, כיון שרק קרקע העזרה קדושה ולא גגות הלשכות שבה (תפא"י על פי הגמרא פו, א), אולם ראה רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, א. (לענין קדושת גגות בתי ירושלים, ראה לעיל משנה ח עיון 2).

משנה יג

[א] שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלוֹת. מדובר בכמה אנשים המנויים על פסח אחד, ובשעת אכילה הם נתחלקו לסעוד בשתי חבורות. [בדרך כלל, לשון "חבורות" הנזכרת בענין קרבן פסח מציינת קבוצות המנויות על פסחים נפרדים (ראה ט, ט-י). אולם במשנתנו כוונת לשון "חבורות" היא לקבוצות האוכלות כל אחת בפני עצמה, אף שכולן מנויות על אותו פסח.]

[ב] אֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילֶךְ וְאוֹכְלִין וְאֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הֵילֶךְ וְאוֹכְלִין. כשהחבורות מסיבות באופן זה, נחשבות הן כחלוקות לגמרי, והרי הן כמי שאוכלות בבתים

עיונים

פתחי הבתים אינם נחשבים כבית עצמו לגבי אכילת הפסח (ביאור הגר"א או"ח נה, יג; הגהות חת"ס שם). אולם הבית יוסף (שם) כתב להיפך; סתם פתחים נחשבים כתוך העיר והבית, ופתחי העזרה קדשו ממילא מחמת קדושת העזרה שהם חלק ממנה. אלא שפתחים מסוימים (פתחי ירושלים ושער ניקנור) נמנעו מלקדשם, מפני המצורעים. ולפי זה דינו של פתח הבית לענין אכילת הפסח, כבית עצמו ואוכלים בו קרבן פסח (ראה עוד ביאור הגר"א שם).

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [199]

וְהִמָּחֵם בְּאֵמְצֵעַ. וְכִשְׁהַשְּׁמַשׁ עוֹמֵד לְמִזְג, קוֹפֵץ אֶת פְּיּוֹ וּמַחְזִיר אֶת פְּנֵיו עַד שְׁמִגְיַע אֶצֶל חֲבוּרָתוֹ וְאוֹכֵל. וְהִכְלָה, הוֹפְכֶת אֶת פְּנֵיהָ וְאוֹכֶלֶת.

ר' עובדיה מברטנורא

אדם אוכלין פסח אחד בשני צתים, דכתיב יאכלו, [שנים], אותו, חד פסח, [צתים], שנים. אצל אדם אחד אינו אוכל בשני מקומות, ולהכי מוקי צתית אחד יאכל (שם פסוק מו), שאין אחד אוכל בשני צתים. ושתי חבורות ההופכות פניהם כשני צתים דמי: והמייחס. שמחממין זו את החמין שמוזגים זו היין, ראשי ליתן בזמלע כדי שיהא נוח לשתייהן למוזג ולכאן ולכאן. ואף על פי שמפסיק בין החבורות, לא חכפת לן: ובשהשמש. המשמש לשתייהן, עומד מחבורה אחת שהתחיל לאכול הפסח עמה ומוזג לחבורה האחרת: קופץ את פיו. סוגר וזולס את פיו ומחזיר את פניו ללד חבורתו, שלא יחשדוהו שהוא אוכל עם החבורה האחרת, דאין אדם אחד אוכל בשתי חבורות, כדאמרן: והכלה. שהיא בושא, ראשה להפוך פניה ללד אחר ולאכול, דפסח נאכל בשתי חבורות:

ביאור

נפרדים. המשנה מלמדת שמותר לחלק קרבן פסח ולאכול בחבורות נפרדות ובבתים נפרדים. דין זה נדרש מהכתוב בענין פסח מצרים (שמות יב, ז) "וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וַיִּתְּנוּ . . . עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם", שמשמע שכמה בני אדם (או חבורות) אוכלים פסח אחד בכמה בתים: "הַבָּתִּים" – בתים רבים, "אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ" – בני אדם רבים, "אֹתוֹ" – פסח אחד. אף על פי שנאמר בפסוק אחר (שם מו) "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל", הכתוב ההוא נדרש ללמד שאסור לאדם אחד או לחבורה אחת לאכול את הפסח בשני מקומות, כלומר, כל אדם ואדם צריך לאכול מפסחו במקום אחד, ומשהתחיל לאכול במקום אחד (או בחבורה אחת) אסור לו לאכול ממנו במקום אחר (או בחבורה אחרת) [ראה להלן ביאור ד] (רע"ב על פי הגמרא פו, א).

[ג] וְהִמָּחֵם בְּאֵמְצֵעַ. נוהגים היו למוזג יין במים חמים (מאירי).

המשנה מלמדת שמותר להניח את מיחם המים בין שתי החבורות, אף על פי שהוא מפסיק ומחלק ביניהן, כי מותר שתאכלנה החבורות אפילו בבתים נפרדים, כפי שנתבאר (רע"ב; רש"י).

הרמב"ם מפרש שכוונת המשנה היא ללמד ששתי חבורות חלוקות האוכלות בבית אחד חייבות בדוקא להפוך את פניהן זו מזו, כי מכתוב אחר נלמד שכל חבורה צריכה להיות במקום המובדל לה, והפיכת פניהן זו מזו מועילה לכך (רמב"ם, הלכות קרבן פסח ט, ג)^[1]. גם דברי המשנה "והמייחס באמצע", לפי שיטת הרמב"ם, פירושו שיש להניח את המייחס דוקא בין החבורות, כדי שיהא כמחיצה ביניהן (קרית ספר, הלכות קרבן פסח ט).

[T] קוֹפֵץ אֶת פְּיּוֹ . . . עַד שְׁמִגְיַע אֶצֶל חֲבוּרָתוֹ וְאוֹכֵל. האיסור לאדם אחד לאכול מפסחו בשני מקומות נדרש מהכתוב (שמות יב, מו) "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל", כמבואר בסוף ביאור ב. אכילה בשתי חבורות נפרדות, אפילו כשהן בבית אחד, כלולה אף היא באיסור זה (רע"ב).

עיונים

1. לפי הרמב"ם, לא בא התנא להשמיענו את עצם ההיתר לאכול פסח אחד בחבורות נפרדות, אלא הוא בא ללמד את הצורך לעשות הבדלה ביניהן, ומובן איפוא מדוע עסק התנא בשתי חבורות האוכלות בבית אחד, אף על פי שבאמת מותר אף שיאכלו שתי חבורות בבתים נפרדים. אולם לפי פירוש רש"י ורע"ב אכן באה המשנה להשמיע את עצם ההיתר לאכול פסח אחד בחבורות נפרדות, ולדבריהם צריך ביאור מדוע לימד התנא דין זה בדוגמא של שתי חבורות האוכלות בבית אחד, ולא לימד את החידוש הגדול יותר, שמותר להן לאכול אפילו בשני

[200] משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין

הַמִּחָם (כלי לחימום מים) **בְּאֲמִצֵּעַ**, בין שתי החבורות, כדי שיהיה נוח ליטול ממנו חמין למזיגת היין לשתי החבורות. אף על פי שהמיחם מפסיק בין החבורות ומחלקן, אין בכך כלום, כי מותר שפסח אחד ייאכל בחבורות חלוקות אפילו בבתים נפרדים [ג].

וּבְשֵׁה־שֶׁמֶשׁ, המשמש את שתי החבורות, **עוֹמֵד** מהחבורה שהתחיל לאכול עמה פסח כדי לְמִזְג יין לחבורה האחרת, **קוֹפֵץ אֶת פְּנֵי וּמְחֹזֵר אֶת פְּנֵיו** – צריך הוא בכל עת לעמוד בפה סגור וכשפניו כלפי חבורתו, כדי שלא יחשדוהו שאוכל גם אצל החבורה האחרת, **עַד שְׂמִגִּיעַ** בחזרה **אֶצֶל חֲבוּרָתוֹ**, וְאֵז מִמְשִׁיךְ וְאוֹכֵל עִמָּהֶם. אסור שאדם אחד יאכל מן הפסח בשני מקומות או בשתי חבורות, ולכן חייב השמש למנוע מעצמו חשד, ולהראות לכל שאינו אוכל אלא אצל חבורתו שלו [ד].

וְהַפְּלָה, שהיא מתביישת לאכול לעיני אנשים, לפי שמסתכלים בה, **הוֹפְקֵת אֶת פְּנֵיהָ וְאוֹכֵלָתָא** – מותרת היא להפוך את פניה לצד אחר מהחבורה שאוכלת עמה. אף על פי זה היא נחשבת כאוכלת בנפרד מהחבורה, אין בכך כלום, כי מותר שפסח אחד ייאכל בחבורות נפרדות [ה].

ביאור

הרמב"ם מפרש שטעם חיוב השמש לקפוץ את פיו ולהפוך את פניו אינו כדי למנוע חשד, ואינו אמור בכל מקרה. אלא, חיוב זה אמור דוקא בשמש העומד מעם חבורתו כשיש בפיו מבשר הפסח, והתנא מלמד שהוא חייב לקפוץ את פיו – ולא לבלוע – עד שיחזור לחבורתו, כי אסור לו לאכול את הפסח בשתי חבורות (רמב"ם, הלכות קרבן פסח ט, ד) [2].

[ו] **וְהַפְּלָה הוֹפְקֵת אֶת פְּנֵיהָ וְאוֹכֵלָתָא**. כלה מותרת לאכול כאשר פניה הפוכות מכנגד החבורה שהיא יושבת עמהם. אף על פי שבכך היא נחשבת כנפרדת מהם, הרי זה מותר, כי פסח נאכל בשתי חבורות (רע"ב; רש"י). לפי ביאור זה, לא הותר אלא שתהא כל אכילת הכלה מהפסח בהפיכת פנים. אולם, אם התחילה לאכול ממנו כשפניה כלפי החבורה, שוב אסור לה להפוך את פניה ולאכול, כי תיחשב בכך כאוכלת פסח בשתי חבורות [3].

המאירי מבאר שיש כאן קולא מיוחדת בכלה. לדעתו, חידוש המשנה הוא שאף על פי שבשעת אמירת ההגדה וכו' ישבה הכלה עם פניה אל חבורתה, מכל מקום מותר לה להפוך את פניה מהם בשעת האכילה. אף על פי שהיה מקום לגזור איסור על כך שמא תבוא לידי אכילת הפסח בשני מקומות (כלומר, שמא תבוא לאכול מקצת מהפסח כשפניה כלפי החבורה ומקצתו כשפניה הפוכות מהם). הקילו עליה חכמים ולא גזרו כן. ודוקא לכלה הקילו, משום בושטה, אך לגבי שאר כל אדם אכן גזרו שלא לעשות כן.

עיונים

בתים. תוספות יום טוב מיישב, שהתנא נקט דוגמא של אכילה בבית אחד משום שדין השמש הנזכר בהמשך דבריו שייך רק באופן זה.

2. לא מבואר בדברי הרמב"ם לשם מה נצרך שיהפוך השמש את פניו. יתכן שהצריכו חכמים שיהיו פניו כל העת אל חבורתו כדי שיזכור שהוא שייך אליהם ושאסור לו לבלוע עד שיחזור להסב עמהם. אך ראה קרית ספר הלכות קרבן פסח ט.

3. אולם תוספות (פו, ב, ד"ה הכלה בפירוש ראשון) סוברים, שכוונת המשנה היא שמותר לכלה להפוך את פניה אפילו באמצע אכילת הפסח, כי לא תיחשב בכך כאוכלת בשתי חבורות. לדעתם, אדם היושב בתוך חבורה והופך מהם את פניו אינו נחשב בכך כאוכל בחבורה אחרת. [כיון שיושב במקומו בחבורתו, אין הפיכת פנים לבדה מחלקתו מהם (קרית ספר, הלכות קרבן פסח ט)].

משניות / פסחים – פרק ז: כיצד צולין [201]

המשנה בהלכה לפרק ז

משנה א

□ כיצד צולים את קרבן הפסח באופן שיהיה צלוי רק מכח האש ולא מכח דבר אחר וגם שלא יהיה מבושלו? בוררים שפוד של עץ רימון [שאינו פולט מים כשהוא חם], ותוחבים את חודו לתוך פי הקרבן, ודוחפים אותו פנימה עד שיוצא מצדו השני, [לאחר שהשפוד הועבר בבשר הקרבן לכל ארכו, נשאר קצה השפוד האחורי, העבה, כשהוא בולט מחוץ לפיו], ותולים אותו כשראשו למטה בתוך התנור, והאש מתחתיו. את כרעי הקרבן ואת בני מעיו תולים בתנור מחוץ לבהמה, שאם יתנם בתוכה זה דומה לבישול. אבל אין צולים את הפסח על שפוד משאר עצים לפי שהם פולטים מים והרי זה כבישול (רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, י; ערוך השולחן העתיד הלכות קרבן פסח קצב, טו; וראה עיון 1 אם שפוד של רימון מעכב או לא).

משנה ב

□ לא יצלה את הפסח על גבי כלי אבן, או כלי מתכות, שנאמר (שמות יב, ח-ט): "צלי אש", ולא צלי מחמת דבר אחר. ואם היה כלי מנוקב ששייך שתשלוט בו האור, צולין את הפסח עליו (רמב"ם הלכות קרבן פסח ח, ט; ואם כוונת הרמב"ם שמותר לצלות ממש על גבי כלי מנוקב ראה עיון 2 וערוך השולחן שם יג; ולדעת הראב"ד שם צולים את הפסח על גבי כלי מנוקב רק אם אינו נוגע בכלי). וכן אין צולין את הפסח בשפוד של מתכת, כי חלקו שמחוץ לבהמה מתחמם מכח האש ונעשה השפוד חם כולו, והוא חוזר וצולה את הפסח במקום מגעו (רמב"ם שם, ט, וראה כסף משנה שם).

□ אם נגע הבשר בחרסו של התנור, צריך לקלוף את המקום שנגע, מפני שאותו מקום נצלה מחום החרס, ולא מן האש. ואם מעט מרוטבו של הפסח נטף על החרס וחזר על בשר הפסח ונבלע בו, יסיר מן הבשר את המקום שנבלע בו הרוטב, כי כל המרק והליחה שתפרוש ממנו ויפול על התנור, כשיצלה, אסורה, שהרי אינה "בשר צלי" (רמב"ם שם יא-יב; לביאור טעמו של הרמב"ם ["שאינה בשר צלי"] ומדוע אינו נאסר משום שאינו "צלי אש" ראה עיון 4; וראה שו"ע יו"ד קה, ד, וביאור הגר"א שם שצריך ליטול מהבשר כעובי אצבע).

□ ואם נטף מעט מהרוטב על סולת [רותחת] ונצלה ממנה, יקמוץ את מקומו וישליכנו, ושאר הסולת מותר, [שרוטב זה אינו "צלי אש", ואוסר בתערובתו את הסולת שלתוכה נפל] (רמב"ם שם, יג לפי הגירסא במהדורת ר' שבתי פרנקל, וראה כסף משנה).

משנה ג

□ אם סכו את הפסח בשמן של תרומה, אם כל בני החבורה הם כהנים, יאכלו, ואם הם ישראלים; אם הקרבן עדיין חי, ידיחו את השמן וינגבו את הבשר [ראה עיון 1 מדוע יש לנגבו]. ואם הבשר כבר נצלה, הרי הוא בולע מהשמן ולפיכך צריך לקלוף את השכבה החיצונית שלו (רמב"ם קרבן פסח ח, יד; ואם מדובר כאן דוקא בצלי רותח או אפילו בצונן ראה עיון 2).

□ אם סכו אותו בשמן של מעשר שני, לא ימכרנו בדמים לבני החבורה [דהיינו, לא יגבה דמים מבני החבורה על השמן שאוכלים], כי אין פודין [מוכרין] מעשר שני בירושלים (רמב"ם שם).

משנה ד

□ כל קרבן שזמנו קבוע, בין קרבן יחיד ובין קרבן ציבור, דוחה טומאת מת, אבל לא שאר טומאות, וכל קרבן ציבור זמנו קבוע (רמב"ם הלכות ביאת המקדש ד, ט-י, וכסף משנה שם). כל קרבן ציבור שקרב בטומאה אינו נאכל, אלא מקטירים ממנו דברים הראויים להקטרה, והחלק הראוי לאכילה נשרף, כשאר קדשים שנטמאו (רמב"ם שם, יא).

- כיצד דוחים את הטומאה? הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבין אותו טמאים למת, או שהיו הכהנים טמאים למת, או שהיו כלי השרת טמאים למת, הרי זה יעשה בטומאה ויתעסקו בו הטמאים והטהורים כאחד, וכולם נכנסים לעזרה. ואם יש שם כהנים טהורים, מחזרים אחרי הטהורים, כי הטומאה לא הותרה בציבור אלא באיסורה עומדת אלא שדחוייה היא עתה מפני הדחק (רמב"ם שם, יב, יד-טו, וראה רדב"ז שם; לענין טומאת הקהל ראה עיון 3, וראה גם ערוה"ש העתיד ביאת המקדש מ, יח; ולענין טומאת כהנים ראה משנה ו עיון 1).
- רבים שהיו טמאי מת בפסח ראשון, אם היו רוב הקהל טמאי מת או שהיו הכהנים או כלי שרת טמאים בטומאת מת, אינן נידחים לפסח שני, אלא יקריבו כולם הפסח בטומאה, הטמאים עם הטהורים (רמב"ם הלכות קרבן פסח ז, א).
- פסח שהקריבוהו בטומאה והיו הצבור טמאים כבר לפני זריקת הדם, הרי זה נאכל בטומאה, כי הפסח מתחילתו לא בא אלא בשביל האכילה. ואינו נאכל לכל טמא, אלא לטמאי מת ולשארי טמאים שנטמאו בטומאת מגע, אבל לא לטמאים מחמת טומאה היוצאת מגופם. אבל אם נטמאו הציבור לאחר זריקת הדם, לא יאכלו את הפסח (רמב"ם שם, ח; וראה כסף משנה שם).

משנה ה

- בשר הפסח שנטמא ונודע לו קודם זריקה, אף על פי שהאימורים טהורים, לא יזרוק את הדם, שאין הפסח בא אלא לאכילה. ואם עבר וזרק את הדם, לא הורצה. ואם נטמאו האימורים והבשר עדיין טהור, זורק את הדם והבשר נאכל לערב. ואם נטמאו הבעלים לאחר שנשחט, לא יזרוק את הדם, ואם זרק לא הורצה, וחייבים הבעלים בפסח שני (רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ב).
- ובשאר קרבנות יחיד, שאין עיקרם בא לאכילה, בין שנטמא הבשר והחלב קיים, ובין שנטמא החלב והבשר קיים, זורקים את הדם. ואם נטמאו שניהן, לא יזרוק את הדם [ואם עבר וזרק הורצה, שהציץ מרצה על הטומאה]. אבל קרבנות ציבור אף שנטמאו גם הבשר והחלב הרי זה זורק את הדם, שטומאה דחוייה היא בציבור (רמב"ם פסולי המוקדשין א, לד וכסף משנה שם).

משנה ו

- בענין פסח הקרב כשרוב הציבור טמאים, ראה לעיל משנה ד.
- אם היו מחצה מהקהל מחצה טהורים ומחצה טמאי מת, כולם עושין פסח ראשון, אלא שהטהורים עושין לעצמם בטהרה, והטמאים עושים לעצמם בטומאה, ואוכלים אותו בטומאה. ואם היו יותר טמאי מתים מאשר טהורים, אפילו אחד יותר, יכולים כולם לעשות את הפסח ביחד בטומאה (רמב"ם הלכות קרבן פסח ז, ב; ראה עיון 2).

משנה ז

- הפסח שנזרק דמו על המזבח, ולאחר מכן נודע שבשר הקרבן היה טמא בשעת הזריקה, הציץ מרצה עליו ואינו צריך להקריב קרבן נוסף בפסח שני, שהציץ מרצה על שגת בשר שנטמא, אבל אינו מרצה על מזיד [אבל הבשר אסור באכילה – ראה ביאור ב] (רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ב, הלכות פסולי המוקדשין א, לד [ושם משמע שהורצה אפילו במזיד – ראה לחם משנה הלכות קרבן פסח שם]; וראה רמב"ם טומאת אוכלין י, טז, שדם קדשים אינו מקבל טומאה כלל, לפיכך לא שייך לדון אם הציץ מרצה על דם שנטמא).
- אם נטמאו הבעלים לאחר שנשחט הפסח, לא יזרוק את הדם, ואם זרק את הדם, אפילו בשוגג, שלא נודע שהיו הבעלים טמאים עד לאחר הזריקה, לא הורצה, וחייבין בפסח שני, שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, אלא על טומאת הקרבן (רמב"ם הלכות קרבן פסח שם). וכמו כן, אם נודע שהכהן שזרק את דם הפסח [או דמו של קרבן אחר] היה טמא בשעת הזריקה, הקרבן פסול (רמב"ם הלכות ביאת מקדש ד, ו; ראה ביאור ג).

□ מי שעשה פסח בחזקת שהוא טהור, ואחר כך נודע לו שהיה טמא בטומאת התהום [דהיינו, טומאה שלא הכיר בה אדם מעולם – ראה ביאור ו], יצא ידי חובתו ואינו חייב בפסח שני, שהציץ מרצה עליו, שכך נאמרה הלכה למשה מסיני לגבי עושה פסח, שטומאת התהום הותרה לו (רמב"ם הלכות קרבן פסח ו, יב), אבל אם היה רק ספק טמא בטומאת התהום הרי הוא מקריב קרבן פסח לכתחילה (רמב"ם שם, יא, ראה כסף משנה ומהר"י קורקוס שם. ויש אומרים שגם מי שנודע לו לאחר שחיטת הפסח שהיה טמא בטומאת התהום זורקים עליו הדם לכתחילה, שגם טומאת התהום ודאית הותרה אצל קרבן פסח [אף על פי שלענין תרומה הוא טמא] (ערוך השולחן העתידי הלכות קרבן פסח קצ, יז, בדעת רש"י פסחים פא, ב, וזבח תודה פסחים פא, ב, ד"ה אבל וד"ה ויש שכתבו, בדעת רש"י שם ובדעת תוספות נזיר סג, ב, ד"ה לתרומה טמא). והוא הדין לענין כהן שזרק את דם הקרבן; אם נודע לו לאחר זריקת דם הקרבן שהוא היה טמא בטומאת התהום בשעת הזריקה, מרצה עליו הציץ והקרבן כשר (רמב"ם הלכות ביאת מקדש ד, ו).

□ וכמו כן, מרצה הציץ על טומאת דברים הקרבים על גבי המזבחה, אבל אינו מרצה על טומאת דברים הנאכלים (רמב"ם שם, ז; ראה עיון 4).

□ נזיר שהביא קרבנותיו לבית המקדש, אם נודע לו שהוא טמא עד שלא נזרק עליו אפילו אחד מן הדמים, בין בטומאה ידועה בין בטומאת התהום, הריהו סותר את הכל. ואם לאחר שנזרק עליו אחד הדמים נודע לו שהוא טמא בטומאת התהום, הואיל והיא טומאה שאינה ידועה, אינו סותר (רמב"ם הלכות נזירות ו, יז).

□ טמא שרץ וכיוצא בו, יכולים לשלוח קרבנותיהם ומקריבין עליהן, חוץ מקרבן פסח שאין שוחטין אותו על טמא שרץ. אבל טמא מת, אין מקריבין עליו קרבן כלל עד שיטהר (רמב"ם ביאת מקדש ב, יב; ראה ביאור ה).

משנה ח

□ קרבן פסח שנטמא כולו או רובו, שורפים את החלק שנטמא לפני הבירה [בית המקדש] בפני כולם כדי לבייש את בעליו עד שילמד להזהר בו שלא יבוא לידי טומאה. את הבשר הטמא שורפים בעצי המערכה, שאם ישרוף את הבשר הטמא בעצים משלו ויחזיר את המותר לביתו, יחשדו בו שהוא באמת שרף אותו בעצי המערכה, ושהוא גונב את מה שנשאר. ואם רוצה לשורפו בקש ובקנים של עצמו, שורפים, שאין עושים מאלה עצי מערכה (רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ג וכסף משנה שם).

□ אם נטמא מיעוטו של הפסח, וכן הנותר, שורפים אותו הבעלים בחצרותיהם, בעצים של עצמם, אבל לא בעצי המערכה, כדי שלא ישאר אצלם מהעצים וימעלו בהם (רמב"ם הלכות קרבן פסח ד, ג וכסף משנה שם; ראה פסולי המוקדשין יט, ז).

משנה ט

□ הפסח שיצא מירושלים [שהיא מקום אכילתו – רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות י, ה], או שנטמא בערב פסח, ישרף מיד. ואם נטמאו בעליו, או מתו, או משכו את ידיהם ממנו, אפילו אם נטמאו או מתו קודם זריקת הדם, מניחין אותו עד שתעובר צורתו [ראה ביאור ד] ואחר כך ישרף [דהיינו, ביום ראשון של חול המועד, שאין שורפים קדשים פסולים ביום טוב – ראה סוף משנה י], כי הכלל הוא, שכל פסול שהוא בגופו של הקרבן, ישרף מיד, אבל אם הפסול הוא בדם או בבעלים, תעובר צורתו ורק אחר כך ישרף. לפיכך אם שחטו את הפסח אחר שנודע שמשכו הבעלים את ידיהם ממנו, או שנודע שהבעלים מתו או שכולם נטמאו, הרי זה ישרף מיד, כיון שקרבן שאין לו בעלים שיכולים לאוכלו נחשב כפסול בגופו (רמב"ם קרבן פסח ד, ג, וכסף משנה שם).

משנה י

- עצמות קרבן פסח שנותרו, טעונות שריפה עם הבשר הנותר, שלא יבוא לידי תקלת שבירת עצם כדי להוציא את המוח מתוכם (רמב"ם הלכות קרבן פסח י, ב), שאיסור שבירת עצם נוהג גם לאחר שנעשה הפסח נותר (רמב"ם שם, א, ראה שולחן ערוך העתיד הלכות פסח קצד, ח).
- המוצא עצמות קדשים שבורות וריקות מהמוח שהיה בהן, אינן טעונות שריפה, שאנו תולים שהוציאו מהן את המוח לפני שנעשה נותר, וממילא לא נעשו העצמות "שימוש נותר" ואינן טעונות שריפה. אבל המוצא עצמות של קרבן פסח שבורות ללא המוח בפנים, מאחר שהיה אסור לשוברן אנו תולים שנשברו לאחר שנעשו נותר, וממילא נעשו העצמות עצמן "שימוש נותר" וטעונות שריפה (רמב"ם הלכות פסולי המוקדשין יט, ט, וראה כסף משנה שם ולקוטי הלכות פסחים פג, א, עין משפט ב, וזבח תודה שם ד"ה אמר).
- אין שריפת טמא, נותר, ופגול דוחה יום טוב, וכל שכן שאינה דוחה שבת (רמב"ם פסולי המוקדשין יט, ה).

משנה יא

- אסור לאכול את העצמות הרכות בקרבן פסח שהוא גדי קטן ורד, שעובר בזה על איסור שבירת עצם. ואם אכל אותן לוקה, שאיסור שבירת עצם כולל הן עצמות קשות הן עצמות רכות. זה הכלל: כל חלק מהבהמה שהוא נאכל בשור גדול אחרי שמבשלים אותו, מותר לאוכלן בגדי רך אחרי שצולים אותו (רמב"ם הלכות קרבן פסח י, ח"ט). ויש פוסקים שאין בהם איסור שבירת עצם, אלא שכל שאינו נאכל בשור גדול מחמת קשיותו אין מצוה לאוכלו בקרבן פסח (שהוא גדי רך) ואין נוהג בו איסור נותר (ראב"ד שם; ראה עיון 2).
- גידין רכים שסופם להתקשות, אף על פי שהם עכשיו ראויים לאכילה ונאכלים בפסח, אין נמנין עליהן (רמב"ם הלכות קרבן פסח י, י וראה מהר"י קורקוס שם).
- השובר עצם בפסח טהור, בין אם שברו בליל פסח, ובין אם שברו בערב פסח, או ששברו לאחר כמה ימים, הרי זה לוקה. אבל פסח שבא בטומאה, אם שבר בו עצם אינו לוקה, כי דרשו חז"ל מפי השמועה: "לא תשברו בו" (שמות יב, מו), בטהור ולא בטמא (רמב"ם שם, א).
- צריך אדם להשתדל שלא ישאיר מבשר הפסח עד הבוקר, ואם השאיר ממנו, עבר בלא תעשה, אבל אינו לוקה על לאו זה, שהרי ניתק לעשה, שנאמר (שמות יב, י): "והנותר ממנו... באש תשרופו" (רמב"ם שם, יא).
- השובר עצם בפסח שבא בטומאה, אינו לוקה משום איסור "שבירת עצם" (רמב"ם שם, א). אבל אם נשחט הקרבן ונזרק דמו בטהרה ולאחר מכן נטמא, השובר בו עצם לוקה, שהיתה לו שעת הכושר [אבל אם נטמא לפני זריקת הדם, שלא היתה לו שעת הכושר, אינו לוקה] (רמב"ם שם, ו).

משנה יב

- כל האוכל מן הפסח אינו אוכלו אלא בחבורה אחת. ואין מוציאים את הפסח או חלק ממנו מן החבורה שהוא נאכל בה, והמוציא ממנו כזית בשר מחבורה לחבורה בליל חמשה עשר לוקה שנאמר (שמות יב, מו): "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" (רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, א).
- בשר קרבן פסח שיצא חוץ למקום חבורתו, בין במזיד ובין בשוגג, נאסר באכילה, ודינו כבשר קדשי קדשים שיצא חוץ לעזרה, או כבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומות ירושלים, שהם כטריפה, ולוקים על אכילתו (רמב"ם קרבן פסח ט, ב). והיינו דוקא

בליל פסח לאחר שהתחילו בני החבורה לאכול ממנו, אבל אם עדיין לא התחילו לאכול, אין איסור להוציאו מהחבורה (ערוך השולחן העתיד הלכות קרבן פסח קצג, גה; ראה שם אם הדבר תלוי באכילת היחיד שהוציאו, או שדי במה שאחרים התחילו לאכול ממנו; אבל ראה מנחת חינוך טו, א).

- אבר של קרבן שיצא מקצתו מהמקום שמוותר לאכול [דהיינו, קרבן פסח שיצא מהחבורה שלו או שיצא מחומת ירושלים; קדשי קדשים שיצאו חוץ לעזרה, וקדשים קלים שיצאו חוץ לחומת ירושלים (ראה פירוש הרמב"ם למשנה)], ונאסר אותה מקצת באכילה וטעונה שריפה; בשאר קדשים שמוותר לשבור בהם עצמות, חותך את הבשר ויורד עד שמגיע לעצם, וקולף את הבשר; כל חלק שלא יצא יאכל, וכל שיצא החוצה ישרף, וחותך את העצם בקופיץ [מין סכין]. ובקרבן פסח שאסור לשבור בו עצם קולף את הבשר עד שמגיע עד לפרק, ומפרק את האבר שיצא מקצתו מן הפרק, ומשליכו לחוץ (רמב"ם קרבן פסח שם; וראה לחם משנה שם שתמה מדוע בשאר קדשים קולף את הבשר, יחתוך את העצם עם הבשר וישליכנו).
- כל מקום שהוא מן האגף ולפנים, דהיינו, ממקום הגפת הדלת ולפנים, דינו כלפנים, ואם הונח שם הבשר אינו נחשב כיוצא [לגבי כל שלושת הדינים שזכרו לעיל], ואם יצא מן האגף ולחוץ, דינו כלחוץ ונאסר. והאגף עצמו, שהוא עובי הפתח, דינו כלחוץ. החלונות ועובי הכתלים [למעלה על החומה], דינם כלפנים (רמב"ם קרבן פסח ט, א; וראה עיון 1).

משנה יג

- המוציא כזית בשר מקרבן הפסח מחבורה לחבורה בליל חמשה עשר לוקה (ראה לעיל משנה יב), והוא שיניחנו בחוץ, שכן "הוצאה" כתובה בו כשבת. לפיכך, המוציא בשר הפסח מחוץ לחבורתו אינו לוקה אלא אם כן עשה עקירה והנחה כמו בהוצאת שבת (רמב"ם הלכות קרבן פסח ט, א; ראה משניות שבת א, א).
- כל אדם האוכל מן הפסח אינו אוכלו אלא בחבורה אחת, ואין מוציאין מהחבורה שאכל בה (ראה לעיל משנה יב). אבל שני אנשים או יותר, יכולים לאכול פסח אחד כל אחד בחבורה נפרדת (רמב"ם קרבן פסח ט, א וכסף משנה שם).
- שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, צריכה כל חבורה לעשות היקף סביבה, ואלו הופכים את פניהם לכיוון אחד ואוכלים, ואלו הופכים את פניהם לכיוון אחר ואוכלים, כדי שלא יראו מעורבים (רמב"ם קרבן פסח ט, ג; וראה כסף משנה שם שאם היו מוקפים מחיצה גמורה אינם צריכים להפוך פניהם).
- היו המים שמוזגים בו יינם באמצע הבית בין שתי החבורות, כשהשמש עומד למזוג, קופץ את פיו ואינו בולע מה שבפיו, ומחזיר את פניו לכיוון חבורתו, עד שהוא חוזר לחבורתו, ואחר כך אוכל מה שבפיו, כי אסור לו לאכול בשתי חבורות [לטעם הפיכת פניו ראה עיון 2]. ומותר לכלה להחזיר פניה מחבורתה ולאכול, אפילו תוך כדי אכילתה, ואין זה נחשב כאילו אכלה את הפסח בשתי חבורות, כיון שהיא בושה לאכול בפני שאר בני החבורה (רמב"ם קרבן פסח ט, ד).

פרק שמיני

[א] הָאִשָּׁה בְּזִמְן שְׁהִיא בְּבֵית בְּעֵלָהּ,
שָׁחַט עָלֶיהָ בְּעֵלָהּ וְשָׁחַט
עָלֶיהָ אָבִיהָ, תֹּאכַל מִשָּׁל בְּעֵלָהּ. הֵלְכָה רְגֵל
רֵאשׁוֹן לַעֲשׂוֹת בְּבֵית אָבִיהָ, שָׁחַט עָלֶיהָ
אָבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בְּעֵלָהּ, תֹּאכַל בְּמָקוֹם
שְׁהִיא רוֹצָה. יְתוֹם שֶׁשָּׁחַטוּ עָלָיו אֶפְטָרוֹפְסִין,

ר' עובדיה מברטנורא

פרק שמיני – האשה. (א) תאכל משל בעלה. כל זמן שלא פירשה שדעתה צלל אציה, דמסתמא דעתה למנות על של בעלה: רגל הראשון. שלאחר נשואיה, שכך דרך הנשואות ללכת לבית אציה: תאכל במקום שהיא רוצה. וכגון שאינה רדופה עד הנה לילך לבית אציה תדיר, הילכך מספקא לן צהי ניחא לה: אפטרופסים. יתום שהיו לו שני אפטרופסין והמנוהו זה על פסחו וזה על פסחו:

ביאור

משנה א

[א] תֹּאכַל מִשָּׁל בְּעֵלָהּ. במקרה רגיל של אשה נשואה בבית בעלה, אין סיבה להניח שרצונה להימנות על קרבן פסח של אחר. לפיכך אפילו אם לא גילתה דעתה לפני השחיטה שרצונה להימנות על של בעלה, הרי היא מנויה על פסחו, ומינוי אביה לא חל כלל (ראה רע"ב; רש"י¹).

בדרך כלל, אין אדם יכול להמנות את חברו על פסחו שלא מדעתו אלא אם כן עשאו הנמנה שליח לכך (ראה נדרים לו, א). רק את בנו ובתו הקטנים [וכן את עבדיו הכנענים] הוא יכול להמנות על פסח שלא מדעתם, ואף בעל כרחם (ראה ביאור ה). שונים מהם בני ביתו הגדולים, וכן אשתו [וכן עבדיו העברים] שאמנם יכול הוא להמנותם מבלי לשאול לדעתם, אבל לא בעל כרחם, ואם מיחו על המינוי שלו, כגון שעמדו ושחטו לעצמם, יוצאים בשל עצמם ולא בשלו (ראה ברייתא פח, א). טעם הדבר שהם יוצאים בשלו (אם לא מיחו) גם אם לא מינוהו שליח להמנותם, לפי שיש אומדן דעת שהם רוצים להימנות על קרבנו, ולכן נחשב הדבר "מדעתם" וכאילו מינוהו שליח להמנותם על פסחו (ראה חזון איש או"ח קכד, פז).

[ב] הֵלְכָה רְגֵל רֵאשׁוֹן לַעֲשׂוֹת בְּבֵית אָבִיהָ, שָׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ וְשָׁחַט עָלֶיהָ בְּעֵלָהּ – ברגל הראשון שלאחר הנישואין היה המנהג לעשות את החג בבית אבי האשה (רע"ב; רש"י, וראה תפארת ישראל; ראה תוספות לפירוש אחר). ולכן יש כאן ספק שמא רצונה לאכול מפסחו של אביה (שלא כמקרה הקודם בו מובן מאליו שרוצה לאכול מפסחו של בעלה).

משנתנו עוסקת באשה שבית בעלה חביב עליה, ואינה "רדופה" (להוטה ורגילה) ללכת לבית אביה, לפיכך אף שהיא בבית אביה וברגל הראשון, יש ספק אם רצונה להימנות על

עיונים

1. נחלקו תנאים (צא, ב) אם אשה חייבת בקרבן פסח. לדעת רבי שמעון, אין אשה חייבת בקרבן פסח אבל מותר לה לאכול מן הפסח בתורת "רשות". מפשטות הלשון במשנתנו משמע שהיא חייבת, וכדעת רבי יהודה ורבי יוסי (שם) שאשה חייבת במצות קרבן פסח כאיש (ראה מאירי). לכאורה אפשר גם לפרש שמשנתנו סוברת כרבי שמעון והדיון הוא מאיזה פסח

"מותר" לה לאכול (ראה תוספות פח, א ד"ה שה, משם עולה שגם הפטורים מחיוב קרבן אסור להם לאכול ללא מינוי). אבל לדעת התוספות בנדרים (לו, א, ד"ה יבא), שמי שפטור מחיוב קרבן פסח מותר לו לאכול מכל קרבן פסח גם אם אינו מנוי עליו, נמצא שאין לפרש משנתנו אלא כשיטת הסוברים שאשה חייבת בקרבן פסח.

אין הפסח קרב ונאכל אלא למי שהיה מנוי עליו בשעת שחיטה (ראה לעיל ה, ג; זבחים ה, ח; ולהלן משנה ג), ורק על קרבן אחד אפשר להימנות ולאכול ממנו (גמרא פח, ב). לפיכך, אם נשחטו שני פסחים על אדם אחד, יש לדעת על איזה מהם היה מנוי בשעת שחיטה. המשניות הבאות עוסקות במקרים אלו.

הַאֲשָׁה בְּזִמְנָן שְׁהִיא דְרַה בְּבֵית בְּעֵלָה, אִם שְׁחַט עָלֶיהָ בְּעֵלָה קֶרְבַּן פֶּסַח, שֶׁהִמְנָה אוֹתָהּ עַל פֶּסַח, וְשְׁחַט עָלֶיהָ גַם אָבִיהָ, שְׁאֵף הוּא הִמְנָה אוֹתָהּ עַל פֶּסַח, תֹּאכֵל מִשָּׁל בְּעֵלָה וְלֹא מִשָּׁל אָבִיהָ, שֶׁמֶן הַסֵּתֶם דַּעְתָּה לְהִימְנוֹת עַל שֶׁל בְּעֵלָה, כֹּל שֶׁלֹּא אִמְרָה בְּמִפּוֹרֵשׁ שֶׁרְצוֹנָה לְהִמְנוֹת עַל הַפֶּסַח שֶׁל אָבִיהָ[א].

אם הִלְכָה בְּרַגְלֵי הָרֵאשׁוֹן שֶׁלֹּאֲחֵר נִישׁוּאִיהָ [שֶׁחָל לְהִיּוֹת בְּפֶסַח] לְעֲשׂוֹת אֶת הַחֵג בְּבֵית אָבִיהָ, כִּמְנַהֵג הַנְּשׂוֹאוֹת לְהִיּוֹת בְּרַגְלֵי רֵאשׁוֹן בְּבֵית אָבִיהָ[ב], וְשְׁחַט עָלֶיהָ אָבִיהָ וְשְׁחַט עָלֶיהָ בְּעֵלָה, שֶׁכֹּל אֶחָד מֵהֶם הִיָּה סְבוּר שֶׁתֹּאכֵל מִפֶּסַח, הִרִי זֶה תֹּאכֵל רַק בְּמִקּוֹם (כְּלוּמֵר, מִהַקֶּרְבָּן) שֶׁהִיא אוֹמֵרֶת קוֹדֵם שְׁחִיטָה שְׁהִיא רוֹצֵה לְהִימְנוֹת עָלָיו. וְאִם לֹא אִמְרָה קוֹדֵם שְׁחִיטָה מִהָיָה רוֹצֵה, הִרִי זֶה סִפֵּק עַל אִיזָה מֵהֶם רְצוֹנָה לְהִימְנוֹת וְאִינָה אוֹכֵלֶת לֹא מִזָּה וְלֹא מִזָּה[ג].

יְתוּם שְׁשָׁחֲטוּ עָלָיו שְׁנֵי אֶפְטָרוֹפְסִין שְׁלוֹ[ד], שֶׁכֹּל אֶחָד הִמְנָה אֶת הִיתוּם עַל

ביאור

פסחו של אביה [אבל אשה "רדופה", מסתמא כשהלכה רגל ראשון לבית אביה, דעתה להימנות על פסחו של אביה] (רע"ב, רש"י; ראה גמרא פז, א).

[ג] תֹּאכֵל בְּמִקּוֹם שְׁהִיא רוֹצֵה. מאחר שאין זה מובן מאליו על איזה פסח רצונה להימנות, וצריך הוכחה מבוררת על כך, אינה אוכלת מאף אחד מהפסחים, אלא אם כן שאלנו את פיה קודם השחיטה ואמרה שרצונה לאכול משל זה (גמרא פז, א ורש"י שם; תוי"ט; ראה להלן משנה ג). והחידוש בכך הוא שבמקרה זה אינה נגררת בסתם אחר בעלה (תוי"ט, תוספות פח, א ד"ה שמעת)[2].

אין לומר שכוונת המשנה שהיא יכולה לבחור בשעת אכילה מאיזה מהם היא רוצה לאכול. שהרי הפסח צריך להישחט למנויו, ובדברים שחיובם מן התורה, ההלכה היא ש"אין ברירה" (כלומר, מה שמתברר בסוף אינו נותן תוקף למפרע לפעולה שנעשתה קודם לכן). לפיכך צריך המינוי להיות ברור בשעת השחיטה (תוי"ט, גמרא פז, א)[3].

[T] יְתוּם שְׁשָׁחֲטוּ עָלָיו אֶפְטָרוֹפְסִין — "אפטרופוס" (ביוונית) פירושו: אבי הילדים

עיונים

2. לסיכום: אשה בבית בעלה, מן הסתם רוצה להימנות על פסחו של בעלה. אם הלכה לבית אביה, תלוי הדבר בשני תנאים שיוכיחו את רצונה: אם הוא רגל ראשון, והיא גם "רדופה" ללכת לבית אביה, אין ספק שרצונה להימנות על פסחו של אביה. אם חסר אחד משני תנאים אלו (כגון רדופה מרגל שני ואילך, או רגל ראשון ואינה רדופה), הרי זה ספק ויש לשאול את פיה לפני שחיטה (ראה גמרא פז, א ורש"י שם). ביארנו על פי רע"ב ורש"י; ליקוטי הלכות, תורת

הקדשים; ראה גם רש"י עירובין מז, א ד"ה רדופה; לפירוש אחר ראה רבינו יהונתן ומאירי. 3. אבל אם לא ביררה קודם השחיטה, עליה להביא פסח אחר (מאירי). ויש שכתב שיצאה ידי חובה באחד מהם, אלא שאין ידוע באיזה מהם יצאה, ולפיכך אסור לה לאכול מאף אחד מהם (ערוך השולחן העתיד קפד, ה). [נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים, האם "אין ברירה" היינו שהדבר לא חל כלל, או שרק אין ברור על מה חל (ראה תוספות עירובין לז, ב ד"ה אלא)].

יֹאכֵל בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה. עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שְׁתַּפִּין
לֹא יֹאכֵל מִשָּׁל שְׁנֵיהֶן. מִי שֶׁחָצִיו עֶבֶד וְחָצִיו בֶּן
חֹרִין, לֹא יֹאכֵל מִשָּׁל רַבּוֹ.

[ב] הַאֲוִמֵר לְעֶבְדוֹ, צֵא וּשְׁחַט עָלַי אֶת הַפֶּסַח, [דף פח, ב]

ר' עובדיה מברטנורא

לֹא יֹאכֵל מִשָּׁל שְׁנֵיהֶם. לֹא מִפְסָחוֹ שֶׁל זֶה וְלֹא מִפְסָחוֹ שֶׁל זֶה, דְּמִי נֶתַן רְשׁוּת לַחֲלֹק הָאֶחָד לַהֲמֹנֹת
עַם זֶה. וְחֵין לוֹ תִּקְנֶה אֶלֶּא אִם כֵּן רָצוּ שְׁנֵיהֶם שִׂמְנֶה עִם הָאֶחָד: לֹא יֹאכֵל מִשָּׁל רַבּוֹ. אֲזַל מִשָּׁל
עַלְמוֹ אוֹכֵל, דְּכִיּוֹן דְּדִינָא הוּי דְּכּוּפִין אֵת רַצּוֹ וְכוּתֵּצ לוֹ גַּט שְׁחֹרֵר, אִף עַל פִּי שְׁעֵדִיין לֹא נִשְׁתַּחֲרַר
הָרִי הוּא כִּצֵּן חֹרִין, הֵילֵכֵךְ אוֹכֵל מִשָּׁל עַלְמוֹ:

ביאור

(תוי"ט בשם ערוך), והוא העומד במקומו של האב לכל עניני היתום וצרכיו. ליתום שבמשנתנו
מונו שני אפטרופסים (על ידי האב קודם מותו, או על ידי בית דין), וכל אחד מהם שחט קרבן
פסח עבורו.

[ה] יֹאכֵל בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה. קֵטֵן נִמְנָה עַל הַפֶּסַח עַל יְדֵי אָבִיו אוֹ אֲפּוֹטְרוֹפּוֹסוֹ, אִף שֶׁלֹּא
מִדַּעְתּוֹ וּבַעַל כְּרָחוֹ. הַמְקוֹר לַכֵּךְ הוּא מִן הַכְּתוּב (שְׁמוֹת יב, ג): "וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׁה לְבֵית
אָבֹת", מִמֶּנּוּ מִשְׁמַע שֶׁהָאֵב [וְכִמּוּהוּ הָאֲפּוֹטְרוֹפּוֹס הָעוֹמֵד בַּמְקוֹמוֹ] מִמֶּנָּה אֶת בְּנֵי בֵיתוֹ הַקְּטָנִים
וְעַבְדָיו הַכְּנַעֲנִים עַל פֶּסַח, וּבִכְחוֹ לַהֲמֹנֹתָם גַּם בְּלִי הַסְּכַמְתָּם (תוי"ט, על פי הגמרא פח, א,
ורש"י שם). לְפִיכֵךְ שְׁנֵי הַמִּינִיּוּיִם שֶׁל שְׁנֵי הָאֲפּוֹטְרוֹפּוֹסִים חָלִים עֲלָיו, עַל דַּעַת שֶׁלִּבְסוֹף יֹאכֵל
רַק מֵאֶחָד מֵהֶם, אִיזָה שִׁירְצָה (תוספות ר"ד).

בדרך כלל אי אפשר להיות מנוי על שני פסחים ולבחור אחר שחיטה מאיזה מהם לאכול,
לפי ש"אין ברירה". אבל שונה הדבר בקטן, שאין רצונו רצון ואין המינוי תלוי בברירתו (ראה
מאירי); עצם המינוי חל מכוחו של האפטרופוס, בתנאי שיאכל משלו בלבד. ואין צריך
להחלטתו של היתום אלא כדי שיתקיים התנאי, ואם כן הרי זה תנאי רגיל, שאין צריך בו
לדין ברירה כדי שיחול (עיין קצות החושן סא, ג)^[4].

ביאור אחר: הלימוד של "שָׁה לְבֵית אָבֹת" אינו מן התורה [כלומר, מן התורה אין אדם חייב להביא
קרבן פסח בעבור בניו הקטנים, ואין בכחו להמנותם על פסחו]. אלא שקטן – שאינו חייב בקרבן פסח –
אינו צריך כלל להיות מנוי כדי לאכול ממנו, ולכן יכול היתום הקטן לאכול מאיזה מהם שירצה (תפא"י,
על פי ר"ן נדרים לו, א; וראה תוספות פח, א ד"ה שה).

[1] עֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שְׁתַּפִּין – המשנה עוסקת בעבד כנעני שמל והוטבל לשם עבדות,
שדינו כאשה לגבי חיוב קיום המצוות. לכן הוא חייב בקרבן פסח כאשה (מאירי; ראה לעיל
עין 1).

דינו של עבד כנעני כדין אחד מבני הבית, והוא בכלל הדין של "שָׁה לְבֵית אָבֹת". רבו יכול

עיונים

4. אין לפרש שכוונת המשנה שנשאל את פיו קודם שחיטה היכן הוא רוצה לאכול (כבמקרה הקודם), שכן בהוראה כזו אין כל חידוש; פשוט הוא שאין לאפטרופוס אחד כל עדיפות על חבירו – שלא כאשה, שלולא הוראת המשנה היינו אומרים שהיא נגררת אחר בעלה (תוי"ט, על פי תוספות פח, א ד"ה שמעת). אלא בהכרח שהכוונה ליתום קטן שאין המינוי תלוי בדעתו. ואילו בנוגע ליתום גדול ששחט עליו שני אפטרופסים, הדין הוא: אם בירר בשעת שחיטה ממי יאכל, יאכל ממנו. אם לא בירר, אינו אוכל מאף אחד מהם. ואם חשב להימנות על שניהם, יאכל מזה שנשחט ראשון, כדין כל מי שנמנה על שני פסחים [על דעת לאכול מאחד מהם], שאוכל רק מזה שנשחט ראשון (מאירי; רמב"ם הלכות קרבן פסח ב, יא).

פסחו, **יאכל בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא רוּצָה**, כלומר, גם לאחר שחיטה, הרשות בידו לבחור מאיזה פסח הוא אוכל^[ה].

עֶבֶד כנעני **שֶׁל שְׁנֵי שְׁתֵּפִינִין**, שחציו שייך לזה וחציו לזה^[ו], ושניהם מקפידים שלא ליהנות זה מזה, **לֹא יֵאָכֵל מִשָּׁל שְׁנֵיהֶן**, אף אם כל אחד מהם המנה אותו על הפסח שלו, לפי שכל אחד מהם אינו מסכים שהחצי שלו יאכל מהפסח של שותפו, ונמצא שבכל אחד משני הפסחים, חציו האחר של העבד אינו מנוי עליו^[ז].

מִי שֶׁחֲצִיו עֶבֶד, וְחֲצִיו בֶּן חוֹרִין, כגון שהיה עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו ונמצא שחציו בן חורין, **לֹא יֵאָכֵל מִפְּסָחוֹ שֶׁל רֵבּוֹ**, שמן הסתם לא התכוון רבו להמנות את חלק הבן-חורין שבו על פסחו^[ח].

מִשְׁנָה ב

המשנה ממשיכה במקרים נוספים של אדם שנשחטו עליו שני פסחים. **הָאוֹמֵר לְעֶבְדוֹ [או לשלוחו]: "צֵא וְשַׁחַט עָלַי אֶת הַפֶּסֶח",** ולא פירש לו אם

ביאור

להמנותו על פסחו אפילו בעל כרחו (גמרא פח, א), ואין העבד יכול להיות מנוי על פסחו של אדם אחר ללא הסכמת רבו (ראה רע"ב; רש"י^[5]).

[ז] **לֹא יֵאָכֵל מִשָּׁל שְׁנֵיהֶן** – המשנה עוסקת בשותפים המקפידים זה על זה, ואין האחד רוצה ליהנות משל חברו [אלא שכל אחד מהם שחט עבור העבד, מאחר שחשב שהשותף השני לא יקפיד כמוהו (תוספות פח, א ד"ה מתניתין)]. מכח הקפדה זו, חציו של כל אחד מהם אינו מנוי על פסחו של השותף השני.

במקרה שאינם מקפידים זה על זה, נחשב העבד כמנוי על שני הפסחים, ובידו לאכול מאיזה פסח שרוצה (פירוש הרמב"ם על פי הגמרא פח, א). [והמינוי חל אף על פי ש"אין ברירה", לפי שהאדון ממנה את עבדו בעל כרחו, ואין הדבר תלוי בדעתו של העבד, וכמו שנתבאר לעיל (ביאור ה) לגבי קטן].

[ח] **לֹא יֵאָכֵל מִשָּׁל רֵבּוֹ**. טעם הדבר הוא, מאחר שהרב לא התכוון להמנות את החצי שהוא בן חורין על פסחו (רש"י^[6]).

מלשון המשנה "לא יאכל משל רבו" משמע שהוא אוכל משל עצמו, והיינו, שאם שחט פסח לעצמו, רשאי לאוכלו. ואף על פי שבדרך כלל אין עבד יכול להמנות את עצמו על הפסח, אלא הוא תלוי בדעת האדון, מכל מקום שונה דינו של חציו עבד וחציו בן חורין, שיכול הוא להמנות גם את מחצית העבד שלו. טעם הדבר הוא, שחכמים אמרו (גיטין ד, ה) שכופים את רבו של חצי העבד לשחרר את חלקו, כדי שיוכל לישא אשה ולקיים מצות פרייה ורבייה, שהרי נאמר (ישעיה מה, יח): "לֹא תִהְיֶה בְּרָאָה, לְשִׁבְתַּת יִצְרָח". מאחר שרבו חייב לשחררו, דינו של חצי עבד וחצי בן חורין כדין בן חורין גמור, ובידו להמנות על פסחו גם את חצי העבד שבו (רע"ב; רש"י פח, א ד"ה כמשנה אחרונה; לפירוש אחר, ראה רמב"ם בפירושו ובהלכות קרבן פסח ב, יג והשגות הראב"ד שם).

עיונים

5. גם לשיטת התוספות שדין "שה לבית אבות" אינו מדאורייתא (ראה סוף ביאור ה), אין זה אלא לענין מינוי בניו הקטנים. אבל דין מינוי עבדיו הכנענים הוא מן התורה (חזון איש אורח חיים קכד, לדף פח, א).

6. פירוש אחר: האדון התכוון באופן כללי לשחוט עבור כל בני ביתו ועבדיו, ולא התכוון באופן מיוחד לעבד זה, ולכן רק צד העבדות

שְׁחַט גְּדִי, יֹאכַל. שְׁחַט טְלָה, יֹאכַל. שְׁחַט גְּדִי וְטְלָה, יֹאכַל מִן הָרֵאשׁוֹן. שְׂבַח מָה אָמַר לוֹ רַבּוֹ, בִּיצֵד יַעֲשֶׂה, יִשְׁחַט טְלָה וְגְדִי וְיֹאמַר, אִם גְּדִי אָמַר לִי רַבִּי, גְּדִי שְׁלוֹ וְטְלָה שְׁלִי. וְאִם טְלָה אָמַר לִי רַבִּי הַטְּלָה שְׁלוֹ וְגְדִי שְׁלִי. שְׂבַח רַבּוֹ מָה אָמַר לוֹ,

ר' עובדיה מברטנורא

(ב) שחט גדי יאכל. רבו ממנו. ואף על גב דצכל שאר פסחים רגיל תדיר בטלה, כיון דלא פירש לו עליה סמך: יאכל מן הראשון. והשני ישרף. ובגמרא מוקי לה דוקא במלך ומלכה, אית דאמרי משום שלום מלכות, ואית דאמרי מפני שסומכין על עצדיהם ואין מקפידים על סעודתן אם גדיים אם טלאים, הילכך יאכל מן הראשון כיון דליכא קפידא, דצראשון ילאו ידי חובתן. אצל אינשי דעלמא דקפדי, לא יאכל לא מן הראשון ולא מן השני, דקיימא לן אין נמנין על שני פסחים כאחד לאכול איזה מהם שיראה, דאין צריכה, וכי צעי למיכל מהאי, דלמא צשעת שחיטה לא הוה דעתיה עליה: שבח מה שאמר. שפירש לו גדי או טלה, וזה שכת: וטלה שלי. בגמרא מוקי לה כגון שהלך העצד אלל רועה הרגיל אלל רבו ורולה צתקנתו, ואמר לו, אם גדי אמר לך רצך גדי שלו וטלה שלך על מנת שאין לרצך רשות זו, דכהאי גוונא קנה העצד, דאי לאו הכי מה שקנה עצד קנה רבו ונמלאו שניהם של רבו:

ביאור

משנה ב

[א] שְׁחַט גְּדִי יֹאכַל, שְׁחַט טְלָה יֹאכַל. גם גדי (עז בתוך שנתו הראשונה) וגם טלה (כבש בתוך שנתו הראשונה) כשרים לקרבן פסח, ככתוב (שמות יב, ה): "מִן הַכֶּבֶשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקְחוּ". גם אם אדון זה רגיל בכל שנה לשחוט טלה, אין הדבר משנה. שמאחר שלא פירש לו מה יקח, הרי שסמך על בחירתו של העבד (רע"ב).

המשנה נקטה דוגמא של עבד – אף שהוא הדין בכל שליח – ללמדנו שאפילו בעבד, שמן הסתם הוא בקי במנהגי האדון, אין מניחים שהאדון סמך על כך שהעבד יעשה כפי מנהגו בכל שנה [ואם ישנה ממנהג אדונו יהיה הקרבן פסול]; אלא, בכל מקרה שסתם האדון את דבריו, ודאי שהוא מתרצה במה שהעבד יבחר עבורו (תפא"י; קול הרמ"ז; ראה שושנים לדוד לפירוש אחר).

[ב] יֹאכַל מִן הָרֵאשׁוֹן. מאחר שהעבד לא בחר גדי או טלה, אלא המנה את רבו על שניהם, הרי שחיטת הראשון קובעת שעליו הוא מנוי (כיון שהסכים למה שיעשה העבד) וממנו יאכל, ופקע מינויו מן השני, ונמצא השני פסח שאין לו בעלים שדינו בשריפה (רש"י; ראה עג, ב).

הלכה זו נאמרה רק במלך ומלכה, ש"דעתם קלה", דהיינו, שאינם מקפידים מה יאכלו [מאחר שהם רגילים במעדנים לרוב (תוספות)] ודרכם למסור ביד עבדיהם את ההחלטה איזה בשר יאכלו. מאחר שמצדם אין הקפדה על מין מסויים, אין צורך בבירור איזה מהם היה רצונם בשעת השחיטה, אלא הנשחט ראשון הוא הקובע; אבל אדם רגיל שדרכו להקפיד מה יאכל, אין לו אפשרות להימנות על שני פסחים ולבחור אחד מהם לאחר שחיטה, לפי שבדברים שחיובם מן התורה "אין ברירה", ובחירתו לאחר השחיטה לא תברר למפרע שבזה היה רצונו מתחילה (ראה משנה א ביאור ג). [הדין במקרה כזה הוא ששני הקרבנות יצאו לבית השריפה] (רע"ב, מגמרא ורש"י פח, ב).

יש מפרשים שמה שנאמר בגמרא ש"מלך ומלכה דעתם קלה עליהם", אין הכוונה שאינם מקפידים, אלא להיפך – ש"דעתם קלה" לכעוס, ומפני שלום המלכות [שאם יפסלו את הקרבן יכעסו על העבד ויהרגוהו, או שיכעסו על חכמים שפסלו את קרבנם (בספ משנה קרבן פסח ג, א)]. התירו להם לאכול מן הנשחט ראשון, אף על פי שמעיקר הדין יש לפסול אותו, מאחר ש"אין ברירה". [מלכי בית חשמונאי

רצונו בגדי או בטלה, אם שֶחַט העבד גְּדִי, הקרבן כשר ויאכל האדון ממנו, וכן אם שֶחַט טְלָה, הקרבן כשר ויאכל ממנו. שמאחר שלא פירש לו איזה מין ברצונו שיִשַחט עבדו, ודאי שסמך על עבדו שיחליט על איזה מהם ימנה את אדונו [א].

אם שֶחַט מחמת הספק גם גְּדִי וגם טְלָה, על דעת שרבו יבחר לאחר שחיטה מאיזה מהם לאכול, אין בידי רבו רשות לבחור, אלא יאכל מן הָרֵאשׁוֹן שנשחט, והשני פסול וישרף כדין פסח שאין לו בעלים [ב].

אם פירש לו האדון מה לשחוט לו, וְשָׁכַח העבד מָה אָמַר לוֹ רְבוֹ, גדי או טלה, בַּיָּצֵד יַעֲשֶׂה? יִשַחט טְלָה וְגְדִי, וְיֹאמַר לפני השחיטה: "אם גְּדִי אָמַר לִי רְבִי לשחוט, הרי הגְּדִי שָׁלוֹ, ואני שוחטו לשמו, וְטְלָה שָׁלִי, ואני שוחטו עבור עצמי; וְאִם טְלָה אָמַר לִי רְבִי, הַטְּלָה שָׁלוֹ וְגְדִי שָׁלִי". לאחר שהקריב את שניהם, יברר העבד אצל רבו מה אמר לו ויתן לו, והעבד יאכל את השני [ג].

אם העבד עשה כן, ובא אצל רבו עם הגדי והטלה ששחט על תנאי, וְשָׁכַח גם רְבוֹ מָה אָמַר לוֹ לשחוט עבדו, הרי שניהם בספק על איזה משני הקרבנות מנוי כל אחד

ביאור

והבאים אחריהם שהיו בזמן המשנה נטו לכת הצדוקים והיו עוינים את חכמי התורה (ראה קידושין סו, א) [(פירוש הרמב"ם [מהדורת קאפח], הובא ברע"ב בפירוש ראשון; מאירי; ועיין תוי"ט)].

[ג] וְאִם טְלָה אָמַר לִי רְבִי, הַטְּלָה שָׁלוֹ וְגְדִי שָׁלִי. מאחר שרבו לא נתן בידו לבחור, אלא הוא נתמנה שליח לשחוט מה שאמר לו רבו ועתה אינו זוכר, אינו יכול לבחור על מה ימנה את רבו. וכן אינו יכול לשחוט גדי וטלה מספק, ולהתנות "אם גדי אמר לי רבי גדי שלי, וטלה יהיה חולין" ולהיפך, שכן אסור להביא חולין לעזרה (רבינו יהונתן; ראה גם רש"י פח, ב ד"ה בתקנתא).

אף על פי שבשעת השחיטה אין ידוע עבדו מי נשחט הגדי ועבדו מי נשחט הטלה, ורק לאחר מכן יידוע הדבר – כשהעבד יחזור לרבו וישאלנו מה ביקש ממנו לשחוט – מכל מקום אין זה נחשב כ"ברירה". שכן הנידון של "ברירה" הוא כאשר בשעת המעשה אין הדבר מבורר אצל מי שעבורו נעשה המעשה [כגון לעיל במשנה א, שהאשה לא אמרה בשעת השחיטה על איזה קרבן היא מנויה, ולכן אין המינוי יכול לחול למפרע על סמך אמירתה לאחר השחיטה]. אולם כאן כבר נתברר רצון האדון בשעת השחיטה, שהרי כבר הודיע לעבד מה עליו לשחוט, אלא שהעבד שכח מה אמר לו. לכן אין בבירור שלאחר מכן משום "ברירה" (תפא"י).

כלל הוא ש"מה שקנה עבד קנה רבו". לפי זה צריך להבין כיצד העבד יכול לקנות אחד מהקרבנות לעצמו. הגמרא פח, ב מיישבת שלפיקך צריך העבד ללכת אצל רועה [המוכר בהמות] שרבו רגיל לקנות אצלו, והרועה רוצה בתקנת רבו שיצא ידי חובת קרבן פסח, והוא יתן לו טלה וגדי, ויתנה: אותו המין שאמר לו רבו, יהיה עבדו רבו; והמין השני נתון לעבד "על מנת שאין לרבו רשות בו". באופן זה אין אומרים "מה שקנה עבד קנה רבו", אלא הוא שייך לעבד (רע"ב). [רועה זר לא יסכים לכך, מחשש שהאדון עלול להשתמט מלשלם על השני] [1].

עיונים

1. במסכת קידושין (כג, ב) נחלקו תנאים אם די בתנאי זה כדי למנוע מהאדון לזכות בחפץ שניתן לעבד. לפי דעה אחת אין די בתנאי הכללי "על מנת שאין לרבו רשות בו", אלא צריך שיתנה הנותן עם העבד שהחפץ נתון לו לשימוש מסויים בלבד. לדעה זו, צריך הרועה להתנות: "אני נותן לך את הבהמה על מנת שתצא בה ידי חובת הפסח" (ותוספות פח, ב ד"ה על מנת; עיין גם תוי"ט).
 גם תוי"ט. [בדרך כלל אין עבד יכול להקריב קרבן פסח בפני עצמו, מפני שהוא ברשות אדונו (ראה גמרא פח, א, ורש"י שם ד"ה כמשנה ראשונה). אולם במקרה זה, שאין לאדון תקנה לצאת ידי חובה אלא באופן שהעבד יקריב גדי וטלה, אחד לאדונו ואחד לעצמו, אין ספק שהאדון מסכים לכך (רבינו יהונתן; רש"ש)].

שְׁנֵיהֶם יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרָפָה, וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת
פֶּסַח שְׁנִי.

[ג] **הָאוֹמֵר** לְבָנָיו, הֲרִינִי שׁוֹחֵט אֶת [דף פט, א]

הַפֶּסַח עַל מִי שִׁיעֲלָה מִכֶּם
רֵאשׁוֹן לִירוּשָׁלַיִם, כִּיּוֹן שֶׁהַכֹּנִיס הָרֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹ
וְרָבוֹ, זָכָה בְּחֻלְקוֹ וּמִזְכָּה אֶת אָחִיו עִמּוֹ. לְעוֹלָם [דף פט, א]
נִמְנִין עֲלָיו עַד שֶׁיְהֵא בּוֹ כְּזֵית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד.
נִמְנִין וּמוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶן מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּשְׁחֹט. רַבִּי
שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, עַד שֶׁיִּזְרוֹק עֲלָיו אֶת הַדָּם.

ר' עובדיה מברטנורא

ופטורים מלעשות פסח שני. דאף על גב דשניהם יולאים לבית השריפה ואינן נאכלין מפני שאין המנויין ניכרים, מיהו שחיטה זריקה מעלייתא היא, חדא אחאי וחדא אחאי, דקמי שמיא גליא: (ג) על מי שיעלה ראשון לירושלים. כדי לזרזן קאמר, שיזרז כל אחד להיות ראשון. ומיהו כל צניו המנה על הפסח, אלא שאותו שיעלה ראשון יזכה ראשון וכל אחיו יזכו אחריו על ידו: עד שיזרק הדם. לעולם יכול

ביאור

[T] יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרָפָה. מאחר שאין הפסח נאכל אלא למנוייו, וקרבות אלו אין מי שיאכלם, יש לשורפם. אולם מאחר שאין הם פסולים מחמת עצמם, אלא רק מפני שאי אפשר לאוכלם, יש להמתין עד שיעבור עליהם הלילה ויפסלו משום 'נותר', ולשורפם [בששה עשר בניסן, לפי שאין שורפים קדשים ביום טוב] (רבינו יהונתן; ראה לעיל ז, ט).

[ה] וּפְטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שְׁנִי. אבל אם שכח כבר לפני זריקה, לא יצאו ידי חובה [לפי שלא היה ראוי לאכילה בשעת זריקה (ראה לעיל ז, ה)] וצריכים לעשות פסח שני (תוס' רעק"א על פי הרמב"ם בפירושו, ובהלכות קרבן פסח ג, ב).

יש שביאר באופן אחר (על פי לשון שני בגמרא פח, ב): המשנה עוסקת גם במקרה שבשעת זריקת הדם כבר שכח האדון מה אמר לעבדו, ונמצא שהיה ברור מלכתחילה שלא תהיה אפשרות לאכול את הקרבנות, ומכל מקום הפסח כשר מאחר שאין פסול בגוף הקרבן, ונחשב כראוי לאכילה מאחר שכלפי שמים גלוי היה לשם מי היו השחיטה והזריקה (רע"ב; רש"י; רש"ש; עיין גם להלן ט, ט עיון 2).

משנה ג

[א] זָכָה בְּחֻלְקוֹ, וּמִזְכָּה אֶת אָחִיו עִמּוֹ. ברור שצריך להיות מבורר בשעת השחיטה מי הם המנויין [שכן אם יתברר הדבר רק לאחר השחיטה, יש בזה משום "ברירה" (ראה לעיל משנה א ביאור ג)]. לפי זה אי אפשר לומר שהאב התכוון להמנות רק את מי שיעלה ראשון, שהרי דבר זה יתברר רק לאחר השחיטה. אלא, הוא התכוון להמנות את כל הבנים לפני השחיטה^[1], ומה שאמר שהוא שוחט על הראשון, כוונתו היא שהוא מכבד את הזריו שבהם

עיונים

1. האב יכול למנות אחד מבניו על חלוקת המנות לשאר הבנים, כיון שזכות זו אינה שייכת לעיקר דין מינוי הפסח מדאורייתא, אלא היא מדרבנן שתיקנוה כדי שיוכל האב לזרזם במצוות, ובדינים דרבנן יש "ברירה" ולכן אפשר לזכות בה גם לאחר שחיטה (חידושי הר"ן גיטין כה, א; ראה גם קול הרמ"ז ושושנים לדוד).

מהם, ואינם יכולים לאכול מאף אחד מהם, ולכן **שְׁנֵיהֶם** – שני הקרבנות **יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה** – למקום שריפת הקדשים הפסולים ויישרפו שם [T]. **וּפְטוּרִין** שניהם, האדון והעבד, **מִלְעֲשׂוֹת פֶּסַח שְׁנֵי**, שכיון שבשעת השחיטה והזריקה ידע האדון באיזה מהם הוא רוצה, ורק לאחר מכן נשכח הדבר ממנו, הרי שהשחיטה והזריקה נעשו כדין ויצאו בו ידי חובתם. [ה].

כּוּשְׁנָה ג

הַאֹמֵר לְבָנָיו העתידיים לעלות אחריו לירושלים, ויגיעו לאחר שחיטת הפסח, והוא ממנה את כולם על פסחו ואומר: **”הֲרִינִי שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל מִי שְׂיַעֲלָה מִכֶּם רֹאשׁוֹן לִירוּשָׁלַיִם”**, **בֵּינָן** – מיד **כְּשֶׁהֲכַנִּיס הָרֹאשׁוֹן** את **רֹאשׁוֹ וְרָבּוּ** לירושלים, **זָכָה בְּחֻלְקוֹ** בפסח, **וּמִזָּכָה אֶת אָחִיו עִמּוֹ**. דהיינו, הוא הראש בין האחים ויחלק להם חלקם. שאין כוונת האב שרק העולה ראשון יהיה מנוי. אלא כוונתו שיהיו כולם מנויים, וביקש רק לזרזם לעלות מהרה, בכך שיתן חלק בראש לעולה ראשון [א]. **לְעוֹלָם נִמְנֵין עָלָיו** – יכולים להימנות על הפסח עוד ועוד אנשים, **עַד** – כל עוד **שְׂיֵהָא בּוֹ כְּזֵית בֶּשֶׂר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מבני החבורה שנמנו עליו, כך שכל אחד מהם יוכל לקיים מצות אכילת קרבן פסח. אבל מי שנמנה על פסח שיש בו מנויים רבים ומעט בשר, ואין בו כדי שיגיע כזית בשר לכל אחד, מינויו בטל [ב]. **נִמְנֵין** – אפשר להימנות על הפסח, **וּמוֹשְׁכִין אֶת יְדֵיהֶן מִמֶּנּוּ** – ואפשר לבטל את המינוי על הפסח, **עַד שְׂיִשְׁחֵט**, אבל לאחר שנשחט הפסח אי אפשר להימנות עליו, ולא לבטל את המינוי. **רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר**: גם לאחר שנשחט אפשר עדיין לבטל את המינוי, **עַד שְׂיִזְרוֹק** הכהן **עָלָיו** (עבורו) **אֶת הַדָּם**. אולם מודה רבי

ביאור

להיות ראש לכולם ולחלק להם (ראה רע"ב, רש"י, על פי הגמרא כאן ובגיטין כה, א, וראה ר"ן שם; לקוטי הלכות, זבח תודה).

לפי הביאור הקודם (על פי הסוגיא כאן) מדובר בבנים גדולים שהאב המנה אותם מראש. אבל הגמרא במסכת נדרים (לו, א) מפרשת את המשנה כשלא המנה אותם מראש, ומדובר בבנים קטנים שמותר להם לאכול מן הפסח גם כשאינם מנויים עליו [ראה לעיל משנה א סוף ביאור ה] (ראה תוספות גיטין כה, א ד"ה אי אמרת; אולם עיין תוס' פסחים פט, א ד"ה אלא אי אמרת).

[ב] **עַד שְׂיֵהָא בּוֹ כְּזֵית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**. אין אדם יכול להימנות על קרבן פסח אלא אם כן הוא ראוי לקיים בו מצות אכילה. לפיכך הנמנה על פסח שאין לו בו כזית, המינוי בטל (ראה גמרא עה, ב).

המלה "לעולם" שבמשנה נראית מיותרת, שהרי היה די לומר "נמנין עליו עד שיהא בו כזית" וכו'. מלה זו באה ללמד שכל בני החבורה שנמנו על הפסח יכולים למשוך את ידיהם ממנו ולהימנות על פסח אחר, ובלבד שבני חבורה שניה יהיו נמנים עליו תחלה (שלא יאשר הפסח ללא מנויים), ואחר כך תמשוך חבורה הראשונה את ידיה ממנו. הלכה זו היא שלא כדעת רבי יהודה, הסובר שאחד מבני חבורה הראשונה צריך שישאר מנוי על הפסח. המשנה מלמדת שאין הלכה כן, אלא כדעת רבי יוסי, הסובר שנמנים על הפסח "לעולם", אפילו אם ימשכו כל המנויים הראשונים את ידיהם ממנו [ראה גמרא צט, א] (גמרא פט, א; ראה דקדוקי סופרים שם אות ס, ואור זרוע הלכות פסחים ריח).

[ג] **עַד שְׂיִזְרוֹק עָלָיו אֶת הַדָּם**. בין תנא קמא ובין רבי שמעון מודים שאין נמנים על הפסח אלא עד שיישחט, שנאמר (שמות יב, ד): **”בְּמִכְסֵת נִפְשׁוֹת... תִּכְסּוּ עַל הַשָּׁה”**. מִכְסֵת הוא

פסחים [ד] **הַמִּמְנָה עֲמוּ אַחֲרֵים בְּחֶלְקוֹ, רִשְׁאִין בְּנֵי חֲבוּרָה לְתֵן לוֹ אֶת שְׁלוֹ, וְהוּא אוֹכַל מִשְׁלוֹ, וְהֵן אוֹכְלִין מִשְׁלֵהֶן.**
ח/ד-ה [דף פט, ב]

[ה] **זָב שֶׁרָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, שׁוֹחֲטִין עָלָיו** [דף צ, א]

ר' עובדיה מברטנורא

לימשך, אפילו אחר שחיטה עד שיזרק הדם. ומודה רבי שמעון דאין נמנין אלא עד שישחט. ואין הלכה כרבי שמעון: (ד) הממנה אחרים על חלקו. אחד מצני חבורה שהמנה אחרים על חלקו, בלא דעת חבורה: רשאין בני חבורה לומר לו. טול את שלך ולא ואכול אתה וחזריך, שאין בני חבורה מתרצים להיות כל אלו הדעות בחבורתן. ואית ליה להאי תנא פסח נאכל בשתי חבורות: (ה) זב שראה שתי ראיות. שטמא טומאת שצטה ואין טעון קרבן: שוחטין עליו. ואף על פי שלא העריב שמשו. והוא

ביאור

לשון מינוי, והמלים "בְּמִקְסָת נִפְשָׁת" מלמדות שאין הפסח נשחט אלא עבור מי שנמנה עליו. ו"תְּכַסּוּ" משמעו [בארמית] "תשחטו" (ראה גמרא סא, א; לעיל ה, ג, ביאור א). הרי שהקדים הכתוב את המינוי לשחיטה. לא נחלקו תנא קמא ורבי שמעון אלא לגבי ביטול המינוי. הכתוב אומר (שם): "וְאִם יִמְעַט הַבֵּית מִהָיֹת מִשָּׁה". לדעת שניהם הלשון "וְאִם יִמְעַט" מתייחס לאדם המבקש "להימעט", כלומר למשוך את ידיו מן המינוי על פסח זה. וכך מתפרש הכתוב: "וְאִם יִמְעַט הַבֵּית" – אם באו בני הבית להימעט ולהימשך מן המינוי, "מִהָיֹת מִשָּׁה" – עליהם לעשות כן בעוד השה "הוזה", כלומר, קיים. תנא קמא ורבי שמעון נחלקו לאיזו "הווייה" של השה מתכוון הכתוב. תנא קמא מפרש שהכוונה היא ל"חיותו" של השה, דהיינו שהשה חייב להיות בחיותו כדי שיהא אפשר להימשך ממנו, ולפיכך אין מושכים את ידיהם ממנו משנשחט. ואילו רבי שמעון מפרש שהכוונה לעבודות הדם, שהן "הווייתו" של השה, דהיינו שעל ידיהם הותר הבשר באכילה (רש"י). ולפיכך אפשר להימשך מן השה עד שיזרקו את דמו (תו"ט, מגמרא פט, א; ראה גם תוס' רע"א, רש"י ותפארת ישראל, בועז ב). ואין הלכה כרבי שמעון (רע"ב).

משנה ד

[א] **הַמִּמְנָה עֲמוּ אַחֲרֵים בְּחֶלְקוֹ.** כגון שמתחילה נמנו עשרה אנשים על הפסח, ויש לכל אחד מהם עשירית מהבשר, והלך אחד מהם ושיתף בעשירית שלו עוד חמשה אנשים (מאירי).

[ב] **רִשְׁאִין בְּנֵי חֲבוּרָה לְתֵן לוֹ אֶת שְׁלוֹ.** הם יכולים לומר לו: טול את חלקך וצא, ואכול אותו עם חבריך. הטעם לכך, לפי שיכולים לומר שאין נוח להם בחברת המנויים החדשים ששיתף עמו (רע"ב, תפא"י על פי הגמרא פט, ב).

[ג] **וְהוּא אוֹכַל מִשְׁלוֹ וְהֵן אוֹכְלִין מִשְׁלֵהֶן.** הם אוכלים את הפסח בשתי חבורות נפרדות: הוא אוכל את חלקו עם חבריו, ושאר בני החבורה אוכלים את חלקם בפני עצמם. שהרי מותר לאכול קרבן פסח אחד בשתי חבורות (ראה רע"ב ותו"ט; ועיין לעיל ז, יג ביאור ב). [ולדעת הסובר (רבי שמעון בגמרא פו, א) שאסור לאכול את הפסח בשתי חבורות, נותנים לו את חלקו שבו יתחלק עם האנשים שצירף, ואוכלים כולם במקום אחד (מאירי)].

משנה ה

[א] **הַקְדְּמָה: זָב וּזְבָה.** כדי להבין את פרטי הדינים המתבארים במשנתנו, צריך לדעת כמה מכללי הטומאה והטהרה של זב וזבה.

שמעון שאי אפשר להימנות עליו לאחר שנשחט [ג].

משנה ד

אין אחד מבני החבורה רשאי לשתף אחרים בקרבן מבלי לבקש רשות משאר בני החבורה, אפילו אם הוא משתף אותו בחלקו בלבד ואינו גורע מחלקם של שאר בני החבורה. המשנה עוסקת בדינו של מי ששתף אחרים בחלקו ללא רשות.

הַמְמַנֵּה עִמּוֹ אַחֲרִים בְּחֶלְקוֹ – אחד מבני החבורה שהמנה אנשים נוספים ושיתף אותם בחלקו, בלי הסכמת שאר בני החבורה [א]. **רְשָׁאִין בְּנֵי הַחֲבוּרָה לְתַן לוֹ אֶת הַחֶלֶק שְׁלוֹ, שִׁיאֲכַלְנוּ עִם הָאֲנָשִׁים שִׁשִּׁיתָף עִמּוֹ בַּמָּקוֹם אַחֵר [ב]. וְהוּא אוֹכֵל מִשְׁלוֹ עִם שׁוֹתְפָיו בַּחֲבוּרָה בַּפְּנֵי עֲצֻמָּה, וְהֵן אוֹכְלִין מִשְׁלָהֶן בַּחֲבוּרָה שְׁלֵהֶם [ג].**

משנה ה

משנה זו עוסקת בהקרבת קרבן פסח עבור אדם טמא שיהיה טהור בערב, ויוכל לאכול מן הקרבן. המשנה מתייחסת לזב וזבה שיום טהרתם חל בערב פסח [א].

ביאור

מי שיצא ממנו זוב (סוג שכבת זרע היוצאת מחמת חולי; ראה רמב"ם הלכות מחוסרי כפרה ב, א) פעמיים ביום אחד או בשני ימים רצופים, נעשה "זב", והוא טמא עד שימנה שבעה ימים ללא ראיית זוב [ימים אלו קרויים "שבעה נקיים"] ויטבול ביום השביעי במי מעיין. גם משטבל אינו טהור לגמרי עד הערב, ובינתיים הוא נחשב "טבול יום" (ככל טמא ביום טבילתו), ואסור לאכול תרומה וקדשים. מי שראה זוב שלש פעמים (בתוך שלשה ימים רצופים), אין די לו בכך, ועליו גם להביא קרבנות ביום השמיני, לגמר טהרתו. כיון שכן, גם לאחר צאת הכוכבים של יום טבילתו, אינו טהור לגמרי עד שיביא קרבנותיו, והוא נקרא "מחוסר כיפורים", ואסור לאכול קדשים.

אשה שיצא דם ממקור דמיה בימים שאינם ימי נדתה הרגילים (והיינו במשך אחד עשר הימים שלאחר שבעת ימי הנדה), אם אירע לה כן יום אחד או שני ימים, היא נעשית "שומרת יום כנגד יום" או "זבה קטנה", וצריכה לטבול במקוה ביום שלאחר ראייתה. לאחר שטבלה היא נחשבת "טבולת יום", ואם באותו יום לא ראתה שוב דם, היא נטהרת לגמרי בערב. [היא קרויה "שומרת יום כנגד יום" כי כדי להטהר עליה לשמור יום נקי מראייה כנגד היום שראתה בו]. אם ראתה דם בשלשה ימים רצופים, הרי היא "זבה גדולה", ועליה לספור שבעה ימים נקיים [שבהם לא תראה דם] וביום השביעי לטבול במקוה, וגם להביא קרבנות ביום השמיני. לאחר הטבילה היא נחשבת עדיין "טבולת יום", עד צאת הכוכבים, ולאחר מכן היא "מחוסרת כיפורים" ואסורה עדיין לאכול קדשים, עד שתביא את קרבנותיה^[1].

עיונים

1. אשה הרואה דם נדה, מדין תורה אינה צריכה למנות שבעה ימים נקיים, אלא היא טמאה למשך שבעה ימים, ואפילו אם במשך כל הימים הללו ראתה דם, היא טובלת מטומאתה בלילה שלאחריהם. אולם כבר מזמן הגמרא החמירו בנות ישראל על עצמן, שכל אשה הרואה דם

– אפילו יום אחד – חייבת לנהוג דין זבה גדולה, ואינה נטהרת אלא בשבעה נקיים, וכן נוהגים בזמננו. אולם לעומת זבה גדולה שטובלת מדין תורה ביום השביעי עצמו, הנשים שבזמנינו טובלות רק בלילה שאחרי שבעת הימים, כעין דין נדה מן התורה (טור יורה דעה סי' קפג).